

การศึกษาลี้จิ๋วรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย

โดย

พีรพันธุ์ วรชาติเดชชัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2564

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

A STUDY OF THE COLOURS OF ROBES OF
THE THERAVADA SANGHA IN THAILAND

BY

PEERAPHUN WORACHATDEJCHAI

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
IN BUDDHIST STUDIES
FACULTY OF LIBERAL ARTS
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2021
COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะศิลปศาสตร์

วิทยานิพนธ์

ของ

พีรพันธ์ วรชาติเดชชัย

เรื่อง

การศึกษาสัจจวิธของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

เมื่อ วันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2565

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ดุษฎี ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

(ศาสตราจารย์ ดร. วังพระ งามจิตร์เจริญ)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร.พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร)

คณบดี

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาสพงศ์ ศรีพิจารณ์)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การศึกษาสีจีวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย
ชื่อผู้เขียน	พิรพันธ์ วรชาติเดชชัย
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	พุทธศาสนศึกษา ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ศาสตราจารย์ ดร. วัชรระ งามจิตระเจริญ
ปีการศึกษา	2564

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาลักษณะของสีจีวรในคัมภีร์พุทธศาสนาในยุคพุทธกาลถึงยุคปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาสีจีวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย 3) เพื่อวิเคราะห์สีจีวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร

จากการศึกษาพบว่า สีที่ถูกนำมาใช้อธิบายลักษณะสีจีวรของพระพุทธเจ้าและพระสาวกในสมัยพุทธกาลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีลักษณะเด่นเป็นสีแดง ที่เรียกว่า รตต ซึ่ง ริส เดวิดส์ (Rhys Davids) ได้ให้ความหมายว่าเป็นสีแดงเข้ม มีชื่อว่า คริมสัน เรด (crimson red) โดยในปัจจุบันได้กำหนดรหัส PMS (Pantone Matching System) คือ #990000 ทั้งนี้ มีเพียงจีวรผืนสุดท้ายของพระพุทธเจ้าที่พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่ามีสีแดงทองสิ่งเดียว การอธิบายสีจีวรในลักษณะนี้เป็นเหตุให้สีจีวรของภิกษุในยุคต่อมาในหลายประเทศ จึงถูกอธิบายด้วยสีโทนแดงและสีโทนเหลือง รวมทั้งสีจีวรของภิกษุในประเทศไทย ดังหลักฐานที่พบจากเอกสาร บันทึกโบราณ และจิตรกรรมฝาผนังในยุคต่าง ๆ ที่อธิบายจีวรของพระพุทธเจ้าและพระสาวกด้วยสีโทนแดงและเหลือง ซึ่งผลงานเหล่านี้โดยมากเป็นผลงานของศิลปินผู้ทรงสมณเพศ ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันได้ประการหนึ่งว่า สีจีวรที่ท่านเลือกใช้ในงานจิตรกรรมเป็นสีที่ถูกตรงตามพระธรรมวินัย

ในเวลาต่อมา จีวรสีแดงได้ค่อย ๆ เลือนหายไปจากสยาม จากการออกกฎหมายตราสามดวงห้ามภิกษุนุ่งห่มแดง และได้หายไปอย่างสิ้นเชิงภายหลังการออกพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 จีวรสีแดงไม่ได้ถูกนำมาอธิบายความเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาทอีกต่อไป เหลือเพียงความต่างของสีจีวรของมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย ความไม่เหมือนกันของสีจีวรของทั้งสองนิกายนี้ เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 ทรงประทานจีวรสีพระราชนิยมสำหรับสงฆ์ ผู้ได้รับนิมนต์เข้าไปประกอบพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลในวาระต่าง ๆ เพื่อความเป็นระเบียบ

เรียบร้อย ต่อมาในปี พ.ศ. 2557 การประกาศเปลี่ยนสีจีวรของคณะธรรมยุติกนิกายเป็นสีพระราชนิยม
ได้ก่อให้เกิดความสับสนเป็นวงกว้าง ด้วยเหตุนี้ สีจีวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทยในปัจจุบัน
จึงเป็นมากกว่าสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นสมณะในพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนา, สีจีวร, คณะสงฆ์เถรวาท

Thesis Title	A STUDY OF THE COLOURS OF ROBES OF THE THERAVADA SANGHA IN THAILAND
Author	Peeraphun Worachatdejchai
Degree	Master of Arts
Major Field/Faculty/University	Buddhist Studies Liberal Arts Thammasat University
Thesis Advisor	Professor Watchara Ngamchitcharoen, Ph.D.
Academic Year	2021

ABSTRACT

The objectives of this thesis were to study 1) characteristics of robe color in Buddhist scriptures from earlier Buddhist eras to the present; and - 2) Theravada Sangha robe color in Thailand; as well as - 3) to analyze Theravada Sangha robe color in Thailand by documentary research.

Results were that the color used to characterize robes of the Buddha and his disciples during his life time in Buddhist scriptures was Ratta, a shade of red color likened by the Victorian Pāli language scholar Thomas William Rhys Davids to Crimson, #99000 on the Pantone Matching System (PMS). By contrast, the robe worn in contemporary Buddhist commentaries was characterized as Siṅgī Gold color. The color of monk robes in later eras internationally, including in Thailand, is described as yellow and red. Evidence found in ancient documents and frescoes of different eras, mostly painted by monks, depict robes of the Buddha and his disciples in yellow and red. These robe colors follow the Vinaya, the division of the Buddhist canon (Tripitaka) containing rules and procedures governing the Buddhist monastic community, or Sangha.

Later, red robes gradually disappeared from Siam due to a pioneering law enacted by King Rama I prohibiting monks from wearing red robes. These were, completely eliminated by the Sangha Administration Act of R.E. 121 in B.E. 2445

(1902). Red robes no longer evoked monkhood in Theravada Buddhism, with only the different robe colors of the Mahā Nikāya and Dhammayuttika Nikāya monastic orders being a matter of dispute. For this reason, His Majesty King Rama IX granted Royal Color robes to monks who were invited to perform royal merit-making ceremonies on different occasions in the interest of uniformity. In 2014, the Dhammayuttika Nikāya order to change robe colors to the Royal Color caused widespread surprise. Therefore, current robe color of the Theravada Sangha in Thailand signifies more than merely Buddhist monkhood.

Keywords : Buddhism, Robe colours, Theravada Sangha

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจาก ศาสตราจารย์ ดร.วัชร งามจิตรเจริญ ที่รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ตลอดจนให้คำแนะนำ ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

กราบขอบพระคุณ พระราชชมภู (นิมิต สีขรสวณโณ) เจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่ เจ้าอาวาสวัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ที่เมตตาให้คำอธิบายศัพท์บาลีอย่างละเอียด พร้อมยกตัวอย่างให้เห็นภาพของคำอธิบายนั้น ทำให้สามารถตีความลักษณะของสีจิวได้อย่างเด่นชัด

กราบขอบพระคุณ พระครูธีรสุตพจน์, ดร. (สง่า ธีรสวโร) เจ้าคณะตำบลสุเทพ เขต 2 เจ้าอาวาสวัดผาลาด อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ที่ให้คำชี้แนะในเรื่องจิวรของคณะสงฆ์ล้านนา ทำให้เนื้อหาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ครอบคลุมยิ่งขึ้น

ขอบพระคุณอาจารย์ประจำหลักสูตรปริญญาโท สาขาพุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทุกท่าน ที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการขัดเกลาความคิดที่มีต่อพระพุทธศาสนา

ขอบคุณเจ้าหน้าที่งานบัณฑิตศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทุกท่าน ที่คอยช่วยเหลือและตอบข้อสงสัยต่าง ๆ ด้วยความรอบรู้และความกระตือรือร้น ทำให้สามารถผ่านพ้นอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้ด้วยดี

ขอบคุณเจ้าหน้าที่และผู้บริหารห้องสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทุกท่าน ที่มีนโยบายช่วยเหลือนักศึกษาในช่วงสถานการณ์ COVID-19 ด้วยการจัดส่งหนังสือทางไปรษณีย์ และตอบข้อซักถามในเรื่องต่าง ๆ ด้วยความรวดเร็ว อีกทั้งคอยช่วยเหลือและสนับสนุนนักศึกษาด้วยน้ำใจอันงาม ทำให้สามารถค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยได้อย่างกว้างขวาง นับเป็นความประทับใจในระหว่างที่ได้ศึกษาในรั้วมหาวิทยาลัยเป็นอย่างยิ่ง

ขอบคุณคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่เปิดหลักสูตรพุทธศาสนศึกษา อันเป็นสาขาวิชาที่ได้รับการยอมรับในแวดวงวิชาการ นับเป็นตลาดทางการศึกษาอย่างแท้จริง

ขอบคุณพี่น้อง คุณสุวิภา นิรมิตรมหาปัญญา อุบาสิกาวัดสวนดอก ที่ให้ความเมตตาเป็นธุระและช่วยประสานงานกับพระเถระในจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ลงได้ด้วยดี

กราบนมัสการแทบเท้าท่านเจ้าคุณอาจารย์ พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ) อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ที่ได้ชี้ทางสว่างแห่งปัญญาให้ศิษย์ได้รู้จักความหมายที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา ท่านเจ้าคุณอาจารย์เป็นดั่งดวงประทีปส่องทางให้ได้เดินตามบนเส้นทางแห่งสัมมาทิฐิ ช่วยดับแต่งภพชาติให้ประณีตขึ้น อันเป็นสิ่งที่เกื้อกูลต่อการเดินมุ่งตรงสู่เส้นทางแห่งพระ

นิพพาน นับเป็นอริยทรัพย์ที่ได้รับจากพระพุทธศาสนาในชาตินี้ ปฏิปทาของท่านเจ้าคุณอาจารย์เป็นแบบอย่างและเป็นเครื่องเตือนใจให้ยึดมั่นในคำสอนของพระพุทธศาสนา ขอน้อมระลึกถึงพระคุณ อันยิ่งใหญ่ ที่ท่านเจ้าคุณอาจารย์ได้มอบไว้ให้ ด้วยเศียรเกล้า

กราบสักการะแทบบาทพระศาสดา แม้พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานนานแล้ว ที่ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนา นำพาสัตว์โลกให้พ้นจากวิญญูทุกข์ ไม่ต้องหมุนวนอยู่ในสังสารวัฏ เป็นสิ่งสูงค่าที่ทรงประทานไว้แก่สัตว์โลกทั้งหลาย ขอน้อมระลึกถึงพระพุทธานุอันประเสริฐสุดในไตรโลก ด้วยเศียรเกล้า.

พีรพันธ์ วรชาติเดชชัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญภาพ	(10)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(12)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	4
1.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
1.3.1 วารสาร	4
1.3.2 วิทยานิพนธ์	5
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	7
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
บทที่ 2 พัฒนาการของสีจิวรในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	8
2.1 ความเป็นมาและองค์ประกอบของจิวร และการครองจิวรในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	8
2.2 หลักพระธรรมวินัยเกี่ยวกับจิวรและสีจิวร	17
2.3 พัฒนาการของสีจิวรของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์	24
2.3.1 สีจิวรของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา	24

2.3.2	สีจิวรของพระอรหันตสาวกที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา	28
2.3.3	พัฒนาการของสีจิวรของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ ที่ปรากฏในบันทึก และพุทธศิลป์โบราณ	30
บทที่ 3	พัฒนาการของสีจิวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย	39
3.1	สีจิวรที่ปรากฏในบันทึกโบราณและภาพจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย	41
3.1.1	ภาพจิตรกรรมฝาผนังและพุทธศิลป์สมัยกรุงศรีอยุธยา	49
3.1.2	ภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์	53
3.2	สีจิวรที่หายไปจากคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย	61
3.3	สีจิวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย	65
3.4	การเปลี่ยนสีจิวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทยในปัจจุบัน	70
3.4.1	ความเป็นมาและสาระสำคัญของการเปลี่ยนสีจิวรของคณะสงฆ์ ธรรมยุติกนิกาย	71
3.4.2	ความเป็นมาและสาระสำคัญของการเปลี่ยนสีจิวรของคณะสงฆ์มหานิกาย (หนเหนือ)	73
บทที่ 4	วิเคราะห์สีจิวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย	74
4.1	วิเคราะห์สีจิวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทยตามหลักพระธรรมวินัย	74
4.2	วิเคราะห์เหตุผลการเปลี่ยนสีจิวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย	82
4.2.1	วิเคราะห์เหตุผลการเปลี่ยนสีจิวรครั้งที่ 1	83
4.2.2	วิเคราะห์เหตุผลการเปลี่ยนสีจิวรครั้งที่ 2	85
4.2.3	วิเคราะห์เหตุผลการเปลี่ยนสีจิวรในปัจจุบัน	89
บทที่ 5	บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	98
5.1	บทสรุปและอภิปรายผล	98
5.2	ข้อเสนอแนะ	100

(9)

รายการอ้างอิง

101

ภาคผนวก

113

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 ส่วนต่าง ๆ ของจีวร ตามคำอธิบายของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา วชิรญาณวโรรส	12
2 พุทธศิลป์ยุคคันธาระ พระพุทธรูปห่มจีวรคลุม	13
3 พุทธศิลป์ยุคคันธาระ พระพุทธรูปห่มจีวรลดไหล่	15
4 ลักษณะเจดีย์ที่ทรงห้าม	21
5 สีคริมสันเรด (Crimson Red PMS #990000)	26
6 สีโลหะผสมทอง (Gold alloy Color)	28
7 ศิลปะคันธาระ : พระพุทธรูป ที่เมสอัยนัค (Mes Aynak)	32
8 ศิลปะคันธาระ : ภาพสลักพระพุทธรูปเจ้า Chakhil-i-Ghoundi Stupa (Hadda)	33
9 Bamiyan cave paintings: ภาพพระพุทธรูปเจ้าครองจีวรสีส้ม	33
10 Bamiyan cave paintings: พระพุทธรูปเจ้าครองจีวรสีแดง	34
11 Qizil caves painting : ภาพจีวรหลากสี	34
12 Kumtura caves painting : พระพุทธรูปเจ้าครองจีวรลายดอก	35
13 Mogao caves painting : พระพุทธรูปเจ้าครองจีวรสีแดง	35
14 Mogao caves painting : ภาพพระพุทธรูปเจ้าครองอังสะลายดอกและจีวรสีเหลือง	36
15 Ajanta cave painting : ภาพพระพุทธรูปเจ้าครองจีวรสีส้ม	36
16 Ajanta cave paintings : ภาพพระพุทธรูปเจ้าครองจีวรสีเหลือง	37
17 พระบรมพุทธรูปเจดีย์วัดดอกเงิน (ซ้าย) พระบรมพุทธรูปเจดีย์วัดเจดีย์สูง (ขวา) อ.ฮอด จ.เชียงใหม่	42
18 สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา : ภาพพุทธประวัติ (เลขที่ 6 44)	43
19 สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา : ภาพพุทธประวัติ (เลขที่ 8 48)	43
20 สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา : ภาพโรจนะนรก (เลขที่ 6 31)	44
21 สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา : ภาพพระอริยบุคคล 8 จำพวก (เลขที่ 6 2)	44
22 สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา : ภาพพระอริยบุคคล 8 จำพวก (เลขที่ 8 2)	45
23 สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงธนบุรี : ภาพพระอริยบุคคล 8 จำพวก	45
24 สมุดภาพไตรภูมิสมัยธนบุรี ฉบับกรุงเบอร์ลิน : ภาพพระอริยบุคคล 8 จำพวก	46
25 สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา : ภาพเปรตหมู่ต่าง ๆ (เลขที่ 8 45)	46
26 สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงธนบุรี : ภาพเปรตหมู่ต่าง ๆ (เลขที่ 10/ก 70)	47

27	สมุดภาพไตรภูมิสมัยธนบุรี ฉบับกรุงเบอร์ลิน : ภาพเปรตหมู่ต่าง ๆ	47
28	พุทธศิลป์สมัยอยุธยา : ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดชมภูเวก จ.นนทบุรี	50
29	พุทธศิลป์สมัยอยุธยา : ภาพจิตรกรรมฝาผนังกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จ.อยุธยา	51
30	พุทธศิลป์สมัยอยุธยา : ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเกาะแก้วสุทธาราม จ.เพชรบุรี	52
31	พุทธศิลป์สมัยอยุธยา : พระพุทธรูปปางประทานอภัย พุทธศตวรรษที่ 21-22	52
32	พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ : ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	53
33	พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ : ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์	54
34	พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ : ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ (ซ้าย) และพระวิหารหลวง (ขวา) วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร	55
35	พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ : ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดอุโปสถาราม จ.อุทัยธานี	56
36	พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ : ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วิหารพระนอน วัดพระเชตุพน วิมลมังคลาราม	58
37	ภาพภิกษุครองจีวรลายดอก Monks And Their Assistants	59
38	พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ : ภาพจิตรกรรมฝาผนัง พระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร	61
39	สีโทนส้ม	68
40	สีโทนแดง	69
41	จีวรที่จำหน่ายในประเทศไทย	70
42	สีโทนแดง (red color names)	78
43	สีโทนเหลือง (yellow color names)	79
44	สีโทนส้ม (orange color names)	79
45	สีโทนน้ำตาล (brown color manes)	80
46	สีจากน้ำย้อมที่ใช้สารติดสี (mordant) แตกต่างกัน	81
47	ครูบาบุญชุ่ม ญาณสัโรและคณะ เข้าเฝ้ากราบถวายสักการะสมเด็จพระอริยวงศาคต ญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม 17 กรกฎาคม 2561	87
48	ครูบาบุญชุ่ม ญาณสัโร แสดงธรรมเทศนา ณ อาคารมาลีนนท์ทาวเวอร์ 2 เมื่อ 17 กรกฎาคม 2561	88

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณ 2500 และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 ในการอ้างอิง โดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิ.มหา. (ไทย) 2/547/623 หมายถึง พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาษาไทย เล่ม 2 ข้อที่ 547 หน้า 623, วิ.มหา. (บาลี) 5/-/234-235 หมายถึง พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาษาบาลี เล่ม 2 หน้า 234-235 เป็นต้น

พระวินัยปิฎก (บาลีและไทย)

เล่ม	คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
1-2	วิ.มहा.	(ไทย)	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
3	วิ.ภิกขุณี.	(ไทย)	วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
4-5	วิ.ม.	(ไทย)	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
5	วิ.ม.	(บาลี)	วินัยปิฎก มหาวคคปาลิ	(บาลี)
6-7	วิ.จุ.	(ไทย)	วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
7	วิ.จุ.	(บาลี)	วินัยปิฎก จุฬวคคปาลิ	(บาลี)

พระสุตตันตปิฎก (บาลีและไทย)

เล่ม	คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
9	ที.ส.	(ไทย)	ทีฆนิกาย สีสัณธวรรค	(ภาษาไทย)
10	ที.ม.	(ไทย)	ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
13	ม.ม.	(ไทย)	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
14	ม.อุ.	(ไทย)	มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
15	ส.ส.	(ไทย)	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
25	ขุ.สุ.	(ไทย)	ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
26	ขุ.เถร. (ไทย)	ขุททกนิกาย เถรคาถา	(ภาษาไทย)
27	ขุ.ชา.ทุก. (ไทย)	ขุททกนิกาย ชาตก ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
32	ขุ.อป. (ไทย)	ขุททกนิกาย อปาทาน	(ภาษาไทย)
33	ขุ.อป. (ไทย)	ขุททกนิกาย อปาทาน	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2533 และอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2560 ในการอ้างอิง โดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ หากไม่มีหมายเลขเล่มหรือข้อ หรือทั้งหมายเลขเล่มและข้อ จะใส่เครื่องหมาย – ไว้ เช่น วิ.ม.อ. (ไทย) 3/246/199 หมายถึง พระวินัยปิฎก มหาวรรค สมันตปาสาทิกาอรรถกถา ภาษาไทยเล่ม 3 ข้อ 246 หน้า 199, ขุ.พุทธ.อ. (บาลี) -/44/169 หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวังส มจรตถวิลาสีนีอรรถกถา ภาษาบาลี ข้อ 44 หน้า 169, ขุ.ธ.อ. (ไทย) -/-/155 หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ธรรมบท ธัมมปทัฏฐกถา หน้า 155 เป็นต้น

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
2	วิ.มหา.อ. (ไทย)	วินัยปิฎก มหาวิภังค์ สมันตปาสาทิกาอรรถกถา	(ภาษาไทย)
3	วิ.ม.อ. (ไทย)	วินัยปิฎก มหาวรรค สมันตปาสาทิกาอรรถกถา	(ภาษาไทย)
3	วิ.จุ.อ. (ไทย)	วินัยปิฎก จุฬวรรค สมันตปาสาทิกาอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก (บาลีและไทย)

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
	ที.สี.อ. (ไทย)	ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค สุมังคลวิลาสินี อรรถกถา	(ภาษาไทย)
	ที.ม.อ. (ไทย)	ทีฆนิกาย มหาวรรค สุมังคลวิลาสินีอรรถกถา	(ภาษาไทย)
	ม.ม.อ. (ไทย)	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ปปัญจสุทนีอรรถกถา	(ภาษาไทย)
3	ส.สพ.อ. (ไทย)	สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค สารัตถปาภาสินีอรรถกถา	(ภาษาไทย)
1	อง.เอกก.อ. (ไทย)	อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต มโนรลปุรณีอรรถกถา	(ภาษาไทย)
	ขุ.ธ.อ. (ไทย)	ขุททกนิกาย ธรรมบท ธัมมปทัฏฐกถาอรรถกถา	(ภาษาไทย)

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
	ขุ.อิติ.อ. (ไทย)	ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ ปรมัตถทีปนีอรรถกถา	(ภาษาไทย)
	ขุ.วิ.อ. (ไทย)	ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ ปรมัตถทีปนีอรรถกถา	(ภาษาไทย)
	ขุ.เถร.อ. (ไทย)	ขุททกนิกาย เถรคาชา ปรมัตถทีปนีอรรถกถา	(ภาษาไทย)
3	ขุ.ชา.ทุก.อ. (ไทย)	ขุททกนิกาย ชาดก ทุกกนิบาต อรรถกถาชาดก	(ภาษาไทย)
4	ขุ.ชา.จตุกก.อ. (ไทย)	ขุททกนิกาย ชาดก จตุกกนิบาต อรรถกถาชาดก	(ภาษาไทย)
	ขุ.จู.อ. (ไทย)	ขุททกนิกาย จูฬนทีส สัทธัมมปิยโชติกาอรรถกถา	(ภาษาไทย)
1	ขุ.อป.อ. (ไทย)	ขุททกนิกาย วิสุทธชนวิลาสินี ขุททกนิกายอรรถกถา	(ภาษาไทย)
	ขุ.พุทธ.อ. (ไทย)	ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ มรุตตวิลาสินีอรรถกถา	(ภาษาไทย)
	ขุ.พุทธ.อ. (บาลี)	ขุททกนิกาย พุทธวิธีสวณณนา มรุตตวิลาสินีอรรถกถา	(บาลี)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
	อภิ.วิ.อ. (ไทย)	อภิธรรมปิฎก วิภังค์ สัมโมหวิโนทนีอรรถกถา	(ภาษาไทย)

ค. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์ฎีกา

คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์ฎีกา รูปแบบการอ้างอิงให้ใช้ระบบอักษรย่อ โดยระบุชื่อคัมภีร์ตามด้วยเล่ม ข้อ/หน้า เช่น อง.เอกก.ฎีกา. -/130/146 หมายถึง พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย องคุตตรฎีกา เอกกนิปาตฎีกา สารตมณชูลสา

ฎีกาพระสูตรตันตปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
	อง.เอกก.ฎีกา. (บาลี)	องคุตตรนิกาย เอกกนิปาต สารตมณชูลสาฎีกา	(บาลี)

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สรรพสิ่งที่ปรากฏบนโลกต่างล้วนถูกจรรโลงและแต่งแต้มด้วยสีสันที่หลากหลาย ทั้งสีตามธรรมชาติและสีที่มนุษย์ปรุงแต่งขึ้น หากโลกนี้ปราศจากสีหรือบุคคลไม่สามารถรับรู้เกี่ยวกับสีได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นความบกพร่องที่ยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ เพราะสีมีความสำคัญต่อความเป็นไปของโลก และเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์ทุกมิติจนแยกกันไม่ได้ มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์จากสีอย่างอนเอนอนันต์ในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด สีจึงเป็นสิ่งที่มิอาจพลอยอย่างสูงต่อความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ จินตนาการ สุนทรียศาสตร์ และการสื่อความหมายด้านต่าง ๆ ไม่เว้นแม้แต่ความหมายของสีที่ปรากฏอยู่บนเครื่องแต่งกายหรือเครื่องนุ่งห่มของมนุษย์มาตั้งแต่อดีตกาล ซึ่งประวัติความเป็นมาของการใช้สีจากวัสดุธรรมชาตินั้น เป็นศิลปะที่เก่าแก่พอ ๆ กับอารยธรรมการทอผ้า ที่เกิดขึ้นจากความจำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น ใช้สีติดบนร่างกายเพื่อพรางตัวในขณะออกล่าสัตว์ หรือใช้สีประดับตกแต่งเพื่อความสวยงาม ระยะเวลาที่แน่นอนของการเริ่มต้นของศิลปะการย้อมนี้ ไม่สามารถระบุได้แน่ชัด แต่พบหลักฐานว่าถึงย้อมสีเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์พร้อมกับเตาเผาอิฐ อย่างไรก็ตามหลักฐานทางโบราณคดีได้แสดงให้เห็นว่าการย้อมผ้าจากน้ำย้อมธรรมชาติ เป็นศิลปะที่แพร่หลายในอียิปต์ อินเดียและเมโสโปเตเมีย ในราวสหัสวรรษที่สามก่อนคริสต์ศักราช (Punia, 2018, p. 28.1) อินเดียจึงนับได้ว่าเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์เกี่ยวกับศิลปะการย้อมผ้ามาตั้งแต่สมัยโบราณ อาชีพของชาวอารยันอินเดียสมัยพระเวท นอกจากการเลี้ยงปศุสัตว์และการกสิกรรมแล้ว พบว่ามีการล่าสัตว์และงานช่างต่าง ๆ เช่น ช่างไม้และช่างโลหะ สตรีรู้จักการเย็บผ้า สานเสื่อ และที่กล่าวถึงมากที่สุดคือการทอผ้าเพื่อทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม นอกจากนี้ยังรู้จักทำเครื่องประดับต่าง ๆ ของตนด้วย และในสมัยหลังได้กล่าวถึงสตรีซึ่งทำงานเป็นช่างย้อมสี ช่างเย็บปักถักร้อยและช่างสานตะกร้า (Rapson, 1992, อ้างถึงใน เสาวภา เจริญขวัญ, 2520, น. 12)

ในคัมภีร์สังหิตา (Samhita) สมัยหลังก็กล่าวถึงเครื่องแต่งกายทำด้วยขนสัตว์ เสื้อผ้า ย้อมสีหญ้าฝรั่นและเครื่องแต่งกายที่ทำด้วยไหม (Rapson, 1992, อ้างถึงใน เสาวภา เจริญขวัญ, 2520, น. 12) สอดคล้องกับ ริตู ปุเนีย (Ritu Punia) ที่ระบุว่าสีที่ใช้ในยุคพระเวทมีหลักฐานที่ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเกิดขึ้นในยุคฤคเวท ในคัมภีร์อ้างถึงสารย้อมสีหลากชนิดและผ้าที่มีสีแตกต่างกัน แต่ไม่ได้กล่าวถึงวิธีการย้อมผ้า ต่อมาวรรณคดีภายหลังยุคพระเวทได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการย้อม โดยกล่าวถึงน้ำย้อมที่เกิดจากน้ำของดอกไม้ที่มีชื่อว่า โลดรา (lodhra) หรือน้ำย้อมจาก แมดเดอร์

รูทส์ (madder roots) หรือ อินดิโก แพลนท์ (indigo plants) และสีที่หลากหลาย เช่น ขาว แดง เหลือง เขียว น้ำเงินและดำ ในคฤหยาสูตร (Grihyasutras) ได้กล่าวถึงสีต่าง ๆ ของเครื่องแต่งกาย เช่น อสวัลยัน คฤหยาสูตร (Asvalyan Grihyasutra) ในยุคอุปนิษัทรบว่า พรหมณ์จะใช้เครื่องแต่งกายสี เรดดิช เยลโลว์ (reddish yellow), เครื่องแต่งกายกษัตริย์เป็น มานจีศฐรา (manjistha) ย้อมด้วย แมดเดอร์ (madder พันธุ์ไม้เลื้อย มีดอกค่อนข้างเหลือง), วรรณะไวศยะจะสวมใส่เครื่องแต่งกายสี เหลืองชรินดรา (charindra) (Punia, 2018, p. 28.2) ข้อมูลเหล่านี้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าพีชเป็น สารย้อมสีที่มีการใช้อย่างกว้างขวางในยุคต้นของอินเดีย

เครื่องแต่งกายของแต่ละวรรณะในยุคอุปนิษัชนี มีคำอธิบายต่างออกไปเล็กน้อยใน วรรณะพรหมณ์ว่า นิยมใช้เครื่องนุ่งห่มด้วยสีขาวล้วน วรรณะกษัตริย์นิยมใช้สีแดง วรรณะแพศย์ใช้ เครื่องนุ่งห่มสีเหลือง วรรณะศูทรใช้เครื่องนุ่งห่มสีดำ นอกจากนี้ยังระบุว่าผู้ที่ดำรงเพศเป็นนักบวช หรือสันยาสี เมื่อถึงวันบวชจะต้องเตรียมผ้า 10 ผืน โดยย้อมผ้าเป็นสีเหลืองแก่ 4 ผืน ส่วนอีก 6 ผืนไม่ ต้องย้อมเพราะเตรียมไว้มอบแก่ผู้ใหญ่ (วิลลศิริ ร่วมสุข, 2522, น. 22-24) ซึ่งสันนิษฐานว่าสันยาสีใน ยุคพระเวทใช้เครื่องแต่งกายสีเหลืองเข้ม และในมหาภารตยุทธ ได้กล่าวถึงเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับ การย้อมสีว่า สิ่งที่น่างงสิดาได้รับเมื่อครั้งเข้าพิธีอภิเษกสมรสกับพระราม นอกเหนือจากสิ่งของคือผ้า หลากสี (Buch, 1997, อ้างถึงใน Punia, 2018, p. 28.2) เครื่องแต่งกายมเหสีของอสูรราพณ์ (Ravana) มีหลากสี และกุสมบา (Kusumba ดอกคำฝอย) เป็นสีย้อมที่มีความโดดเด่นในยุคอินเดียโบราณ (Kerala, 1973, อ้างถึงใน Punia, 2018, p. 28.2)

จากหลักฐานที่ระบุในคัมภีร์โบราณที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า สีเป็นสัญลักษณ์สำคัญ ประการหนึ่งที่ใช้บ่งบอกสถานะทางสังคม เพื่อแสดงความแตกต่างของบุคคล ด้วยเหตุนี้สีของเครื่อง แต่งกายจึงมีความหมายมากกว่าความสวยงาม เป็นสิ่งที่นับได้ว่ามีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน และเป็นเครื่องมือที่ใช้กำหนดกลุ่มคนในสังคมที่มีแนวคิด ค่านิยม หรือวิถีปฏิบัติที่เป็นไปในทาง เดียวกัน ไม่เว้นแม้แต่นักบวชในศาสนาหรือในนิกายต่าง ๆ ทั่วโลก ที่ต่างล้วนมีสีของเครื่องแต่งกาย เพื่อแสดงอัตลักษณ์ และความบริสุทธิ์ของความเป็นนักบวชในลัทธิความเชื่อที่ตนนับถือ นักบวชหรือ บรรพชิตในพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน มีสีของเครื่องแบบสมณะเพศที่เรียกว่า “จีวร” เพื่อใช้แยก ความแตกต่างระหว่างเพศบรรพชิตกับเพศคฤหัสถ์ออกจากกัน

คำว่า “จีวร” หมายถึง เครื่องนุ่งห่มของภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา ผืนใดผืนหนึ่ง ในจำนวน 3 ผืน เรียกว่า ไตรจีวร ได้แก่ ผ้าซ้อนนอกหรือผ้าทาบซ้อน (สังฆาฏิ) ผ้าห่ม (อุตตราสงค์) และผ้าถุง (อันตรวาสก) แต่ในภาษาไทยนิยมเรียกเฉพาะผ้าห่ม (อุตตราสงค์) ว่าจีวร (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2553, น. 63) จีวรเป็นบริวารอย่างหนึ่งในจำนวน 8 อย่าง ประกอบด้วยผ้า 5 อย่าง คือ สบง ประคดเอว จีวร สังฆาฏิ ผ้ากรองน้ำ และเหล็ก 3 อย่าง คือบาตร มีดโกน เข็มเย็บผ้า โดยจีวรมี ภาษาที่ใช้เรียกกันทั่วไปว่า “ผ้าเหลือง” ส่วนคำว่า ผ้ากาสาวพัสตร์ หรือ กาสายะ มาจากภาษาบาลีว่า

กาสาวดถึ หมายถึง ผ้าที่ย้อมด้วยน้ำฝาด คือน้ำที่มีรสฝาด เกิดจากการนำเปลือกไม้ แก่นไม้ เป็นต้นของพืชบางชนิดมาใช้อย้อม ทำให้ผ้าที่ได้มีสีหม่น ไม่สดใสสดุดาดอย่างคฤหัสถ์ เป็นเครื่องบ่งบอกถึงวิถีชีวิตแห่งการฝึกฝนและดำรงตนอยู่ด้วยความสงบวิเวก เป็นผ้านุ่งผ้าห่มสำหรับบรรพชิตโดยเฉพาะนักบวชในพระพุทธศาสนา นับเป็นธงชัยของพระอรหันต์ “อรหุส” ซึ่งมีนัยยะว่า ผู้ครองผ้ากาสาวดหรือ “แต่งเครื่องแบบชนิดนี้” ก็คือผู้ประกาศตนหรือ “ชูธง” ที่จะมุ่งดำเนินไปสู่ความเป็นพระอรหันต์เป็นผู้ที่คายกิเลสจนน้ำฝาดออกแล้ว ตั้งมั่นอยู่ในศีลอย่างมั่นคง ประกอบด้วยทมะและสัจจะ จึงจะเป็นผู้ที่สมควรจะนุ่งห่มผ้ากาสาวด (ช.ชา.ทุก. (ไทย) 27/141/102) ทั้งนี้ คำว่า “กาสาวด” ยังมีความหมายได้หลายอย่าง คือ 1) ดินเปียกหรือยางชนิดหนึ่งที่ใช้เป็นสีทาฝาผนัง (a kind of paste or gum used in colouring walls) 2) น้ำยาห้ามเลือดที่ต้มกลั่นจากพันธุ์ไม้ (an astringent decoction extracted from plants) 3) (น้ำ) มีรสฝาด (astringent) 4) (ผ้า) มีสีเหลืองปนแดง, มีสีส้ม (reddish-yellow. Orange coloured) 5) (ความหมายทางธรรม) อกุศลมูล, กิเลสที่ย้อมจนน้ำฝาด (the fundamental faults) (ทองย้อย แสงสินชัย, 7 พฤศจิกายน 2561)

ผ้ากาสาวดพัสดหรือจีวรที่ทรงกำหนดให้ภิกษุในพระพุทธศาสนาใช้นั้น เป็นผ้าที่ถูกย้อมด้วยน้ำย้อมธรรมชาติ ที่ทรงประทานแบบแผนไว้กว้าง ๆ ไม่ตายตัว ทั้งในเรื่องของสี เนื้อผ้าและลักษณะการครองจีวร ทรงเน้นเพียงการนุ่งห่มให้เป็นปริณิพจน์ เว้นการนุ่งห่มแบบคฤหัสถ์และยินดีในปัจจัยตามที่ได้ คือการนุ่งห่มให้สุภาพเรียบร้อย ไม่รุ่มร่าม ไม่นุ่งห่มผ้าแบบชาวบ้าน แม้ว่าจะได้รับจีวรประณีตหรือหยาบเพียงใด ก็ให้ยินดีตามที่ตนได้ อีกทั้งพระวินัยที่ทรงวางไว้ในเรื่องเกี่ยวกับจีวรมีลักษณะเปิดกว้าง ไม่ตายตัว สามารถตีความได้หลายความหมาย เมื่อพระพุทธศาสนาเดินทางไปในดินแดนต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี จึงเกิดการตีความที่แตกต่างกันทั้งรูปแบบการครองจีวร ขนาดของผ้าที่ทรงอนุญาต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของสีที่ทรงอนุญาตเมื่อเวลาล่วงไปพระพุทธศาสนาต้องปรับตัวเพื่อให้เข้ากับกาลและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง เกิดการตีความคำสั่งสอนขึ้นใหม่ที่ต่างล้วนเชื่อว่าถูกต้องตามพระธรรมวินัย ให้สอดคล้องกับสภาวะใหม่ของชีวิต นำไปสู่การไม่ลงรอยกันในบางเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อหรือพิธีกรรมบางอย่าง มีการยึดถือที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง นิกายใหม่ ๆ เกิดขึ้นเป็นอันมาก ในแต่ละนิกายที่เกิดขึ้นและแยกตัวออกไปนั้น ล้วนมีอัตลักษณ์ประจำนิกายที่แตกต่างกันในเรื่องสีและลักษณะการครองจีวร รวมถึงพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่ประกอบด้วยหลายสำนัก ในแต่ละสำนักต่างมีวัตรปฏิบัติปลีกย่อยในเรื่องของสีจีวรและการครองจีวรที่ต่างกัน ตั้งแต่สีส้มทอง สีแสด สีแดงหม่น สีกรัก สีน้ำตาลเข้ม ไปจนถึงสีคล้ำจนเกือบดำ เช่น จีวรสีส้มเหลืองหรือส้มทองของมหานิกาย จีวรสีพระราชนิยมของวัดทั่วไประเพณีดึกนิกาย จีวรสีแก่นขนุนของพระสงฆ์วัดป่าหรือพระกรรมฐาน จีวรสีแก่นขนุนเข้มหรือสีแก่นบวรของพระสงฆ์กรรมฐานทางภาคอีสาน จีวรสีกรักดำหรือสีกรักแดงของพระธุดงค์หรือพระทางภาคเหนือ (ครูบา) เป็นต้น ความแตกต่างนี้หากมองจากสายตาพุทธศาสนิกชนด้วยกัน อาจไม่ถือความหลากหลายที่

เกิดขึ้นว่าเป็นความแตกต่าง แต่ในสายตาของบุคคลที่นับถือศาสนาต่างกัน ได้มีคำถามเกิดขึ้นว่า แต่ละสิ่งที่ต่างกันนั้น มีความเชื่อหรือวัตรปฏิบัติที่ต่างกันอย่างใด ยิ่งไปกว่านั้นการประกาศใช้จิวรสีพระราชนิยมของคณะธรรมยุติกนิกายในปี พ.ศ. 2557 ก่อให้เกิดการแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องนี้อย่างกว้างขวาง ทั้งในแวดวงศาสนาและแวดวงต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญ ที่แฝงอยู่ภายใต้สีจิวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย คำถามเหล่านี้เป็นเหตุให้ผู้วิจัยตั้งคำถามว่า เหตุใดสีจิวรของพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทยจึงแตกต่างกัน และสีที่ถูกตรงตามพระธรรมวินัยควรมีลักษณะเป็นอย่างไร ซึ่งไม่พบว่ามีการศึกษาตีความในเรื่องนี้ จึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาเรื่องสีจิวรในคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย เพื่อเสริมองค์ความรู้เกี่ยวกับจิวรให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น เพื่อผู้ที่สนใจในด้านนั้น ๆ จะสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้ในภายหลัง

1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาลักษณะของสีจิวรในคัมภีร์พุทธศาสนาในยุคพุทธกาลถึงยุคปัจจุบัน
- 1.2.2 เพื่อศึกษาสีจิวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย
- 1.2.3 เพื่อวิเคราะห์สีจิวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย

1.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิวรในด้านต่าง ๆ เช่น การใช้สอยจิวร การถวายผ้าบังสุกุลจิวร การครองจิวร ความแตกต่างของสีจิวร โดยจะนำมากล่าวพอสังเขป ดังนี้

1.3.1 วารสาร

พระภิกษุญาณวัช ปภาภโร (เกษกิจ), ศุภสิริ เสวตพงษ์ (2557) เรื่อง การพิจารณาจิวรในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือการพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายของการบริโภคใช้สอยจิวร เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ มิใช่เพื่อประดับตกแต่งหรือแสดงฐานะทางสังคม ควรพิจารณาจิวรทุกครั้งที่ห่มหรือเปลี่ยนจากกาย ใน 3 กาล คือ ปฏิภาณกาล ในเวลารับประเคนจิวร ภิกษุควรพิจารณาธาตุปฏิภูลปัจจุเวกขณะ คือพิจารณาว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น เป็นไปตามเหตุปัจจัยอยู่ตลอดเวลา มิใช่เป็นสิ่งอันยั่งยืน วางเปล่าจากความหมายแห่งความเป็นตัวตน จิวรทั้งหมดนี้เป็นของน่าเกลียดมาแต่เดิม เมื่อมาถูกต้องกับกายอันเนาอยู่เป็นนิตยนี้แล้ว ย่อมกลายเป็นของน่าเกลียดอย่างยิ่ง บริโภคกาลในเวลาใช้สอย ภิกษุควรพิจารณาตั้งขณิกปัจจุเวกขณะ คือการนุ่งห่มจิวรเพียงเพื่อกำจัดความหนาวร้อน สัมผัสแห่งเหลือบยุง ลมแดดและสัตว์เลื้อยคลาน เพียงเพื่อปกปิดอวัยวะที่ควรละอาย และอดีต

กาล ในหลังจากใช้สอยจีวร ภิกษุควรพิจารณาตติปปัจจเวกขณ คือการพิจารณาจีวรที่นุ่งห่มแล้วเพียงเพื่อกำหนดหา ร้อน สัมผัสแห่งเหลือบยุ้ง ลมแดด สัตว์เลื้อยคลาน เพียงเพื่อกำหนดภัยวาระที่ควรละอาย การพิจารณาจีวรของภิกษุเป็นการบ่งชี้ถึงคุณค่าและสารประโยชน์ที่แท้จริงของเครื่องนุ่งห่มเป็นตัวอย่างของการใช้ชีวิตด้วยปัญญา

Ann Heirman (2014) ศึกษาเกี่ยวกับจีวรของภิกษุและภิกษุณีในพระพุทธศาสนา ในด้านการย้อม การดูแลรักษาและการใช้สอย โดยศึกษาจีวรของเถรวาทจากคัมภีร์วินัยปิฎก ศึกษาจีวรของมหายานจากคัมภีร์มหาวัศสุ นอกจากนี้ยังศึกษาวินัยเรื่องเกี่ยวกับจีวรของนิกายต่าง ๆ ที่แยกตัวออกไป เช่น วินัยของนิกายธรรมคุปต์ บัญญัติว่าเมื่อสงฆ์จะเข้าห้องน้ำ จะต้องวางหรือแขวนไว้ในที่เฉพาะเพื่อรักษาจีวร แต่อ่อนุญาตให้ใช้ผ้าอาบน้ำได้ วินัยของนิกายสรวาสติวาท บัญญัติเพิ่มเติมว่าภิกษุที่สวมสังฆาฏิไม่ควรขนย้ายกระเบื้อง หิน โคลน ดิน หญ้า ไม้ หรือกวาดพื้น จะต้องให้ความเคารพต่อสังฆาฏิตลอดเวลา ไม่เดิน นั่ง หรือนอน ทับสังฆาฏิ ไม่สวมสังฆาฏิบนร่างกายเปลือยเปล่า นอกจากนี้ยังกล่าวถึงวินัยของนิกายมหาสังฆิกะ นิกายมหายานสรวาสติวาท นิกายมุลสรวาสติวาท เป็นต้น เพื่อแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ที่สำคัญในเรื่องการแต่งกายของนักบวชในพระพุทธศาสนา นิกายต่าง ๆ

ณัฐ จันทรหนูหงส์ และ มนตรี สิริโรจนานันท์ (2560) เรื่อง รูปแบบการถวายเป็นผ้าบังสุกุลจากสมัยพุทธกาลสู่ยุคปัจจุบัน เป็นการอธิบายถึงการถวายเป็นผ้าบังสุกุลในสมัยพุทธกาลที่หายาก หายากจะนำผ้ามาถวายเป็นโดยไม่ให้ภิกษุรู้ตัว โดยจะนำผ้าบังสุกุลวางไว้ตามป่าช้า กองขยะ หรือตามทางที่ภิกษุจะเดินผ่าน เสมือนว่าภิกษุมาพบผ้าบังสุกุลโดยบังเอิญและสำคัญว่าผ้าบังสุกุลไม่มีเจ้าของ จึงนำผ้าบังสุกุลมาซัก ย้อม เย็บทำเป็นผ้านุ่งผ้าห่มได้ตามประสงค์ แต่การถวายเป็นผ้าบังสุกุลแก่ภิกษุในปัจจุบันมีลักษณะและวิธีการที่เปลี่ยนแปลงไป โดยจะพบการถวายเป็นผ้าบังสุกุลได้ในพิธีศพ งานทอดกฐิน-ผ้าป่า โดยเป็นผ้าสำเร็จรูปจากร้านค้า เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมตลอดจนถึงระบบเศรษฐกิจ แต่ทั้งนี้ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ของคนในสังคม โดยยังคงมีพระสงฆ์เป็นผู้รับผ้าบังสุกุลเช่นในสมัยพุทธกาล

1.3.2 วิทยานิพนธ์

เฉลิมชัย สุวรรณวัฒนา (2553) ศึกษาเรื่อง สีในวัฒนธรรมคติความเชื่อของไทย สรุปความว่า สีมีบทบาทในวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่อยู่รอบตัวคนในสังคม มีสภาพเป็นสัญลักษณ์โดยมนุษย์เป็นผู้กำหนด ซึ่งแฝงความหมายในเชิงจิตวิทยาไว้ เช่น สีแดงเป็นสีแห่งความกล้าหาญ รุนแรง อำนาจ สีเขียวให้ความรู้สึกผ่อนคลาย สดชื่น ร่มเย็น สีขาวให้ความบริสุทธิ์ ว่างเปล่า สีดำให้ความรู้สึกหดหู่ เป็นต้น โดยในสังคมไทยมีคติความเชื่อเรื่องสีเกี่ยวข้องกับศาสตร์ความรู้ที่หลากหลาย เช่น สีในวัฒนธรรมคติความเชื่อที่เกี่ยวกับศาสนา โดยสีขาวหรือสีเงินเป็นตัวแทนของความบริสุทธิ์ สีแดงเป็นสีที่ใช้แทนกิเลส สีน้ำเงินหรือสีฟ้าเป็นสัญลักษณ์ของสวรรค์ สีเขียวเป็นสัญลักษณ์ของความหวังและการเติบโต สีเหลืองทองเป็นสัญลักษณ์ของดวงอาทิตย์

หมายถึงอานุภาพและความเมตตาของพระพุทธเจ้า สีเหลืองหมายถึงผู้ทรงศีล เช่น ภิกษุ สามเณร และยังหมายถึงแสงสว่างแห่งปัญญา ให้ความรู้สึกลงบ สีเหลืองจึงเป็นสีแห่งศาสนา เป็นต้น นอกจากนี้สียังมีอิทธิพลต่อคติความเชื่อในเรื่องเครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย การละเล่น อาหาร ศิลปะ ของใช้ในชีวิตประจำวัน

PaññāNanda (venerable) (2017) ศึกษาพัฒนาการด้านสีจีวรของคณะสงฆ์พม่าโดยเทียบเคียงกับพุทธบัญญัติเรื่องสีจีวรในสมัยพุทธกาลและสีจีวรของคณะสงฆ์พม่าในยุคปัจจุบัน ซึ่งมีความโดดเด่นและมีสีจีวรที่แตกต่างจากคณะสงฆ์เถรวาทในกัมพูชา ลาว ไทย และศรีลังกา โดยคณะสงฆ์พม่าในอดีตนิยมนุ่งห่มจีวรสีเหลือง เหลืองเข้ม เหลืองน้ำตาล และสีน้ำตาล ที่เกิดจากการย้อมด้วยแก่นขนุน สีย้อมจากธรรมชาติทำให้เกิดความหลากหลายของสี เช่น แดง เหลือง น้ำตาล เป็นต้น เมื่อมีจีวรสำเร็จรูปหลากโทนสี ที่ย้อมด้วยสีเคมีจากต่างประเทศมาจำหน่ายในประเทศพม่า (พ.ศ. 2482) ทำให้เกิดการแสดงความคิดเห็นในวงกว้างว่า จีวรที่ย้อมด้วยสีเคมีนั้นถูกต้องตามพระธรรมวินัยหรือไม่ โดยมีข้อสรุปว่าหากสีที่นำมาย้อมทำให้ได้จีวรที่มีสีตามพุทธบัญญัติ นับว่าถูกต้องตามพระธรรมวินัย และจีวรย้อมสีเคมีที่มีหลากโทนสีนี้เอง เป็นเหตุให้พระสงฆ์ในพม่ามีการแต่งกายที่มีสีจีวรไม่เหมือนกัน เนื่องจากฆราวาสนำจีวรที่วางขายตามท้องตลาดมาถวาย ต่อมา นิกายที่ได้รับความนิยม เช่น นิกาย สุธรรมมา (Sudhamma Nikāya) และ นิกายชเวจิน (Shwegyin Nikāya) ได้เลือกสีจีวรประจำนิกาย โดยนิกายสุธรรมมาเลือกใช้จีวรสีแดง ในขณะที่นิกายชเวจินเลือกใช้จีวรสีน้ำตาล แต่ชาวบ้านให้ความศรัทธากับสงฆ์ผู้ครองจีวรสีน้ำตาลมากกว่า สงฆ์ส่วนใหญ่จึงเปลี่ยนมาครองจีวรสีน้ำตาลมาจนถึงปัจจุบัน

พระสมุห์จักรพงษ์ จันทสีโล (มาศตูกาจารย์) (2561) ศึกษาเรื่องการทรงผ้าจีวรของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปความว่า การทรงจีวรที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เรียกว่า ปริณมทล คือ การนุ่งห่มให้เรียบร้อย ไม่นุ่งห่มแบบชาวบ้าน ซึ่งการแต่งกายของภิกษุจะมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกรู้สึกของผู้ที่ได้พบเห็น อันจะนำไปให้เกิดความเคารพ ความเลื่อมใสศรัทธา นับเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้อริยาบถ เป็นการแสดงออกทางกาย ทรงบัญญัติสิกขาบทเป็นอันมากเกี่ยวกับการใช้สอยจีวร ภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาจะต้องเรียนรู้และประพฤติปฏิบัติตน ให้ถูกต้องตามที่ทรงบัญญัติไว้ โดยรูปแบบการทรงจีวรของพระสงฆ์ไทยที่ได้รับอิทธิพลจากลังกาและมอญ มีรูปแบบที่แตกต่างกัน คือ ห่มมังกร ห่มดอง ห่มคลุม ห่มลดไหล่หรือห่มเฉียงบ้าง นอกจากนี้จีวรยังเป็นเครื่องมือในการขัดเกลาจิตใจโดยเป็นหนึ่งในธุดงค์วัตร คือ การสมาทานถือบงสุกุลจีวรเป็นวัตร

จากตัวอย่างที่ยกมาจะพบว่ารูปแบบของจีวรในพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้นั้น เป็นเครื่องแบบที่สามารถนำมาอธิบาย ขยายความ ตีความได้หลายประเด็น ขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคลหรือค่านิยมของสังคม แต่การตีความเรื่องความหลากหลายของสีจีวรของ

คณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย พบว่าไม่มีผู้ทำการศึกษาไว้ ดังนั้น การศึกษาอย่างเจาะลึกในเรื่องนี้ จะทำให้องค์ความรู้ในพระพุทธศาสนาครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) อ้างอิงข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ในด้านการอธิบายผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารที่ค้นคว้าจากพระไตรปิฎก อรรถกถาและปกรณ์วิเสสต่าง ๆ รวมถึงบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิ๋ว การข้อมผ้าและอื่น ๆ เพื่อนำเสนอในรูปแบบของการเรียบเรียงเอกสารตามนัยและกรอบของการวิจัย

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Documentary Research) รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับจิ๋ว โดยมีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

1.5.1 รวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา (ภาษาไทย) คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์วิมุตติมรรค และหนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยเชิงวิชาการ บทความจากวารสาร เอกสาร วิชาการ หนังสือพิมพ์ ทั้งในรูปแบบออนไลน์และสิ่งพิมพ์ ที่เกี่ยวเนื่องกับจิ๋วในพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาประกอบการประมวลผลการวิจัย

1.5.2 เรียบเรียงและจัดลำดับข้อมูลที่ค้นคว้ามาอย่างเป็นระบบ

1.5.3 นำข้อมูลที่ได้มาศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ ตีความ และแสดงความคิดเห็นของผู้วิจัยในเรื่องจิ๋วตามหลักวิชาการ

1.5.4 สรุปผลการวิจัยและเสนอแนะข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาหรือวิจัยต่อไป

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้ทราบลักษณะของสัจจิ๋วในคัมภีร์พระพุทธศาสนาในยุคพุทธกาลถึงยุคปัจจุบัน

1.6.2 ทำให้ทราบความแตกต่างของสัจจิ๋วของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย

1.6.3 ทำให้ทราบเรื่องสัจจิ๋วของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย

บทที่ 2

พัฒนาการของสีจิวรในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จุดเริ่มต้นที่สำคัญของพระพุทธศาสนาคือการเสด็จออกผนวชของเจ้าชายสิทธัตถะ แห่ง แคว้นสักกะ หลังจากทรงตัดพระเมาลีด้วยพระขรรค์ ฆฏิการพรหมได้น้อมนำบริวาร 8 คือ ไตรจีวร บาตร มีด เข็ม รัตประคด และผ้ากรองน้ำเข้าไปถวาย ทรงนุ่งห่มธงชัยของพระอรหันต์แล้วอธิษฐาน เพศเป็นบรรพชิต ณ ฝั่งแม่น้ำอโนมา ทรงใช้เวลาบำเพ็ญเพียรอยู่ 6 ปี จึงได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมา สัมพุทธเจ้า ประดิษฐานพระพุทธศาสนาบนแผ่นดินชมพูทวีป (ช.อ.ป.อ. (ไทย) 1/-/91-107) เป็นพลัง ทางศีลธรรมอันเข้มแข็งในสังคมอินเดีย นับเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นท่ามกลางนักบวชและลัทธิ ความเชื่อในสมัยนั้น ซึ่งต่างล้วนมีเอกลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความบริสุทธิ์ในลัทธิของตน ที่แตกต่างกัน ทั้งในเรื่องของวัตรปฏิบัติตลอดจนถึงการแต่งกายของนักบวชในลัทธินั้น ๆ

2.1 ความเป็นมาและองค์ประกอบของจีวร และการครองจีวรในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จีวรเป็นผ้าที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ เป็นผืนผ้าที่มีความเป็นมาและมีองค์ประกอบ ต่าง ๆ ในการเย็บเพื่อนำมาทำเป็นจีวร เป็นเครื่องแบบของสมณะในพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้น ท่ามกลางลัทธิความเชื่อของเหล่าคณาจารย์ต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียงในสมัยพุทธกาล ในพรหมชาลสูตรได้ กล่าวถึงทิวส์เหล่านี้ว่ามี 62 ประการ ซึ่งในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะเรียกรวมกันว่า เดียรถีย์ แปลว่า ผู้มีลัทธิดังท่าน้ำอันเป็นที่ข้าม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอัญญเดียรถีย์ หมายถึงพวกที่มีลัทธิความเชื่อถืออย่าง อื่นนอกจากพระพุทธศาสนา (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548, น. 247) เหล่าอัญญเดียรถีย์ใน สมัยพุทธกาลมีอยู่มากมายและมีชื่อเรียกต่างกัน โดยเรียกตามชื่อลัทธิก็มี เรียกตามชื่อสำนักก็มี และ เรียกตามลักษณะอาการหรือพรตที่ประพฤติปฏิบัติก็มี จำแนกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ

1. ดาบส หมายถึงนักบวชผู้บำเพ็ญตบะ นิยมเรียกด้วยชื่ออื่นอีก 2 ชื่อ คือ ฤษี (อิสิ) แปลว่า นักบวชผู้แสวงหาคุณ มีฌานเป็นต้น และชฎิล แปลว่า นักบวชผู้มุ่นมวดยผมเป็นทรงสูงเหมือน ชฎา กลุ่มที่เรียกตนเองว่าดาบส เช่น อสิตดาบส, ปัญจวัคคีย์ดาบส, อัคคิทัตตดาบส, สัจจพันธดาบส, อามคันธดาบส เป็นต้น กลุ่มที่เรียกตนเองว่าชฎิล เช่น พรหมณพาวรีพร้อมศิษย์กลุ่มมาณพ 16 คน, ชฎิล 3 พี่น้องพร้อมบริวาร, เกณียชฎิล (วิ. ม. (ไทย) 5/300/129) เป็นต้น

2. ปริพาชก คือนักบวชร่อนเร่ ชอบเที่ยวสัญจรตามเมืองต่าง ๆ เพื่อแสดงวาทะหรือ ทำไถ้วาทะ กับผู้อื่น จำแนกเป็น 2 ประเภท คือ ปริพาชกนุ่งผ้าขาว (ฉันนปริพาชก) และปริพาชกเปลือย (อัจฉันนปริพาชก) ปริพาชกเปลือยแบ่งเป็น อเจลก (เปลือยกายทั้งหมด) และอาชีวก (ห่มสไบเฉียงผืน

เดียว เปลือยท่อนล่าง) ปริพาชนุงผ้า เช่น สลึงชัยปริพาชก, โกสิตปริพาชก, อุบัติสสปริพาชก, โปฏฐปาทปริพาชก, ทิชนขปริพาชก (ที.สี. (ไทย) 9/406/175) เป็นต้น ปริพาชกเปลือย เช่น อเจลกัสสปะ, ปุณณะ กัสสปะ, มักขลิ โคศาล, อุปกาชีวก, จัมมสาฎกปริพาชก (จุ.ชา. (ไทย) 27/93/175) เป็นต้น

3. นิครนถ์ นักบวชเปลือยกายผู้เป็นสาวกของนิครนถ์ นาฏบุตรหรือศาสดามหาวิระ เช่น ทิฆตปัสสนิครนถ์ (ม.ม. (ไทย) 13/56/53) สัจจนิครนถ์ เป็นต้น

คณาจารย์เหล่านี้ล้วนมีผู้นับถืออยู่ทั่วไปในสังคมสมัยพุทธกาล แต่เหล่าคณาจารย์ที่มีชื่อเสียงร่วมยุคกับพระพุทธศาสนามีอยู่ 6 ลัทธิ โดยเรียกกันทั่วไปว่าลัทธิของครูทั้ง 6 ซึ่งในแต่ละลัทธิมีความแตกต่างกันตามความเชื่อและการนุ่งห่ม ดังนี้

ปุณณะ กัสสปะ เกิดในวรรณะพราหมณ์ วัยเด็กเป็นคนรับใช้ในตระกูลที่มีคนรับใช้ 99 คน ท่านเป็นคนที่มี 100 เป็นคนรับใช้ที่เจ้านายถือว่าเป็นมงคล เมื่อเติบโตขึ้นได้ออกบวชแต่ถูกโจรชิงผ้านุ่งไป จึงเปลือยกายเข้าไปสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านต่างคิดว่าเป็นพระอรหันต์มีความมกน้อย จึงให้อาหาร ท่านคิดว่าอาหารที่ได้นี้เป็นเพราะตนไม่นุ่งผ้า ตั้งแต่นั้นมาจึงถือเพศเปลือยกายเป็นนักบวชประกาศคำสอนว่า การทำความดี-ความชั่วไม่มีผล บุญและบาปไม่มี จัดเป็น “อภิริยวาที” หมายถึง ผู้มีวาทีว่าไม่เป็นอันทำ

มักขลิ โคศาล ผู้เกิดในคอกโค คนทั่วไปเรียกว่า “โคศาละ” วัยเด็กเป็นคนรับใช้ วันหนึ่งอุ้มหมอน้ำมันไปตามถนน ด้วยความประมาทจึงลื่นล้ม เกิดความกลัวจึงวิ่งหนี เจ้านายวิ่งไปจุดที่ชายผ้าไว้ได้ เขาจึงทิ้งผ้าแล้วเปลือยกายวิ่งหนีไป ชาวบ้านเห็นเข้าก็เกิดความเลื่อมใส ศาสดาแห่งลัทธินี้ประกาศคำสอนว่า สรรพสิ่งทั้งหลายปราศจากเหตุและผล ไม่มีเหตุแห่งทุกข์และสุข คำสอนนี้จัดเป็น “อเหตุวาที” หมายถึง อัตตาและโลกเกิดขึ้นเอง โดยไม่มีเหตุและปัจจัย

อชิตะ เกสกัมพล เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงก่อนพุทธกาลเล็กน้อย คำว่า “เกสกัมพล” แปลว่า ผู้มีผ้านุ่งผ้าห่มที่ทำด้วยผมมนุษย์ ประกาศคำสอนว่า กรรมไม่มี กิริยาไม่มี ความเพียรไม่มี สรรพสิ่งทั้งปวงเป็นส่วนประกอบของธาตุทั้ง 4 ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ เมื่อจบชีวิตลงส่วนต่าง ๆ ของร่างกายที่มาจากธาตุใดก็ตามย่อมกลับคืนสู่ธาตุนั้น บุคคลตายแล้วไม่เกิดอีก ตายแล้วดับสูญแม้กระทั่งจิต คำสอนนี้จัดเป็น “อุจเฉทวาที” หมายถึง เชื่อว่าหลังจากตายแล้ว อัตตาดับสูญ

ปุกุทธะ กัจจายนะ เกิดในตระกูลพราหมณ์ วัยเด็กมีความสนใจทางศาสนา เมื่อเติบโตขึ้นจึงออกบวชแสวงหาโมกขธรรม จนบรรลุธรรมที่มุงหวัง แล้วสั่งสอนได้เป็นอาจารย์ที่มีชื่อเสียง โดยประกาศคำสอนว่า สรรพสิ่งมีความเที่ยงจากธาตุทั้ง 7 ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ สุข ทุกข์ และชีวะ (ชีวิต) ธาตุทั้ง 7 เป็นธาตุที่มีสภาพเที่ยงแท้ ไม่เปลี่ยนแปลง มีความเป็นนิรันดร์ คำสอนนี้จัดเป็น “สัสสทวาที” หมายถึง เชื่อว่าอัตตาและโลกเที่ยง

นิครนถ์ นาฏบุตร ผู้นุ่งลมห่มผ้า มีพระนามเดิมว่า “วรัธมาน” แปลว่าผู้เจริญ มีกำเนิดในสกุลกษัตริย์ พระบิดานามว่า สิทธารณะแห่งกุนทครามะ พระมารดานามว่า ตฤศลา เนื่องจากเป็น

คนกล้า กำราบช้างตกมันจึงได้ชื่อว่า มหาวีระ แปลว่า มีความกล้ากล้าอาจหาญ ออกบวชแสวงหา โมกขธรรม 12 ปี จึงบรรลุความรู้ขั้นสูงสุดเรียกว่า “เกวลญาณ” ถือเป็นผู้หลุดพ้นกิเลสทั้งปวง มหาวีระ เป็นศาสดาองค์ที่ 24 ของศาสนาเซน ลัทธินี้ถือว่าการบำเพ็ญอุทิศกิลมณานุโยค เป็นทางนำไปสู่การบรรลุ ธรรมที่เรียกว่า โมกษะ

สัญญา เวลัญฐบุตร ผู้เป็นเจ้าลัทธิของเหล่าปริพาชก เป็นอดีตอาจารย์ของพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ ก่อนที่ท่านทั้งสองจะมาบวชในพระพุทธศาสนา ศาสดาแห่งลัทธินี้ประกาศคำ สอนว่าด้วยความสงสัย กลับกลอก หยั่งลงไม่ได้ โดยสอนว่า “ผลของกรรมดีกรรมชั่วไม่มี จะว่าไม่มีก็ ไม่ใช่ มีก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ทั้งสองอย่าง โลกนี้โลกหน้าไม่มี จะว่าไม่มีก็ไม่ใช่ จะว่ามีก็ไม่ใช่ ไม่มีทั้งสองอย่าง วิญญาณไม่มี จะว่าไม่มีก็ไม่ใช่ มีก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ทั้งสองอย่าง” คำสอนนี้จัดเป็น “อมราวิเชปะ” คือมี วาจาติดได้ ไม่ตายตัว (ที.สี.อ. (ไทย) -/165-181/221-232)

โดยภาพรวมสามารถสรุปได้ว่า การนุ่งห่มของลัทธิทั้ง 6 มี 2 ลักษณะ คือ การนุ่งผ้า และเปลือยกาย โดยเปลือยกายหรือนุ่งลมห่มผ้า 3 ลัทธิ คือ ปุณณะ กัสสปะ, มัคขลิ โคศาลและ นิครนถ์ นาฏบุตร นุ่งห่มผ้าผมนุชย์ 1 ลัทธิ คือ อชิต เกสกัมมพล นุ่งห่มแบบปริพาชก 1 ลัทธิ คือ สัญญา เวลัญฐบุตร และนุ่งห่มแบบพราหมณ์ 1 ลัทธิ คือ ปุกุทธะ กัจจายณะ ซึ่งการนุ่งห่มในลัทธิ ของสัญญา เวลัญฐบุตร และปุกุทธะ กัจจายณะนั้น สันนิฐานว่าอาจเป็นการนุ่งห่มด้วยผ้าสีขาวอันเป็น ผ้าที่เหล่าเดียรถีย์ใช้ ตามคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ ในปุสสเถรคาถาว่า “บางพวกปฏิญาณว่า เป็นสมณศากยบุตร แต่ก็จะนุ่งห่มผ้าขาว อันเป็นธงชัยของพวกเดียรถีย์ ผู้มีผ้านุ่งสีขาว” (จุ.เถร.อ. (ไทย) 2/-/532) นอกจากนี้เหล่าเดียรถีย์ในลัทธิต่าง ๆ ยังมีการนุ่งห่มด้วยผ้าหลากชนิด ซึ่งเป็นผ้าที่ พระพุทธเจ้าทรงห้ามภิกษุใช้ เช่น ผ้าคารอง ผ้าทอด้วยผมคน ผ้าทอด้วยขนสัตว์ ผ้าทอด้วยปีกนก เค้า ผ้าทำด้วยเปลือกปอ นุ่งห่มหนังเสือ นุ่งผ้าเปลือกไม้ นุ่งผ้าผลไม้ (วิ.ม. (ไทย) 5/371/247) ตรัสว่า ผ้าเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ของเดียรถีย์

ความหลากหลายของเหล่านักบวชในสมัยพุทธกาล เป็นเหตุให้นักบวชในพระพุทธศาสนา ที่ทรงเริ่มประดิษฐาน จำเป็นต้องมีเอกลักษณ์เฉพาะตน เพื่อแสดงความแตกต่างจากลัทธิที่เผยแพร่ร่วม ยุคกัน โดยในยุคต้นพุทธกาลนั้น ทรงกำหนดเครื่องแบบของนักบวชในพุทธศาสนาหรือที่เรียกว่าจีวร ไว้อย่างกว้าง ๆ ไม่ตายตัว ขึ้นอยู่กับผ้าที่สามารถหาได้ หากได้ผ้าที่มีขนาดพอที่จะห่มได้ ก็จะเป็นผ้า ผืนเดียว แต่หากได้ผ้าที่มีความยาวไม่มากพอ ก็จะนำผ้ามาเย็บต่อกัน จนได้ความยาวที่เหมาะสมที่จะ ห่มได้สำหรับภิกษุแต่ละรูป ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้ผ้าบังสุกุลจีวร หมายถึง ผ้าเปื้อนฝุ่น ผ้าที่ได้มาจาก กองขยะที่ทิ้งแล้ว หรือผ้าคลุมศพจากป่าช้าที่ไม่มีเจ้าของ แล้วนำมาใช้สอยเป็นผ้านุ่ง ผ้าห่ม เป็นผ้าที่ ภิกษุแสวงหามาจากกองขยะและป่าช้า (ไม่ใช่ผ้าที่ชาวบ้านถวาย) ต่อมาจึงทรงให้พระอานนท์ออกแบบ จีวรตามแบบคันนาของชาวมคร โดยมีองค์ประกอบจากการนำผ้าชิ้นใหญ่ชิ้นน้อยมาเย็บต่อกันอย่างมี

ระเบียบแบบแผนอย่างผืนนา ทรงตรัสสรรเสริญพระอานนท์จากการออกแบบในครั้งนี้และทรงสรุปลักษณะของจีวรไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย อานนท์เป็นบัณฑิต ภิกษุทั้งหลาย อานนท์มีปัญญามาก ที่เข้าใจความหมายที่เรากล่าวย่อ ๆ ได้อย่างพิสดาร เธอทำผ้ากุสีบ้าง ทำผ้าอัทธมกุสีบ้าง ทำผ้ามณฑลบ้าง ทำผ้าอัทธมณฑลบ้าง ทำผ้าวิวัฏฐะบ้าง ทำผ้าอนุวิวัฏฐะบ้าง ทำผ้าคิเวยยกะบ้าง ทำผ้าชังเขยยกะบ้าง ทำผ้าพาหันทะบ้าง จีวรเป็นผ้าที่ต้องตัด เศร้าหมองเพราะคัสตราเหมาะแก่สมณะ และพวกโจรไม่ต้องการ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตสังฆาฏิตัด อุตราสงคัตต และอันตรวาสกตัด (วิ.ม. (ไทย) 5/345/213)

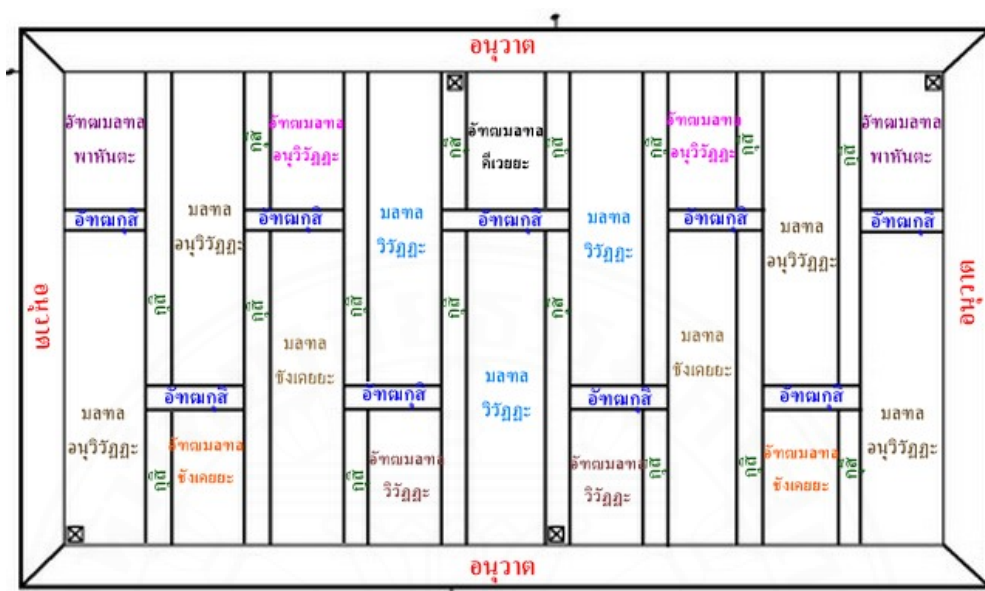
ลักษณะของชิ้นผ้าที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ เหล่านี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงอธิบายไว้ว่า

จีวรนั้น โปรดให้ตัดเอาอย่างคันทาของชาวมคร คือเป็นกระทงมีเส้นคั่น กระทงใหญ่เรียกว่า มณฑล, กระทงน้อย เรียกว่า อัทธมณฑล, มีเส้นคั่นในระหว่างจุดคันทาขวาง เรียกว่า อัทธมกุสี, รวมมณฑล อัทธมณฑล และอัทธมกุสี เรียกว่า ชันท์, ในระหว่างชันท์ และชันท์ มีเส้นคั่นจุดคันทายืน เรียกว่า กุสี, จีวรผืนหนึ่งให้มีชันท์ไม่น้อยกว่า 5 เกินกว่านั้นใช้ได้ แต่ให้เป็นชันท์ซ้อน คือ 7, 9, 11 ชันท์มาก ควรใช้ในยามหาผ้าขึ้นใหญ่ไม่ได้, ผ้าขอบจีวรเรียกว่าอนุวต, ชันท์เหล่านั้นยังได้ชื่อต่างออกไปอีก ชันท์กลางชื่อวิวัฏฐะ, ชันท์ริมทั้ง 2 ข้างชื่ออนุวิวัฏฐะ อีกอย่างหนึ่งเฉพาะ 5 ชันท์ ชันท์กลาง ๆ ชื่อคิเวยยกะ, เพราะเมื่อห่มจีวรอัทธมณฑลของชันท์นั้นอยู่ที่คอ, ชันท์ถัดออกมาทั้ง 2 ข้าง ชื่อชังเขยยกะ เพราะอัทธมณฑลของ 2 ชันท์นั้นอยู่ที่แข้งในเวลาห่ม, ชันท์ถัดออกมาอีกทั้ง 2 ข้าง ชื่อพาหันทะ เพราะอัทธมณฑลของ 2 ชันท์นั้น อยู่ที่แขนในเวลาห่ม . . . (2556, น. 15-16)

ส่วนต่าง ๆ ของจีวรที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงอธิบายไว้ข้างต้น มีลักษณะดังนี้

ภาพที่ 1

ส่วนต่าง ๆ ของจีวร ตามคำอธิบายของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

หมายเหตุ. โดย ผู้เขียน

เหตุที่ทรงรับสั่งให้พระอานนท้ออกแบบจีวรแบบคันทันนั้น ทรงมีพระประสงค์ 3 ประการคือ 1) ผืนผ้าที่มีราคา เมื่อนำมาตัดเป็นชิ้นน้อยชิ้นใหญ่จะทำให้ผืนผ้านั้น ด้อยค่า ด้อยราคา ไม่เป็นที่ต้องการของใจ 2) เมื่อนำเศษผ้าที่ตัดแล้วมาเย็บติดกัน จะทำให้เป็นผ้าที่มีตำหนิด้วยรอย ตะเข็บจากการเย็บ เป็นผ้าที่มีสัมผัสไม่นุ่มนวล กระด้าง 3) เมื่อนำไปย้อมเปลี่ยนสี พร้อมทั้งทำเครื่องหมาย (ทำพินทุ) จะทำให้เป็นผ้าที่ไม่มีค่า ไม่มีราคา ไม่เป็นที่ต้องการ ไม่มีประโยชน์สำหรับผู้ใด โจรผู้ร้ายไม่แย่งชิง และผู้ที่ทรงผืนผ้าที่ถูกทำลายด้วยอาการ 3 อย่างนี้จึงเรียกว่าภิกษุ ผู้นุ่งห่มต่างจาก คฤหัสถ์ (อภิ.วิ.อ. (ไทย) -/529) จีวรที่เกิดขึ้นจากการนำผ้ามาต่อกันนี้ มีขนาดที่ทรงกำหนดตาม พุทธบัญญัติในสิกขาบทที่ 10 แห่ง รตนวรรค คือ มิให้เท่าหรือเกินกว่าสุดจีวร ซึ่งยาว 9 คืบ กว้าง 6 คืบ โดยคืบพระสุคต (วิ.มหา. (ไทย) 2/547/623) จีวรที่ออกแบบโดยพระอานนทตามพระประสงค์ ของพระพุทธเจ้า นับเป็นรูปแบบสมณะของภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ไม่มีการเปลี่ยน รูปแบบ ยังคงใช้จีวรแบบคันทนามากว่า 2500 ปี

ในส่วนของลักษณะการครองจีวรของภิกษุนั้น พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายในเสขีย กัณฑ์ ปริมาณทลวรรค สรุปความว่า “ให้ภิกษุนุ่งห่มให้เป็นปริมนทล คือ เรียบร้อย นุ่งปิดสะดือและ คลุมเข่ายาวมาถึงกลางแข้งประมาณ 8 นิ้ว เมื่ออยู่ในท่านั่งจะปิดเข้าประมาณ 4 องคุลี ขนาดของ ผ้านุ่ง ด้านยาว 5 ศอกก่า ด้านกว้าง 2 ศอกคืบ ทำชายทั้งสองให้เสมอกัน ห่มให้เรียบร้อย” (วิ.มหา.อ. (ไทย) 2/576/553) การนุ่งห่มที่เรียบร้อยจะทำให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใสศรัทธาซึ่งเป็นสิ่งที่ทรง

เน้นย้ำ โดยพบว่าข้อความในพระไตรปิฎกหลายแห่งจะกล่าวถึงการครองจีวรของพระพุทธรูปเจ้าและเหล่าภิกษุ ภิกษุณี เมื่อต้องเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้านว่า “(ทรง) ครองอันตราวาสก ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาต” หมายถึง ผลัดเปลี่ยนสบหรือขยับสบบนที่นุ่งอยู่ให้กระชับ คำว่า “ถือบาตรและจีวร” คือ ถือบาตรด้วยมือ ถือบิณฑบาตด้วยกาย หมายความว่า “ห่มจีวรอุ้มบาตร” (วิ.มหา. (ไทย) 2/508/32) แสดงให้เห็นถึงการครองจีวรที่มีลักษณะห่มคลุม ไม่รุ่มร่าม กระชับ เรียบร้อย ควรแก่การเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้พบเห็น ลักษณะการห่มคลุมแบบดั้งเดิมเป็นเช่นไรนั้น ในพระวินัยปิฎกไม่ได้อธิบายไว้ชัดเจนนัก แต่อาจสันนิษฐานได้จากพระพุทธรูปและภาพจิตรกรรมพระภิกษุยุคโบราณ ตั้งแต่สมัยคันธาระเรื่อยมาจนถึงยุคมอญ อมรวดี คุปตะ กัศมีระ ตลอดจนเส้นทางสายไหมและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งพบว่ามีลักษณะไม่แตกต่างกันมากนัก โดยเป็นการห่มแบบเรียบง่ายด้วยผ้าขนาดพอดีลำตัว

ภาพที่ 2

พุทธศิลป์ยุคคันธาระ พระพุทธรูปห่มจีวรคลุม

หมายเหตุ. จาก <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/38820>

ส่วนในสมันตปาสาทิกา (เสฉยิกัณห์ ปริมาณทวารวค) ได้อธิบายลักษณะการห่มคลุม โดยเป็นการปรับการนุ่งห่มให้รัดกุมขึ้น ด้วยการม้วนผ้าแทนการพาดผ้าธรรมดา ดังนี้ “ไม่ใช่ห่มคลุม ศีรษะ ที่แท้ภิกษุพึงกลัดลูกดุม ใช้นุวาททั้ง 2 ข้าง (ของจีวร) ปิดคอ จัดมุมจีวรทั้ง 2 ให้เสมอ ม้วนกลับมา ปิดจนถึงข้อมือแล้วเข้าไปในละแวกบ้าน ภิกษุพึงนั่งเปิดศีรษะตั้งแต่หลุมคอ เปิดมือทั้ง 2

ตั้งแต่ข้อมือ เปิดเท้าทั้ง 2 ตั้งแต่เนื้อปลีแข้ง” (วิ.มหา.อ. (ไทย) 2/578/555) นอกจากนี้ในอรรถกถา พระวินัยแห่งจีวรชั้นธกะ ได้กล่าวถึงลักษณะม้วนจีวรพาดไว้ เช่นเดียวกัน กล่าวคือ “คำว่า พาหันทะ นี้ เป็นชื่อของชาย (จีวร) 2 ข้าง ที่ภิกษุห่มจีวรได้ขนาดพอดี ม้วนพาดไว้บนแขน มีด้านหน้าอยู่นอก” (วิ.ม.อ. (ไทย) 3/345/272) การครองจีวรด้วยการม้วนเป็นการห่มที่กระชับกว่าการห่มแบบเดิม ซึ่งพระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวว่ามีมาแต่ยุคมหาอรรถกถา ซึ่งรูปแบบการห่มจีวรลักษณะนี้สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดขึ้นในลังกาคฤศที่มีการเขียนอรรถกถา คือศตวรรษที่ 5 หรือพุทธศตวรรษที่ 9

นอกจากการห่มคลุมแล้ว การห่มเฉียงบ่าหรือการห่มลดไหล่ก็เป็นลักษณะการครองจีวรในสมัยพุทธกาลอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งพบได้ในพระวินัยและพระสูตร ดังที่ปรากฏใน พระวินัยปิฎก ดังนี้ “ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรลุกขึ้น ห่มผ้าเฉียงบ่า ประนมมือไปทางพระผู้มีพระภาค กราบทูลว่า “ถึงเวลาแล้วพระพุทธเจ้าข้า ที่พระผู้มีพระภาคจะทรงบัญญัติ สิกขาบท ทรงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่พระสาวกอันจะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่ได้ยืนนาน” (วิ.มหา. (ไทย) 1/21/13) และในธาตุวิภังคสูตร มัชฌิมนิกาย ความว่า “ครั้งนั้นแล ท่านปุกกุสะตริฐว่า “ได้ยินว่า พระศาสดาของเราเสด็จมาถึงแล้ว ได้ยินว่าพระสุคตของเราเสด็จมาถึงแล้ว ได้ยินว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราเสด็จมาถึงแล้ว” จึงลุกขึ้นจากอาสนะ ห่มผ้าเฉียงบ่า หมอบลงแทบพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า” (ม.อ. (ไทย) 14/370/414) ลักษณะการห่มเฉียงบ่านี้นอกจากพระภิกษุในสมัยพุทธกาลแล้วยังพบว่าเมื่อพรหมมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ก็ห่มผ้าเฉียงบ่าด้วยเช่นเดียวกัน ซึ่งอาจเป็นลักษณะของมารยาททางสังคม ในการทำความเคารพของสังคมในยุคนั้น ดังนี้

ครั้งนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมทราบความรำพึงของพระผู้มีพระภาคด้วยใจแล้ว ได้มีความคิดดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โลกจะฉิบหายหนอ โลกจะพินาศหนอ เพราะพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงน้อมพระทัยไปเพื่อการชวนชวายน้อย มิได้น้อมพระทัยไปเพื่อแสดงธรรม” จึงหายตัวจากพรหมโลก มาปรากฏอยู่ ณ เบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาค เหมือนบุรุษผู้มีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้าฉะนั้น แล้วห่มผ้าเฉียงบ่าข้างหนึ่ง คุณเข้าเบื้องขวา ลงบนแผ่นดิน ประนมมือไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ (ส.ส. (ไทย) 15/172/230)

การห่มเฉียงบ่าแบบดั้งเดิมมีลักษณะเป็นอย่างไรนั้น อาจสันนิษฐานจากพุทธศิลป์ยุคคันธาระ ซึ่งเป็นพุทธศิลป์ยุคแรกที่มีถ่ายทอดออกมาในลักษณะของมนุษย์แทนสัญลักษณ์ต่าง ๆ โดยการห่มเฉียงบ่าในพุทธศิลป์ยุคนี้ มีลักษณะเปิดแขนขวา (ลดไหล่) แขนซ้ายคลุมด้วยจีวร มือซ้ายยึดชายผ้าที่พาดจากด้านขวา

ภาพที่ 3

พุทธศิลป์ยุคคันธาระ พระพุทธรูปห่มจีวรลดไหล่

หมายเหตุ. จาก <https://www.asianews.it/news-en/Taliban-trying-to-destroy-Buddhist-art-from-the-Gandhara-period-16984.html>

นอกจากนี้ในพระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ได้แสดงให้เห็นภาพการทำงานของภิกษุในบริเวณอารามว่า “ภิกษุมิจีวรผืนเดียว กำลังตัดเย็บจีวรอยู่ในอาวาส” คือนุ่งเพียงสบง โดยไม่มีอังสะหรือผ้าปกปิดร่างกายด้านบน ภิกษุจะครองจีวรปิดกายมิดชิดเฉพาะเมื่อเข้าหมู่บ้านหรืออยู่ในที่สาธารณะเท่านั้น หากภิกษุณีจะเข้าเขตอารามของภิกษุ จะต้องบอกล่วงหน้าเพื่อภิกษุจะได้นุ่งห่มให้เรียบร้อย (วิ.ภิกขุณี. (ไทย) 3/1021/264) การนุ่งห่มของภิกษุในสมัยพุทธกาลเมื่อเทียบเคียงจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา อาจสรุปได้ว่าภิกษุในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลมีการนุ่งห่มจีวรในโอกาสต่าง ๆ ดังนี้

1. การห่มคลุม หมายถึงการห่มผ้าห่ม (อุตตราสงค์) คลุมกายท่อนบน ใช้การห่มคลุมเมื่อเข้าชุมชน หรือใช้ห่มคลุมกายยามหนาว มีการห่ม 2 ลักษณะ คือ 1) ห่มคลุมแบบดั้งเดิม มีลักษณะเรียบง่ายไม่ซับซ้อน 2) ห่มคลุมแบบม้วนของพระเถรวาทยุคหลังพุทธกาล การม้วนผ้าทำให้ปกปิดกายมิดชิดและรัดกุมขึ้น ลักษณะการห่มคลุมทั้งสองนี้ใช้เมื่อภิกษุต้องออกไปนอกวัดหรืออยู่ในที่ชุมชน
2. การห่มเฉียงบ่า (ห่มลดไหล่) ห่มในโอกาสที่ต้องประกอบวินัยกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ แสดงความเคารพ หรือเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า
3. การนุ่งผ้าห่ม (อันตราวาสก) ในสมัยพุทธกาลเมื่อภิกษุอยู่ภายในวัดหรือในที่พักตามลำพัง จะมีผ้าห่มเพียงผืนเดียวคือสบง

ทั้งนี้ ลักษณะการครองจีวรที่ปรากฏบนพุทธศิลป์ยุคคันธาระ เกิดจากจินตนาการของศิลปินในยุคนั้น เป็นงานศิลปะแนว Realistic Art หมายถึง การสร้างงานที่เหมือนจริงดังที่ปรากฏอยู่ในธรรมชาติ โดยยึดหลักการสร้างสรรค์และการนำเสนอสิ่งที่ตามองเห็น ซึ่งเป็นงานศิลปะที่เกิดขึ้นหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงดับขันธปรินิพพานไปแล้วกว่า 600 ปี การที่นักวิชาการในยุคปัจจุบัน เช่น สุจิตต์ วงศ์เทศ มีความเห็นว่า “จีวรพระมาจากผ้าห่มฝรั่ง” โดยสันนิษฐานจากพระพุทธรูปยุคคันธาระ ฝีมือช่างกรีก-โรมัน ว่า

จีวรพระ ที่มักเรียกกันทั่วไปว่าผ้าเหลือง แล้วเชื่อกันต่อ ๆ มาช้านาน ว่าเป็นผ้าห่มแขกของชมพูทวีปหรืออินเดีย เมื่อตรวจสอบย้อนกลับไปจริง ๆ ปรากฏว่าไม่ใช่ผ้าห่มแขก แต่เป็นผ้าห่มฝรั่งจากโรมันโน่น ไม่น่าเชื่อ! แต่ต้องจำแนกด้วยหลักฐานสำคัญ คือ พระพุทธรูปแบบแรกในโลกที่สร้างเป็นรูปมนุษย์ทำโดยช่างกรีก-โรมัน ห่มจีวรแบบโรมันชุด ๆ (สุจิตต์ วงศ์เทศ, 22 พฤษภาคม 2559)

เช่นเดียวกับความเห็นของหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ที่ได้อธิบายลักษณะจีวรว่าคล้ายผ้าห่มของพวกกรีก-โรมัน สรุปความว่า

... ขนชาติยูเจหรือซิเธียน อันเป็นชนชาติที่อพยพมาจากภาคกลางของทวีปเอเชีย ได้เข้าครอบครองดินแดนแถบนี้ เมื่อศิลปะคันธาระเกิดขึ้น พวกยูเจจึงจะได้ใช้ศิลปินกรีก-โรมันให้ทำงานให้แก่ตน ด้วยเหตุนี้ ทั้งพระพุทธรูปและรูปบุคคลต่าง ๆ ในศิลปะคันธาระ จึงมีหน้าตาเป็นฝรั่งทั้งสิ้น และเนื่องจากเป็นช่างกรีก-โรมัน จึงใช้ความงามหรือสุนทรียภาพตามแบบฝรั่ง... จีวรที่ครองก็เป็นผ้าหนา ส่วนใหญ่ห่มคลุมทั้งสองบ่า รัดเป็นริ้วใหญ่ตามธรรมชาติ คล้ายการห่มผ้าของพวกโรมัน” (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2539, น. 63-68)

ความเห็นที่ได้ยกมาข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นการสรุปที่ไม่ประกอบด้วยหลักฐานทางสภาพแวดล้อม เนื่องจากการใช้ผ้าห่มผืนยาวคลุมทั่วตัวนี้ ไม่ได้มีใช้เฉพาะแต่กรีก-โรมันเท่านั้น แต่เป็นลักษณะการแต่งกายดั้งเดิมของมนุษย์ในยุคโบราณ ทั้งอินเดีย แอฟริกา ตลอดจนถึงคนพื้นเมืองท้องถิ่นต่าง ๆ อีกทั้งชาวอารยันและกรีก-โรมัน ต่างเป็นชนชาติที่มีเชื้อสายเดียวกัน ซึ่งมีวัฒนธรรมร่วมของอินโด-ยูโรเปียนในการใช้ผ้าห่มคลุมร่างกาย แตกต่างกันที่ลักษณะการห่ม และคำว่าอุตตราสงค์ หรือ อุตตราสงค์ โดยทองย้อย แสงสินชัย ได้อธิบายว่ามีรากศัพท์มาจาก อุตฺตร (เบื้องสูง, ด้านบน) แปลตามศัพท์ว่า “ผ้าที่คลุมร่างกายส่วนบน” หมายถึง ผ้าห่ม หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “จีวร” อันเป็นผ้าที่ภิกษุใช้ห่มคลุมชั้นนอกเช่นเดียวกัน (4 กันยายน 2020) ซึ่งสอดคล้องกับการแต่งกายในยุคพระเวทที่บรรจบ บรรณรุจิ ได้กล่าวถึงสภาพสังคมในยุคพระเวท สรุปความว่า คนในยุคฤคเวทมีเครื่องนุ่งห่มอยู่ 2 หรือ 3 ชนิด คือ เครื่องนุ่งห่มชุดชั้นใน (Nivi-นิวิ) เครื่องนุ่งห่มชุดชั้นนอกและเครื่องนุ่งห่มคลุม บางคนก็สวมเครื่องนุ่งห่มสีต่าง ๆ หรือเครื่องนุ่งห่มที่เย็บหรือถักด้วยทอง และสภาพสังคมในยุคมหากาพย์ ผู้คนมีเครื่องนุ่งห่มแบบเรียบง่าย เครื่องนุ่งห่มของผู้ชายมีผ้าชิ้นยาว 2

ขึ้น ขึ้นหนึ่งใช้พันรอบช่วงเอวลงมาและอีกขึ้นหนึ่งใช้พันรอบร่างกายช่วงบน เครื่องนุ่งห่มของผู้หญิงมีผ้าขึ้นยาว 2 ขึ้นเช่นกัน ขึ้นที่สวมใส่ด้านล่างเหมือนสำหรับ ส่วนผ้าที่ใช้สวมด้านบนใช้คลุมศีรษะได้ (2555, น. 64)

นอกจากนี้ ไม่พบหลักฐานการตัดเย็บเป็นชุดเครื่องแต่งกายของคนอินเดียยุคโบราณ หญิงและชายในยุคนั้นมีลักษณะการแต่งกายที่ใช้ผ้าถุงผืนหนึ่งและผ้าคลุมตัวผืนหนึ่ง ดังปรากฏใน อรรถกถาธรรมบท เรื่องจุฬะสาฎก ว่าพราหมณ์และพราหมณีนีฐานะยากจน มีผ้าถุงคนละผืน ส่วนผ้าสาฎกห่มกายนั้น มีเพียงผืนเดียว ต้องผลัดกันไปพึงธรรม ไม่สามารถออกนอกบ้านพร้อมกันได้ (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 2/-/1) เป็นต้น เครื่องแต่งกายของพระสงฆ์ซึ่งเกิดร่วมยุคกันก็ได้รูปแบบวัฒนธรรมนี้ แต่ทรงกำหนดให้มีรูปแบบคั่นนา เพื่อแยกเครื่องแต่งกายของสงฆ์ให้แตกต่างจากคฤหัสถ์ และการนุ่งสบงของภิกษุในยุคพุทธกาล ไม่สามารถจับจีบเป็นริ้วอย่างที่ปรากฏในพุทธศิลป์คันธาระ เนื่องจากทรงกำหนดขนาดผ้าที่ภิกษุจะใช้ทำจีวรไว้อย่างชัดเจน ซึ่งการจับจีบของสบงในศิลปะคันธาระจะต้องใช้ผ้าที่มีขนาดยาวกว่าที่ทรงกำหนดไว้ อีกทั้งชนชาติกรีกเข้ามาอินเดียในสมัยหลังพุทธกาลไปนับศตวรรษ ช่วงระยะเวลาก่อนเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา จนเกิดศรัทธาสรางพระพุทธรูปแบบมนุษย์สมัยแรก ก็ล่วงไปประมาณศตวรรษที่ 5 พุทธศิลป์ในยุคนีจึงปรากฏศิลปะกรีกเข้ามาประยุกต์ร่วมด้วย และการห่มฮิมาทือออน (himation) ของกรีก หรือ โทก้า (toga) ของโรมัน ไม่มีแบบแผนหรือกฎระเบียบในการห่ม ต่างจากภิกษุที่มีหลักเสขียวัตระระบุไว้ว่าเมื่อใดต้องห่มคลุม เมื่อใดต้องห่มลดไหล่ และในขณะที่ห่มจะไม่เปิดหน้าอกให้เห็น นอกจากนี้ จีวรของภิกษุยังมีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ เป็นผ้าที่ต้องนำมาเย็บต่อกัน ไม่สามารถนำผ้าทั้งผืนมาใช้เป็นจีวรได้ และจะต้องมีสีที่เกิดจากการย้อมด้วยน้ำผาด อันเป็นเอกลักษณ์สำคัญของภิกษุในพระพุทธศาสนา

2.2 หลักพระธรรมวินัยเกี่ยวกับจีวรและสีจีวร

ในยุคต้นพุทธกาลนั้นพระพุทธเจ้ายังไม่ทรงกำหนดกฎสงฆ์ แต่เมื่อมีภิกษุเข้ามาบวชเป็นจำนวนมาก ความไม่เรียบร้อยในเรื่องต่าง ๆ ก็เกิดขึ้น เป็นเหตุให้ทรงบัญญัติสิกขาบท เพื่อควบคุมความประพฤติในด้านต่าง ๆ ไม่เว้นแม้แต่เรื่องการแต่งกายหรือการนุ่งห่ม เพื่อแสดงความแตกต่างจากนักบวชลัทธิอื่น นับเป็นจริยามารยาทของภิกษุที่จะยังมหาชนให้เกิดความเลื่อมใส นักปราชญ์ทางศาสนาบางท่านเข้าใจว่า พระพุทธเจ้าทรงนำเอาชัตติยจริยามาใช้ในสังฆมณฑล เพื่อสร้างภิกษุให้เป็นผู้มีมารยาทเหมาะสมแก่ความเป็นครุฐานีบุคคล (พระเทพดิลก (ระแบบ วิฑูยาโณ), 2552, น. 189) จึงทรงกำหนดให้จีวรของภิกษุในพระพุทธศาสนาเป็นผ้าบังสุกุลที่ได้มาจากที่ต่าง ๆ

โดยลักษณะของผ้าบังสุกุลที่ทรงอนุญาตให้ภิกษุนำมาทำเป็นจีวรนั้น ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้แสดงไว้ 23 ชนิด ซึ่งล้วนแต่เป็นผ้าที่ทิ้งแล้ว ภิกษุต้องไปเก็บมาเพื่อทำจีวรตามแบบวิธีที่

พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ได้แก่ 1) โสสานิกะ (ผ้าที่ตกอยู่ที่ป่าช้า) 2) ปาปณิกะ (ผ้าที่ตกอยู่ที่ประตูร้านตลาด) 3) รถียโจฬะ (ท่อนผ้าที่ผู้ต้องการบุญทั้งหลายทิ้งไว้ที่ถนนทางช่องหน้าต่าง) 4) สังการโจฬะ (ท่อนผ้าที่เขาทิ้งไว้ที่กองหยากเยื่อ) 5) โสตถิยะ (ผ้าเช็ดมลทินครรร)¹ 6) นหฺนโจฬะ (ผ้าอาบนํ้ามนต์ที่คนทั้งหลายให้พวกหมอฟีรตอวยวะพร้อมทั้งศีระะทิ้งไว้ ด้วยคิดว่าเป็นท่อนผ้ากาฬกัณณิ) 7) ติตถโจฬะ (ผ้าเก่าที่เขาทิ้งไว้ที่ท่าอาบนํ้า) 8) คตปัจจาจตะ (ผ้าที่มนุษย์ทั้งหลายไปป่าช้า กลับมาอาบนํ้าแล้วก็ทิ้งไป) 9) อัคคิตัพพะ (ผ้าถูกไฟไหม้บางส่วน) 10) โคขายิตะ (ผ้าที่โคกัด) 11) อุปะจิกขา ยิตะ (ผ้าที่ปลวกกัด) 12) อุณฑุรขายิตะ (ผ้าที่หนูกัด) 13) อันตัจฉินนะ (ผ้าที่ขาดริม) 14) ทสฺสฉินนะ (ผ้าที่ขาดชาย) 15) ธชาหฺนุชะ (ผ้าที่ทำเป็นธงก่อนขึ้นเรือ หรือผ้าที่ทำเป็นธงในสนามรบ) 16) ญุปะจิวระ (ผ้าที่วงล้อมจอมปลวกทำพิธีกรรมไว้) 17) สมณจิวระ (ผ้าของภิกษุ) 18) อาภิสสิกะ (ผ้าในที่อภิเษกของพระราชา) 19) อิทธิมยะ (เอหิภิกขุจิวระ ผ้าที่สำเร็จด้วยฤทธิ์) 20) ปณณิกะ (ผ้าที่ตกตามหนทาง) 21) วาตาหฺนุชะ (ผ้าที่ถูกลมพัดมา) 22) เทวตัตติยะ (ผ้าที่เทวดาทั้งหลายประทานมา) 23) สามุททียะ (ผ้าที่คลื่นทะเลทั้งหลายซัดไว้บนบก) ทั้งหมดนี้เป็นผ้าที่ทรงอนุญาตให้ภิกษุสามารถใช้เป็นเครื่องอาศัยนำมาทำจีวรได้ (สิริ เพ็ชรไชย, 2559. น. 217)

นอกจากผ้าบังสุกุลจีวรที่ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้แล้ว พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับคหบดีจีวรจากคฤหัสถ์ จากการที่หมอชีวกถวายผ้าสีไวยกะให้กับพระองค์² ซึ่งเป็นผ้าเนื้อดีเลิศที่หมอชีวกได้มาจากการรักษาอาการประชวรของพระเจ้าปชโชต แต่ยังทรงเน้นให้ภิกษุทั้งหลายยินดีในปัจจัยตามที่ได้ (วิ.ม. (ไทย) 5/337/197) จากการทรงอนุญาตให้ภิกษุรับคหบดีจีวรในครั้งนั้น ประชาชนต่างยินดีที่จะได้ถวายทานด้วยจีวรแก่ภิกษุ ทำให้จีวรเป็นอันมากเกิดขึ้นในกรุงราชคฤห์ ตลอดจนถึงพื้นที่ในชนบท มีผ้าหลากชนิดทั้งเนื้อละเอียดและเนื้อหยาบที่หมู่ชนได้นำไปถวาย เช่น ผ้าปาวาร³ ผ้าปาวารแกมไหม ผ้าโกเชาว์ (ผ้าทำด้วยขนแพะ) ผ้ากัมพล (ผ้าทอด้วยขนแกะ (ชีว ชูหลุน, 2547, น. 77) เป็นต้น ทำให้เหล่าภิกษุเกิดความไม่แน่ใจว่าผ้าใดควร ผ้าใดไม่ควรแก่เพศบรรพชิต จึงเข้าไปกราบทูลถามพระพุทธเจ้า ทรงรับสั่งอนุญาตผ้า 6 ชนิด คือ โขมะ (จีวรผ้าเปลือกไม้) กัปปาสิกะ (จีวรผ้าฝ้าย) โกเสยยะ (จีวรผ้าไหม) กัมพล (จีวรผ้าขนสัตว์) สาณะ (จีวรผ้าป่าน) ภังคะ (จีวรผ้าที่ทำด้วยของ 5 อย่างข้างต้นผสมกัน) (วิ.ม. (ไทย) 5/33/200) เป็นการผ่อนปรนพุทธบัญญัติที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้สั่งสมบุญ และภิกษุมีความสะดวกในการบำเพ็ญสมณธรรม

¹ ซึ่งเล่ากันมาว่ามารดาของดิศสอำมาตย์ให้เช็ดมลทินครรรด้วยผ้าราคาแพง แล้วให้ทิ้งไว้ที่หนทางตาลเวฬุ ด้วยตั้งใจว่าภิกษุผู้ถือบังสุกุลเป็นวัตรทั้งหลายจักถือเอา ภิกษุทั้งหลายยอมถือเอาเพื่อใช้สำหรับปะผ้าที่ชำรุดเท่านั้น

² ผ้าสีไวยกะ เป็นผ้าที่ชาวแคว้นอุตตรกุรุใช้ห่อศพไปทิ้งไว้ในป่าช้า พวกนกหัสติลิงค์คาบซากศพพร้อมทั้งผ้านั้นไปที่ยอดเขาหิมาลัย ดึงผ้าออกแล้วกินซากศพ พวกนายพรานเห็นผ้านั้นจึงนำมาถวายพระเจ้าปชโชติ

³ ผ้าปาวาร คือ ผ้าไหมใหญ่ อาจเป็นผ้าฝ้ายมีขนหรือผ้าชนิดอื่นก็ได้

นอกจากนี้ทรงกำหนดกฎเกณฑ์ในเรื่องผ้าแกกัษุ โดยทรงอนุญาตไตรจีวร คือ สังฆาฏิ 2 ชั้น (ผ้าพาด)⁴ อุตตราสงค์ชั้นเดียว (ผ้าห่ม) อันตราวาสกชั้นเดียว (ผ้าถุง) รวม 4 ผืน สำหรับใช้ในฤดูหนาว ซึ่งเพียงพอต่อการครองเพศบรรพชิต (วิ.ม. (ไทย) 5/346/215) เพื่อไม่ให้ภิกษุสะสมจีวรมากเกินไปจนความจำเป็น อันเป็นที่ติเตียนของชาวบ้าน ต่อมาเกิดปัญหาการแต่งกายไม่รัดกุมของภิกษุในที่สาธารณะ จึงทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าคาดเอวหรือรัดประคดเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งอย่าง⁵ (วิ.จ.อ. (ไทย) 3/-/395) และในขณะที่ออกบิณฑบาตเข้าไปในหมู่บ้านหรือออกนอกอาราม ภิกษุจะต้องห่มคลุมไหล่สองข้าง ปกปิดกายอย่างมิดชิด หากแต่งกายไม่เรียบร้อยหรือเปิดกายเข้าไปในชุมชน ในวินัยปิฎก สิกขาบทที่ 3 แห่งเสขียกัณฑ์ ระบุว่าภิกษุรูปนั้นจะต้องอาบัติทุกกฏ ดังนี้ “ภิกษุพึงปกปิดกายให้ดี ไปในละแวกบ้าน ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ เดินเปิดกายไปในละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ” (วิ.มหา. (ไทย) 2/578/652) อีกทั้ง ภิกษุต้องทำชายจีวรเสมอกัน หากนุ่งห่มไม่เรียบร้อย ย่อหน้าเลื้อยหลัง ทรงปรับอาบัติทุกกฏ (วิ.มหา. (ไทย) 2/576-577/649-651) และจากเดิมที่ทรงอนุญาตให้ภิกษุมิเฉพาะไตรจีวรสำหรับนุ่งห่ม จนเมื่อภิกษุมีปัญหาเรื่องการเปลือยกายอาบน้ำ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้ผ้าอาบน้ำฝนตามที่นางวิสาขาได้ทูลขอพร ในเรื่องผ้าอาบน้ำฝนนี้ ทองย้อย แสงสินชัย ได้ให้ทัศนะไว้ว่า

ผ้าอังสะเป็นผ้าที่คลี่คลาย มาจากผ้าอาบน้ำฝน กล่าวคือ ผ้าอาบน้ำฝนมีประโยชน์ใช้สอยเพื่อผลัดสร้งน้ำ แต่ในเวลาอื่นน่าจะใช้เพื่อการอย่างอื่นได้ด้วย ทำนองเดียวกับผ้าขาวม้าของไทย และพระอาจชอบถือติดมืออยู่เสมอ เมื่อมีกิจอันสมควรก็ใช้ได้ทันที เมื่อไม่ใช้ก็อาจพาดบาไฉนเฉย ๆ ลงที่ไม้ได้ครองจีวร ตัวเปลือย ๆ ก็ใช้ผ้าอาบน้ำฝนคลุมตัวไว้แบบลาลอง ลักษณะที่คลุมก็คงนิยมฉะแยงบ้างตามที่เคยใช้จีวร (ทองย้อย แสงสินชัย, 2561)

ผ้าอังสะเป็นบริขารนอกไตรจีวรของภิกษุเถรวาท ที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นเครื่องแต่งกายที่ไม่เป็นทางการขณะอยู่ภายในอาราม มีลักษณะเป็นผ้าปิดเฉียง ปิดไหล่ซ้ายและกายท่อนบน ผืนเล็กคล้ายสไบ แต่อย่างไรก็ตามไม่ปรากฏการอ้างถึงการใช้อังสะหรือผ้าปิดไหล่สำหรับภิกษุในพระวินัยฝ่ายบาลีเดิม มีเพียงบริขารนอกไตรจีวรที่อาจใช้มาตั้งแต่พุทธกาล

⁴ เบื้องต้นทรงอนุญาตผ้าสังฆาฏิให้ใช้เป็นผ้าห่มสำหรับป้องกันความหนาว แต่ในพระวินัยให้ห่มซ้อนกับผ้าจีวรเมื่อเข้าบ้าน และในมหาปริณิพพานสูตรใช้เป็นผ้าปูนั่งและปูนอน คือทรงให้พระอานนท์ปูลาดผ้าสังฆาฏิพับเป็น 4 ชั้น เพื่อนั่งพักได้ร่มไม้ และอีกคราวหนึ่งเมื่อทรงสนาน(สร้งน้ำ)ในแม่น้ำกุฏธารนทีเสร็จ ตรัสเรียกพระจุนทะให้ปูลาดสังฆาฏิ 4 ชั้นถวาย ทรงบรรทมแบบสหัสยาสนได้ร่มมะม่วง ในประเทศไทยใช้เป็นผ้าพาดบาเมื่อทำสังฆกรรมทำสมาธิกรรมและทำวัตร เพื่อเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าเป็นภิกษุ ไม่ใช่สามเณร

⁵ รัดประคดที่ทรงอนุญาตคือ รัดประคดถักเชือก รัดประคดถักเป็นห่วงน้ำ รัดประคดถักกลมคล้ายเกลียวเชือก รัดประคดถักคล้ายสังวาล รัดประคดแผ่นผ้า(ประคดลังกา) และรัดประคดใส่สุกร

คือสบงนุ่งผลัด (นิวาสน์/ปฏินิวาสน์) (วิ.จุ. (ไทย) 7/380/257) ในกรณีที่พบคำว่า “อังสะ” ในอุปทาน และวิมานวัตถุ นั้น ไม่ได้ให้ภาพที่ชัดเจนมากนักว่ามีลักษณะการใช้งานอย่างไร แต่ก็นับว่าเป็นผ้าที่ภิกษุใช้สอยได้ ดังนี้ “ข้าพเจ้าได้จ้างช่างให้ทำกลองเข็ม ผ้าอังสะ ประคดเอวและเชิงรองบาตร ซึ่งทำอย่างสวยงามให้สมควร (แก่สมณบริโศค)” (ขุ.อป. (ไทย) 32/13/580) ในปิลินทวิจฉณเถราปทาน ยังกล่าวถึงอานิสงส์ของการถวายผ้าอังสะว่า “ข้าพเจ้าได้ถวายผ้าอังสะในพระชินเจ้าและพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหมู่คณะที่ประเสริฐสุดแล้ว ได้รับอานิสงส์ซึ่งสมควรแก่กรรมของข้าพเจ้า 3 ประการ คือ ข้าพเจ้าย่อมได้ความมั่นคงในพระสัทธรรม 1 ระลึกชาติได้ 1 เป็นผู้มีผิวพรรณงดงามในทุกแห่ง 1 เพราะผลแห่งกรรมนั้น” (ขุ.อป. (ไทย) 32/125-126/596) และคฤตติลวิมานในวิมานวัตถุ ก็ได้กล่าวถึงการถวายผ้าอังสะของนางเทพธิดาแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ผู้กำลังบิณฑบาตอยู่ เช่นเดียวกัน (ขุ.วิ.อ. (ไทย) 25/541/173)

ทั้งนี้ ไม่ปรากฏว่าภิกษุเริ่มใช้อังสะมาตั้งแต่สมัยใด แต่พบมากในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา เช่น สมันตปาสาทิกาและวิสุทธิมรรค ซึ่งเรียบเรียงขึ้นที่เกาะลังกา ช่วงพุทธศตวรรษที่ 9 ดังนี้ ในเสนาสนะชั้นธกะ ระบุถึงอังสะว่า “พึงถวายอังสะแก่ภิกษุผู้มา (ขอ) ว่า อังสะของข้าพเจ้าเก่า” (วิ.จุ.อ. (ไทย) 3/-/469) นอกจากนี้ยังพบคำว่าอังสะในอรรถกถาธรรมบท ปกิณณกวรรค เรื่องภิกษุชาวนครภัททิยะ ความว่า “ก็การประดับร่ม การประดับรองเท้า การประดับเชียงเท้า บาตร โอ ฆมกรก ประคดเอว อังสะ ชื่อว่าเป็นกิจไม่ควรทำของภิกษุ” (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 2/293/413) อีกทั้งในอรรถกถาปริหานสูตร ได้กล่าวถึงอังสะไว้เช่นเดียวกัน “ชื่อว่าการงาน ในบทว่า กมมาราโม นั้น เช่น การทำอุปรณมีอาทิอย่างนี้ คือ การตรวจตราจีวร การทำจีวร การซ่อมแซมกลกบาตร ผ้าอังสะ ประคดเอว ฆมกรก เชิงบาตร เชียงเท้า การปิดกวาด” (ขุ.อิติ.อ. (ไทย) -/79/364) และในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้กล่าวถึงอังสะและกำหนดขนาดไว้ในเตจวิริกังคะ ดังนี้ “ก็แลภิกษุเตจวิริกะ จะมีผ้าผืนที่ 4 เพิ่มขึ้นก็ได้ แต่ผ้าอังสะอย่างเดียว แต่ผ้าอังสะนั้น กว้างประมาณคืบหนึ่ง ยาวประมาณสามศอกเท่านั้นจึงควร” (วิสุทธิมรรค (แปล) มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2554, น. 136) แต่หลักฐานในนิกายอื่น ๆ เช่น ธรรมคูปต์ มหาสังฆิกะ ฯลฯ ส่อเค้าว่าภิกษุใช้ผ้าอังสะมาก่อนหน้านั้นแล้วโดยมีที่มาจาก “สังกัชฌิกา” (ผ้ารัดถัน) บริหารอย่างหนึ่งของภิกษุณีที่มีพัฒนาการไปตามท้องถิ่นและยุคสมัยด้วยเหตุปัจจัยทางสังคม การตีความ กาลเทศะและสภาพแวดล้อมอื่น ๆ (Sāi Bān Mưòng, 2020)

สิกขาบทที่ทรงบัญญัติเกี่ยวกับการแต่งกายของภิกษุในพระพุทธศาสนา นอกจากจะเป็นเรื่องของการใช้สอยจีวรแล้ว พุทธบัญญัติเกี่ยวกับสีของจีวรก็เป็นเรื่องหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญ กล่าวคือ เมื่อภิกษุแสวงหาผ้าเพื่อนำมาทำเป็นจีวรได้แล้ว จากนั้นจะต้องนำผ้าที่ได้มาตัดเย็บเป็นจีวรตามแบบคันทาที่พระอรหันต์ออกแบบไว้ แล้วจึงนำผ้าจีวรนั้นมาย้อมด้วยน้ำย้อมธรรมชาติ ซึ่งแต่เดิมพวกภิกษุจะใช้ไค้มย (มูลโค) หรือดินแดงย้อมจีวร ทำให้จีวรมีสีดำ เมื่อทรงทราบจึงทรงอนุญาตให้ย้อมด้วยน้ำย้อม 6 ชนิดคือ “น้ำย้อมจากเหง้าหรือรากไม้ น้ำย้อมจากต้นไม้ น้ำย้อมจากเปลือกไม้ น้ำย้อมจากใบไม้ น้ำย้อมจากดอกไม้ และน้ำย้อมจากผลไม้” (วิ.มหา. (ไทย) 5/344/209)

ทั้งนี้ แม้จะทรงอนุญาตน้ำย้อมเพิ่มเติมแล้วก็ตาม พบว่าการใช้ดินแดงย้อมจีวรยังเป็นวัตรธรรมชาติดั้งเดิมในสมัยพุทธกาลใช้ อาจเป็นเพราะเหตุจำเป็นเฉพาะหน้า และดินแดงเป็นวัสดุใกล้ตัว หาได้ง่าย ขั้นตอนการย้อมไม่ยุ่งยาก ดังจะเห็นได้จากการให้บรรพชาแก่โจร 500 ของสังกัจจายน์ ความว่า “ลำดับนั้น โจรทั้ง 500 คนไหว้สามเณรแล้ว จึงขอบรรพชา สามเณรนั้นตัดผมและชายผ้าด้วยคมดาบของโจรเหล่านั้นเอง ย้อมด้วยดินแดง ให้ครองผ้ากาสาเยเหล่านนั้น ให้ตั้งอยู่ในศีล 10” (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 1/-/636)

น้ำย้อมจากพืชที่ทรงอนุญาตนี้ ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกไม่ได้ระบุชนิดของพืชที่นำมาย้อม และจีวรที่ย้อมแล้วควรมีสีเป็นอย่างไร เพียงแต่เรียกจีวรนั้นว่ากาสาเยหรือกาสาเว ที่แปลว่าย้อมด้วยน้ำฝน โดยพระอรหันตศาสดาจารย์ได้อธิบายถึงสิ่งที่ควรนำมาทำเป็นน้ำย้อมว่า “น้ำย้อมจากเหง้าควรนำมาย้อม ยกเว้นขมิ้น, น้ำย้อมที่เกิดจากลำต้น ยกเว้นฝางและแกล, น้ำย้อมจากเปลือก ยกเว้นโลดกับมะพูด, น้ำย้อมจากใบไม้ ยกเว้นใบมะเกลือและใบคราม น้ำย้อมจากดอกไม้ ยกเว้นดอกทองกวาวและดอกคำ น้ำย้อมจากผล” (วิ.ม.อ. (ไทย) 3/344/269) น้ำย้อมเหล่านี้จะทำให้ผ้ามีสีสดใสสวยงาม เช่น สีเหลือง (แกล) สีแดง (ฝาง) สีดำ (ใบมะเกลือ) สีน้ำเงิน (ใบคราม) เป็นต้น ลักษณะของสีที่ทรงห้ามมีดังนี้

ภาพที่ 4

ลักษณะเจดสีที่ทรงห้าม

หมายเหตุ. จาก ผลวิเคราะห์เส้นไหมย้อมสีธรรมชาติ, โดย กลุ่มอนุรักษ์พันธุกรรมหม่อนไหมและวัสดุย้อมสี สำนักอนุรักษ์และตรวจสอบมาตรฐานหม่อนไหม (2554-2556).

นอกจากนี้ น้ำย้อมจากวัสดุบางอย่างทำให้เกิดเป็นพิษต่อผิวหนังได้ เช่น น้ำย้อมจากใบ และลูกมะเกลือ ส่วนใหญ่จะใช้ย้อมเครื่องมือดักสัตว์ เช่น สวิงช้อนปลา เป็นต้น (พระสมุห์จักรพงศ์ จันทสีโล (มาศตุการักษ์), 2561, น. 32) จะเห็นได้ว่าน้ำย้อมจากธรรมชาติที่ทรงอนุญาตนั้นมีความหลากหลาย การพิจารณานำมาใช้จึงต้องคำนึงถึงคุณและโทษของวัสดุที่นำมาย้อม เนื่องจากวัสดุบางประเภทได้สีที่เหมาะสมแต่เกิดโทษ ก็เป็นวัสดุที่ไม่ควรนำมาใช้ ส่วนวัสดุที่ไม่เกิดโทษหากนำมาย้อมแล้วได้สีที่ไม่เหมาะสมแก่สมณเพศ ก็ไม่ควรนำมาย้อม ดังจะเห็นได้จากการที่ภิกษุฉัพพัคคีย์ห้ามจีวรที่มีสีต่างไปจากที่ทรงอนุญาตไว้ จึงทรงรับสั่งว่า

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงห่มจีวรสีเขียวล้วน ไม่พึงห่มจีวรสีเหลืองล้วน ไม่พึงห่มจีวรสีแดงล้วน ไม่พึงห่มจีวรสีบานเย็นล้วน ไม่พึงห่มจีวรสีดำล้วน ไม่พึงห่มจีวรสีแสดล้วน ไม่พึงห่มจีวรสีชมพูล้วน ไม่พึงห่มจีวรที่ไม่ตัดชาย ไม่พึงห่มจีวรมีชายยาว ไม่พึงห่มจีวรมีชายลายดอกไม้ ไม่พึงห่มจีวรมีชายเป็นแผ่น ไม่พึงสวมเสื้อ ไม่พึงสวมหมวก ไม่พึงใช้ผ้าโพกศีรษะ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ (วิ.ม. (ไทย) 5/372/248)

ลักษณะของสีที่ทรงห้ามนี้ คัมภีร์สมันตปาสาทิกา จัมมชันทกะ ได้อธิบายไว้ว่าเป็นเช่นเดียวกับสีรองเท้านี้ที่ทรงห้าม กล่าวคือ “สีเขียวคล้ายสีดอกผักตบ สีเหลืองคล้ายดอกกรรณิการิ สีแดงคล้ายดอกขบา สีแดงอ่อนคล้ายฝาง สีดำคล้ายลูกประคำดีควาย สีเข้มคล้ายหลังตะขาบ สีแดงกลาย ๆ มีสีเจือกัน คล้ายใบไม้เหลือง” (วิ.ม.อ. (ไทย) 3/246/199) สำหรับสีเหลืองนั้นมีข้อสังเกตบางประการที่ระบุในคัมภีร์ฤคเวทว่า มีบุคคลซึ่งมีลักษณะพิเศษ เป็นเหมือนนักบวชอิสระที่ไม่ได้สังกัดอยู่ในจารีตของชาวอารยัน ไม่อยู่ในระบบวรรณะหรือสายพราหมณ์ พวกเขาใช้ชีวิตเร่ร่อนขออาหารไปเรื่อย ๆ ไม่มีแหล่งพักพิงถาวร ผนวยาว นุ่งห่มผ้าสีเหลือง หากไม่มีลำตัวเปลือยเปล่าแต่เปื้อนฝุ่นผงสีเหลืองอยู่เสมอ นักบวชเหล่านี้ ถูกเรียกว่า “เกศิน” (Kesin-the long-haired yogi or ascetic) (Werner, 1977, pp. 289-302, อ้างถึงใน สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2562, น. 52) ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทรงบัญญัติให้สีเหลืองล้วนเป็นสีต้องห้ามสำหรับภิกษุ เนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ของนักบวชนอกพระพุทธศาสนา

อนึ่ง สีจีวรที่ไม่ควรแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ยังปรากฏในปุสสเถรคาถา สรุปความว่า ภิกษุในกาลภายหน้าจะเป็นอันธพาล ไม่ตั้งมั่นในศีล มีใจฟุ้งซ่าน นุ่งห่มแต่จีวรสีเขียว นุ่งห่มจีวรสีงาช้าง นุ่งห่มจีวรสีแดงที่คนป่าชอบย้อมใช้ รังเกียจผ้ากาสาซึ่งเป็นธงชัยของตน บางพวกก็จะห่มจีวรสีขาว ซึ่งเป็นธงชัยของพวกเดียรฉัตร (ขุ.เถร. (ไทย) 26/957-965/497-498) โดยพระอรรถกถาจารย์ได้ขยายความว่า นุ่งห่มแต่จีวรสีเขียว (นิลจีวรปารุตา) คือ การนุ่งห่มจีวรสีเขียว ปนสีแดง เพราะย้อมไม่สมควร และนุ่งห่มจีวรสีแดงที่คนป่าชอบย้อมใช้ (มิลกขุรชน รตต) คือ การนุ่งห่มจีวรที่ย้อมแดงเข้าแล้ว ด้วยน้ำย้อมผลมะเดื่อ (ขุ.เถร.อ. (ไทย) -/532) หมายความว่าสีจีวรที่ทรงห้ามนอกจากสีเขียว

สิ่งข้างและสีแดง (มิลกขุรชนิ รตตํ ผ้าที่ย้อมด้วยผลมะเดื่อ⁶) ซึ่งเป็นสีที่ทรงห้ามแล้ว ยังหมายรวมถึง จีวรสีขาวด้วย ซึ่งความเคร่งครัดในเรื่องสีของจีวรนี้ จะเห็นได้ว่าหากผ้าที่นำมาทำเป็นจีวรมีสีตรงกับสีที่ไม่ทรงอนุญาต ภิกษุจะต้องนำมาย้อมใหม่ก่อนนำไปใช้ หากไม่สามารถกลบสีเดิมได้ให้นำไปใช้เป็นผ้า ปูลาดสำหรับรองนั่ง หรือแทรกไว้ตรงกลางจีวร 2 ชั้น (วิ.ม.อ. (ไทย) 3/372/284) และทรงห้าม ภิกษุเปลือยกายเพื่อแสดงความสันโดษ (ปรับอาบัติอุลลัจจัย) นุ่งห่มหนังสือ (รวมถึงผ้าคากรอง ผ้าเปลือกไม้ ผ้าทอด้วยผมมนุษย์ ผ้าทอด้วยปีกนกเค้า ผ้าทอด้วยขนสัตว์ ปรับอาบัติอุลลัจจัย) นุ่งผ้าเปลือกปอ (ปรับอาบัติทุกกฏ) (วิ.มหา. (ไทย) 5/370-371/246-248) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับจีวรที่ดูเหมือนเปิดกว้าง ไม่จำกัดลักษณะหรือสีอย่างเจาะจง แต่ได้ทรงกำหนดขอบข่ายตลอดจนถึงบทลงโทษเพื่อคงไว้ซึ่งลักษณะของสมณะในพระพุทธศาสนา

จีวรเป็นบริวารใกล้ชิดที่ทรงอนุญาตให้ภิกษุได้ใช้เป็นเครื่องอาศัย เพื่อบำบัดความหนาวร้อน สัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดดและสัตว์เลื้อยคลาน ปกปิดอวัยวะที่ทำให้ความละอายกำเริบ โดยทรงกำชับให้ใช้สอยจีวรด้วยการไคร่ครวญถึงประโยชน์ที่แท้จริง มิใช่เพื่อตกแต่งร่างกายให้สวยงาม แต่เป็นไปเพื่อให้ดำรงอยู่ได้เพื่อการอนุเคราะห์แก่พรหมจรรย์ และผ้าในสมัยพุทธกาลที่จะนำมาใช้ทำเป็นจีวรเป็นสิ่งหายาก ดังนั้น จีวรจึงเป็นบริวารสำคัญที่ภิกษุจะต้องไม่ให้ห่างกาย ดังที่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทว่า “หากภิกษุอยู่โดยปราศจากไตรจีวรแม้สิ้นราตรีหนึ่ง ต้องอาบัตินิสัสสัคคียปาจิตติย เว้นแต่ภิกษุผู้เป็นไข้” (วิ.มหา. (ไทย) 2/471/9) ความสำคัญของจีวรในสมัยพุทธกาลนอกจากจะใช้บำบัดความหนาวร้อน ปัดบังความละอายแล้ว ยังเป็นผ้าอเนกประสงค์ของภิกษุที่นำมาใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ได้อีกเป็นอันมาก กล่าวคือ ใช้เป็นผ้าสำหรับปูนั่ง ปูนอน ดังที่ทรงรับสั่งให้บุผ้าสังฆาฏิ 4 ชั้นสำหรับประทับนั่งบ้าง (ที.ม. (ไทย) 10/191/139) เสตังสีหไสยาบัลลังก์ (ที.ม. (ไทย) 10/196/145) และพบว่าพระเทวทัตได้ใช้ผ้าสังฆาฏิเป็นผ้าปูนอนเช่นเดียวกัน (วิ.จุ. (ไทย) 7/345/206)

นอกเหนือจากการใช้ประโยชน์จากสังฆาฏิแล้ว อุตตราสงค์ยังใช้ห่อสิ่งของต่าง ๆ ได้ เช่น พระอุบลวรรณาใช้ผ้าอุตราสงค์ห่อขึ้นเนื้อที่ได้จากหัวหน้าโจรที่นำไปแขวนไว้ เพื่อถวายแก่สมณะที่ไปพบ แล้วนำไปถวายแด่พระพุทธเจ้า (วิ.มหา. (ไทย) 2/508/32) นอกจากนี้ยังทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้จีวรทำกุฏิกันยุง ความว่า “สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายถูกยุงรบกวน ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตกุฏิกันยุง” (วิ.จุ. (ไทย) 7/259/33) นับได้ว่าจีวรในสมัยพุทธกาลเป็นผ้าที่ภิกษุสามารถใช้ประโยชน์ได้ตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า ตลอดจนถึงนำไปเป็นส่วนผสมในการก่อสร้างเสนาสนะ (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 20/-/208) นอกจากนี้จีวรยังมีประโยชน์ในด้านการฝึกจิตเพื่อไม่ให้ติดในสิ่งสวยงาม ดังจะเห็นได้จากภิกษุต้องทำพินทุจีวรให้มีตำหนิ เป็นต้น

⁶ สีแดงเข้มคล้ายหลังตะขาบ (วิ.ม.อ. (ไทย) 3/246/199)

2.3 พัฒนาการของสีจีวรของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์

กาสายะ (Kāśaya) เป็นคำเรียกจีวรหรือเครื่องนุ่งห่มโดยรวมของพระภิกษุในพุทธศาสนา เป็นผ้าที่ได้จากการย้อมด้วยวัสดุธรรมชาติ สีที่ได้จึงแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับวัสดุและเวลาที่ใช้ในการย้อม เนื่องจากพระโบราณจารย์ไม่ได้ระบุจีวรของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ไว้อย่างแน่ชัด จึงต้องรวบรวมจากหลักฐานที่ปรากฏในที่ต่าง ๆ ดังนี้

2.3.1 สีจีวรของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

สีจีวรของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้สอยขณะยังทรงพระชนม์อยู่นั้น ไม่ปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกไว้โดยตรงว่าทรงครองจีวรสีใด พบเพียงสีจีวรของพระปทุมุตตรพุทธเจ้า ที่พระภิกษุทาสยเถระได้อธิบายไว้ในภิกษุทาสยเถรปาทาน ว่าทรงครองจีวรสีแดง ดังนี้ “ครั้งนั้น ข้าพเจ้าลงสู่สระโบกขรณีที่ขังนานาชนิดอาศัยอาบกิน ถอนเหง้าบัวในสระนั้น เพราะเหตุต้องการจะกิน สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตระ ทรงผ้ากัมพลสีแดง เสด็จไปในอากาศ” (ขุ.อป. (ไทย) 33/27/138) ทั้งนี้ สีจีวรของพระโคตมพุทธเจ้าที่ทรงใช้สอยขณะทรงพระชนม์อยู่ พบว่าโดยมากจะเป็นการอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ในที่ต่าง ๆ กล่าวคือ ในอรรถกถาธรรมบท เรื่องพระจุฬปันทเถระ ได้อธิบายสีจีวรของพระพุทธเจ้าขณะที่เสด็จเข้าไปในโรงธรรมที่เหล่าภิกษูกำลังสนทนากันอยู่ ความเป็นว่า “พระผู้มีพระภาคทรงจัดผ้าซ้อน 2 ชั้นสีแดง ซึ่งมีสีเหมือนดอกทองเหลืองแดงที่ชุ่มด้วยน้ำครั้งเปรียบเหมือนบุคคลตัดดอกปทุมด้วยกรรไกร ทรงครองอันตรวาสกให้ปกปิดมณฑล 3 ทรงคาดรัดประคด มีรัศมีดุจสายฟ้า ทรงห่มบังสุกุลจีวรอันประเสริฐสีแดง” (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 1/-/236)

นอกจากนี้ในอรรถกถาเสขปฏิบัติปาฐสูตร พระอรรถกถาจารย์ยังได้อธิบายถึงลักษณะจีวรของพระพุทธเจ้าซึ่งมีลักษณะเป็นสีแดงเช่นเดียวกับที่ได้อธิบายไว้ข้างต้น ความเป็นว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจัดผ้าซ้อน 2 ชั้นสีแดง ซึ่งมีสีเหมือนดอกทองเหลืองแดงที่ชุ่มด้วยน้ำครั้งเปรียบเหมือนบุคคลตัดดอกปทุมด้วยกรรไกร ทรงครองอันตรวาสกปกปิดมณฑลทั้งสาม ทรงคาดรัดประคดมีรัศมีดุจสายฟ้า เปรียบเหมือนบุคคลรัดกำปทุมด้วยสายสร้อยทอง ทรงห่มบังสุกุลจีวรอันประเสริฐสีแดง มีวรรณะละม้ายอดอ่อนแห่งต้นไทร” (ม.ม.อ. (ไทย) -/19-20) อีกทั้งในอรรถกถาอวัสสุตปริยายสูตร พระอรรถกถาจารย์อธิบายลักษณะจีวรของพระพุทธเจ้าว่า มีสีเหมือนดอกทองเหลืองแดงและยอดอ่อนของต้นไทรเช่นกัน ความเป็นว่า

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจัดผ้าซ้อน 2 ชั้น มีสีเหมือนดอกทองเหลืองแดงที่ชุ่มด้วยน้ำครั้งเหมือนตัดดอกปทุมด้วยกรรไกร ทรงนุ่งปิดมณฑล 3 เหมือนนุ่งกำดอกปทุมด้วยสังวาลย์ทอง ทรงคาดประคดเอวมีรัศมีดุจสายฟ้า เหมือนเอาผ้ากัมพลแดงห่มยอดเงิน เหมือนใส่ข้ายแก้วประพาฬบนแท่นทองอันสูงได้ร้อยศอก เหมือนสวมเสื้อผ้ากัมพลแดงที่เจดีย์ทอง

เหมือนเอาเมฆแดงปิดพระจันทร์เพ็ญซึ่งกำลังโคจรอยู่ เหมือนรดน้ำครั่งแก่จัดลงเหนือยอดกุเขาทอง เหมือนวงยอดเขาจิตตภูฏด้วยสายฟ้า ทรงหม่ผ้าบังสุกุลอันประเสริฐมีสีแดง เหมือนใบอ่อนของต้นไทร (ส.สพ.อ. (ไทย) 3/-/133)

นอกจากสีจีวรของพระโคตมพุทธเจ้าแล้ว พระอรรถกถาจารย์ยังได้อธิบายสีจีวรของพระที่ปึงกรพุทธเจ้าไว้ในคัมภีร์มรุตตวิลาสินี รัตนะจกกรมกัณท์ ว่า

เมื่อชาวเมืองเหล่านั้นกราบพูลเวลาอาหารอย่างนั้นแล้ว พระทศพลทรงนั่งอันตรวาสก ซึ่งมีสีเหมือนดอกชบา ปิตมณฑลทั้งสาม ทรงคาดประคตเอวอันมีสิริดังสายฟ้าแลบ ทับบนอันตรวาสกนั้น เหมือนล้อมกองดอกชบาด้วยสายสร้อยทอง ทรงหม่บังสุกุลจีวรอันประเสริฐสีแดง เหมือนดอกทองกวาวที่ชุ่มด้วยน้ำครั่ง เหมือนหนึ่งกับการรดน้ำครั่งลงบนยอดสุวรรณบรรพต เหมือนหนึ่งล้อมสุวรรณเจดีย์ด้วยแก้วประพาฬ เหมือนหนึ่งสวมของมีค่าอันทำด้วยทอง ด้วยผ้ากำพลแดง และเหมือนปกปิดจันทร์เต็มดวงในฤดูสารทด้วยรัตตพลาหก (ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) -/39/168-169)

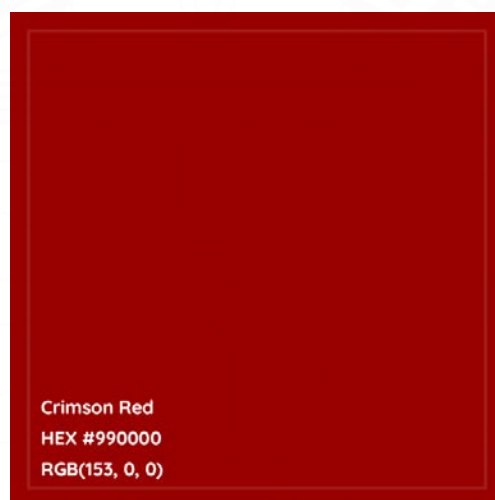
ประเด็นผ้าอันตรวาสกสีเหมือนดอกชบา (ขยสุมนกุสมสทิสวณณิ พุฏฏฐจีวร) (ขุ.พุทธ.อ. (บาลี) 44/169) มีข้อสังเกตบางประการว่า เหตุใดพระอรรถกถาจารย์จึงอธิบายว่าผ้าอันตรวาสกของพระที่ปึงกรพุทธเจ้ามีสีเหมือนดอกชบา (ขยสุมนกุสม) เนื่องจากเป็นลักษณะสีจีวรที่พระโคตมพุทธเจ้าทรงห้าม (โลหิติกา ขยกุสมปุพพวณณา) แม้ว่าจะเป็นพระพุทธเจ้าคนละพระองค์ก็ตาม แต่วัตรปฏิบัติของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์โดยมากจะไม่ต่างกัน ทั้งนี้ เนื่องจากพระอรรถกถาจารย์ไม่ได้ขยายความลักษณะสีของดอกชบาที่เป็นอันตรวาสกของพระที่ปึงกรพุทธเจ้าไว้ ต่างจากการขยายความสีดอกชบาที่ทรงห้ามว่า “โลหิติกา” อีกทั้งชบา (*Hibiscus rosa-sinensis* L.) เป็นพันธุ์ไม้ที่มีหลากสี ทั้งสีขาว, สีแดง, สีแสด, สีเหลือง, สีม่วง, สีชมพูและสีอื่น ๆ (kaset.today.com) โดยสีที่ไม่ขัดแย้งกับสีชบาทคือ ชบาสีส้ม (สีแสด) ซึ่งเป็นไปได้ว่าอันตรวาสกของพระที่ปึงกรพุทธเจ้า อาจมีลักษณะเหมือนสีของดอกชบาสีส้ม และหากเป็นดังนี้อาจสันนิษฐานได้ว่า ในสมัยพระที่ปึงกรพุทธเจ้ามีการใช้อันตรวาสกและอุตตราสงค์ที่มีสีแตกต่างกัน กล่าวคือ อันตรวาสกมีสีเหมือนดอกชบาสีส้มและอุตตราสงค์มีสีเหมือนดอกทองกวาว ซึ่งเป็นสีที่อยู่ในโทนแดงหรือสีส้มเข้มจนเกือบแดง

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ลักษณะจีวรของพระพุทธเจ้าในอดีตและพระโคตมพุทธเจ้ามีลักษณะเด่นอยู่ในโทนสีแดง โดยมีคำเรียกโดยรวมว่าผ้ากำพลแดงหรือผ้ารัตตกำพล ซึ่งมีข้อที่ควรตั้งคำถามว่าลักษณะสีแดงของผ้ารัตตกำพล ควรมีลักษณะเป็นอย่างไร ทั้งนี้ในคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี ที่อธิบายเรื่องมหาสุทสสนสูตร ได้ขยายความจักรรัตนะของพระเจ้ามหาสุทสสนะ โดยนำไปเปรียบเทียบกับผ้ากำพลแดง ที่มีลักษณะคล้ายดวงอาทิตย์ว่า “. . มีสิริเพราะกลุ่มแสงดวงจันทร์เต็มดวงสาดแสงประมาณเท่าลำต้นตาล มีกลุ่มผ้ากำพลสีแดงเหมือนแสงดวงอาทิตย์อ่อน ๆ เป็นที่สุด. . .” (ที.ม.อ. (ไทย) -/331) และอรรถกถาเรื่องเดียวกันฉบับมหาภูตราชวิทยาลัย ได้

อธิบายลักษณะของดวงอาทิตย์ว่า “สวยงามเหมือนประกายแสงพระจันทร์เพ็ญ ดาดาซด้วยผ้ากัมพล สีแดง เสมอเหมือนดวงพระอาทิตย์อ่อน ๆ รอน ๆ” (ที.ม.อ. (ไทย) ฉบับมหาวิทยาลัย 13/-/504) รัตกัมพลจึงอาจหมายถึงสีของดวงอาทิตย์ยามตกดิน ที่มีสีแดงเข้ม หรือแดงส้ม อีกทั้ง The Pali Text Society’s ได้ให้ความหมายคำว่า Ratta (รัตต) ว่าหมายถึง สีแดงเข้มที่เรียกว่า ครimson เรด (crimson red) (Davids and Stede, 1966, p. 564) โดยในปัจจุบันได้กำหนดให้ ครimson เรด (crimson red) มีรหัส PMS (Pantone Matching System)⁷ คือ #990000 ดังนี้

ภาพที่ 5

สีครimsonเรด (Crimson Red PMS #990000)

หมายเหตุ. จาก <https://www.colorxs.com/color/crimson-red>

สีแดงที่ใช้ในการระบุว่าเป็นสีจีวรโดยมากจะใช้คำว่า รัตต (รทต) ส่วนสีแดงที่ทรง มีพระบัญญัติห้ามจะใช้คำว่า โลหิตก (สพพโลหิตกานี จีวรานี ธาเรตพพานี) (วิ.มหา. (บาลี) 5/-/234-235, วิ.จุ. (บาลี) 7/-/347) นอกจากนี้ในคัมภีร์มโนรปุรณิ ยังได้กล่าวถึงจีวรสีแดง ในอันตรธาน 5 ว่า “. . . ครั้นเมื่อเวลาผ่านไป ๆ ภิคุชทั้งหลายเอาบาตรลงจากปลายแขน หิ้วไป ด้วยมือหรือด้วยสาแหรก เทียวไป แม้จีวรก็ไม่ทำการย้อมให้ถูกต้อง **ทำให้มีสีแดง**⁸ เทียวไป ครั้นเมื่อเวลาผ่านไป ๆ การย้อมก็ดี การตัดชายผ้าก็ดี การเจาะรังคุมก็ดี ย้อมไม่มี. . .” (อง.เอกก.อ. (ไทย) 1/130/104) สีแดงในที่นี้ คำภาษาบาลีใช้คำว่า “โอฏฐฐฐฐฐณณ” ซึ่งในคัมภีร์ฎีกาอธิบายไว้ดังนี้ “โอฏฐฐฐฐฐณณนติ โอฏฐฐาน

⁷ ระบบการตั้งรหัสมาตรฐานสำหรับสีแต่ละเฉดสี เพื่อความเข้าใจตรงกันของผู้ใช้สี และทำให้สามารถเลือกสีได้ถูกต้องจากรหัสของสีนั้น ๆ

⁸ เน้นโดยผู้วิจัย

อภิวรรณ, ทนตกสาว เอกลักษณ์ เทว วา วาเร รชิตวา ทนตวณณ กตวา ธาเรตติ วุตโต โหติ ฯ (อง. เอกก.ฎีกา. (บาลี) -/130/146) พระภิกษุจารย์แก้หรือสันนิษฐานว่า ทนตวณณ คือสีดุงสีงาช้าง โดยอธิบายว่า พวกภิกษุพากัน ย้อมผ้ากาสาვეสีดุงงาช้าง 1 หรือ 2 ครั้งแล้ว ทำให้มีสีดุงสีงาช้าง ครอง (งาช้างที่มีสีขาวผสมแดง) ดังนั้น โอฏฐฎฐิณณ อรรถกถาของไทยจึงแปลเป็น “สีแดง” เพื่อให้ได้สีใกล้เคียงที่สุด ซึ่งสีแดงที่กล่าวมามีความแตกต่างกัน โดยสีแดงที่ทรงห้ามภิกษุใช้จะเป็นสีแดงสด⁹ (สพพโลหิตกานี จีวรานิ ธาเรตพพานิ) และสีแดงที่กล่าวถึงในอรรถธาน 5 จะเป็นสีแดงอ่อน ส่วนสีแดงที่อธิบายด้วยคำบาลีว่า รตต (รตตกมพล) จะเป็นสีแดงเข้ม ซึ่งเป็นคำเดียวกันกับที่พระพุทธโฆษาจารย์นำมาอธิบายลักษณะของ ดับ-ยกนํ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า “ยกนนติ ยมกมสปลล ๑ ตํ วณณโต รตตํ ปณทุกธาตุกํ นาติริตตํ กุมุทสส ปตตปิฎฐิณณ” (วิสุทธิมคคสส นาม ปกรณวิเสสสส ทูติโย ภา โค, 2555, น. 38) “ดังนั้น โดยสี แดง (แต่) พื้นเหลือง (จึง) ไม่แดงจัด สีดังสีหลังกลีบบัวแดง. . .” (วิสุทธิมรรค (แปล), 2556, น. 61) โดยมีลักษณะสอดคล้องกับสีที่อธิบายใน The Pali Text Society’s ว่าหมายถึง สีแดงเข้มที่เรียกว่า ครimson เรด (Crimson Red PMS #990000) ที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ผ้ากัมพลแดงนอกจากจะเป็นผ้าที่พระอรรถกถาใช้อธิบายถึงลักษณะจีวรของพระพุทธเจ้าและเหล่าภิกษุแล้ว ผ้ากัมพลแดงยังเป็นผ้าที่ใช้ในวรรณะ กษัตริย์หรือชนชั้นสูงของสังคม ดังคำอธิบายในอรรถกถา อัปมาทวรรค เรื่องพระนางสามาวดี ว่า “พระราชเทวีทรงห่มผ้ากัมพลแดงอันมีราคาแสนหนึ่ง ซึ่งเป็นพระภูษาทรงของพระราชอา” (ขุ.ธ.อ. (ไทย) -/155) ซึ่งอาจเป็นการขยายความเพื่อให้เห็นคุณค่าของจีวร มากกว่ามูลค่าของผ้า

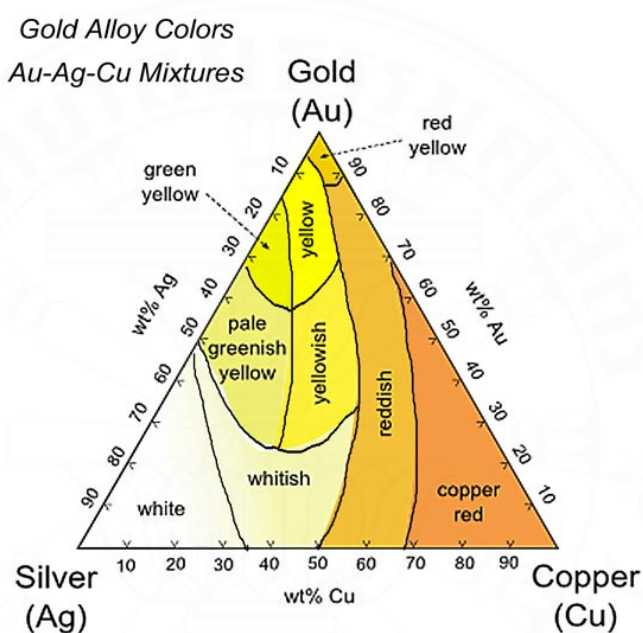
นอกจากนี้ในมหาปริณิพพานสูตรได้อธิบายสีของจีวรของพระพุทธเจ้าต่างออกไป กล่าวคือ ปุกกุสมัลลบุตรได้ถวายผ้าคู่เนื้อละเอียดมีสีดังทองสิ่งนี้แก่พระพุทธเจ้า พระองค์ทรงอนุเคราะห์ด้วยการครองผ้าคู่นี้เป็นจีวรสุดท้ายของพระองค์ ก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ในพระสูตรนี้พระอรรถกถาจารย์ไม่ได้ขยายความสีของทองสิ่งนี้ว่ามีลักษณะอย่างไร ซึ่งพบว่าตามปกติสีทองคำแท้จะมีสีเหลืองทอง เปล่งประกาย แต่ทองคำหลายชนิดไม่ได้มีสีทอง โดยสีของทองคำแท้จะเปลี่ยนไปเมื่อนำไปผสมกับโลหะชนิดต่าง ๆ เช่น นิกเกิล พลาเดียม เงิน ทองแดง สังกะสี อลูมิเนียม ฯลฯ เพื่อความแข็งแรงพอที่จะนำมาขึ้นรูปเป็นเครื่องประดับ โดยมีชื่อเรียกทองคำที่ผสมโลหะแต่ละชนิดดังนี้ 1) ไวท์ โกลด์ (White Gold) คือทองแท้ที่ผสมโลหะสีขาว เช่น นิกเกิล พลาเดียม โดยความขาวที่ได้ขึ้นอยู่กับอัตราส่วนที่ผสม 2) กรีน โกลด์ (Green Gold) คือทองคำที่ผสมกับเงินเป็นส่วนใหญ่ 3) พิงค์ โกลด์ (Pink Gold) หรือ โรส โกลด์ (Rose Gold) คือทองคำที่มีสีชมพูเกิดจากทองคำ

⁹ เลือดที่เพิ่งผ่านการฟอกที่ปอดและกรองที่ไตแล้วจะเป็นเลือดดี มีปริมาณออกซิเจนอยู่มากจึงมีแดงสด แต่หลังจากที่ถูกส่งออกไปใช้งานแล้ว ปริมาณออกซิเจนก็จะน้อยลง สีของเลือดจะคล้ำลงจนทำให้ดูเหมือนกับว่าเป็นสีดำ (ทำไมเลือดถึงสีแดงเข้ม. 10 เมษายน 2015)

แพ้ผสมกับทองแดง ในอัตราส่วน 20-30% 4) เพอร์เพิล โกลด์ (Purple Gold) คือทองคำที่ผสมกับ อลูมิเนียม เป็นทองที่มีราคาสูงกว่าทองชนิดอื่น ๆ เนื่องจากมีต้นทุนในการผลิตสูงกว่า (Ausiris Gold, 14 กุมภาพันธ์ 2019)

ภาพที่ 6

สีโลหะผสมทอง (Gold alloy Color)

หมายเหตุ. จาก <https://www.expressgoldcash.com/what-are-the-different-shades-of-gold/>

จากภาพจะเห็นได้ว่าสีของทองคำที่เกิดจากการผสมทองคำและทองแดง คือสี เรดดิช (reddish) และ คอปเปอร์ เรด (copper red) ที่ปรากฏในภาพ มีความใกล้เคียงกับสีที่ภิกษุใน พระพุทธศาสนาในปัจจุบันส่วนใหญ่เลือกใช้

2.3.2 สีจีวรของพระอรหันตสาวกที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

ลักษณะสีจีวรของเหล่าภิกษุที่ปรากฏในสมัยคลิวิลาสินี พรหมชาลสูตร ได้กล่าวถึง ความสง่างามของพระพุทธเจ้าที่เกิดขึ้นจากผลบุญ ที่ทรงสั่งสมมาตลอดกาลประมาณมิได้ โดยมีเหล่า พระอสีติมหาสาวกแวดล้อมขณะเดินทางไกลระหว่างราชคฤห์และนาลันทา ในคราวหนึ่งว่า “ก็ในวัน นั้นแล พระอสีติมหาเถระส่วนมากต่างก็ห่มผ้าบังสุกุลมีสีดั่งเมฆเฉวียงบ่า ถือไม้เท้า ดุจช้างตระกูลคันธ วงศ์ที่ได้รับการสวมเกราะอย่างสวยงาม ปราศจากโทษแล้ว ทำลายกิเลสแล้ว สางเครื่องรุงรังแล้ว ตัด เครื่องผูกพันแล้ว เดินห้อมล้อมพระผู้มีพระภาค” (ที.สี.อ. (ไทย) -/67) นอกจากนี้พระอรรถกถา

จารย์ยังได้ขยายความลักษณะจีวรของพระมหาเถระทั้งหลาย มีพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานเถระ เป็นต้น ว่ามีสีเหมือนเมฆ ในอวัสสุตสูตร ความว่า

พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้อันภิกษุเหล่านั้นแวดล้อมแล้ว ได้ทรงดงาม เปรียบเหมือนแท่งทองที่ห่อด้วยผ้ากำพลสีแดง เปรียบเหมือนนาวาทองที่แล่นไปในท่ามกลางดงปทุมแดง และเปรียบเหมือนปราสาททองที่ล้อมด้วยเรือนแก้วประพาฬ แม้พระมหาเถระทั้งหลาย มีพระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานเถระ เป็นต้น ห่มผ้าบังสุกุลมีสีดังเมฆนั้น เป็นดุจช้างใหญ่มีผิวหนังคลุมด้วยแก้วมณี แวดล้อมพระผู้มีพระภาคแล้ว (ส.สพ.อ. (ไทย) 3/-/134)

ในอัมมปทัฏฐกถา เรื่องจุฬปณกเถระ ยังมีข้อที่ทำให้สันนิษฐานได้ว่าภิกษุในยุคพุทธกาล ต่างล้วนนุ่งห่มจีวรที่มีสีแดงเป็นลักษณะเด่น จากการอธิบายถึงเหล่าภิกษุที่ได้แวดล้อมกันสนทนาถึงคุณของพระศาสดา ความว่า “ครั้นในเวลาเย็น ภิกษุทั้งหลายนั่งประชุมกันข้างนี้และข้างโน้น ดุจแวดวด้วยม่านผ้ากำพลแดง ประารภถึงเรื่องพระคุณของพระศาสดา” (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 1/-/236) และในอรรถกถาพรหมชาลสูตร ได้เปรียบพระพุทเจ้าที่ถูกแวดล้อมด้วยเหล่าภิกษุว่า เหมือนเสาทองล้อมด้วยผ้ากำพลแดง ดังนี้

ภิกษุทั้งหลายที่ยืนล้อมพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ทั้งหมดล้วนแต่มีกันน้อย สันโดษ สงัด ไม่คลุกคลีกัน ตักเตือนกัน ตีเตือนบาป ว่ากล่าวกัน ทนต่อคำสั่งสอน สมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ พระผู้มีพระภาคในท่ามกลางภิกษุเหล่านั้น ขณะเสด็จพระดำเนินไปเปรียบดุจเสาทองคำ ล้อมด้วยกำแพงคือผ้ากำพลแดง ดุจเรือทองคำที่อยู่กลางดงปทุมแดง (ที.สี.อ. (ไทย) -/-/66)

ทั้งนี้ คำอธิบายลักษณะจีวรของเหล่าพระสาวกว่ามีสีดังเมฆ เป็นดุจช้างตระกูลคันธวงศ์ หรือเป็นดุจช้างใหญ่มีผิวหนังคลุมด้วยแก้วมณีนั่น คำอธิบายนี้ไม่สามารถระบุสีได้แน่ชัด เนื่องจากอาจเป็นภาษาวรรณศิลป์ของพระอรรถกถาจารย์ หรืออสังการทางภาษา ที่ใช้ตกแต่งถ้อยคำให้ไพเราะ เพื่อสร้างจินตภาพให้เห็นเด่นชัด อีกทั้ง สีของเมฆนอกจากจะมีสีขาวหรือเทาแล้ว เมฆยังมีสีอื่นต่าง ๆ ได้อีกด้วย ขึ้นอยู่กับการทำมุมของหยดน้ำ (หรือผลึกน้ำแข็ง) ต่อแสงที่มาจากกระทบ เช่น สีเขียว (green cloud เมฆฝนฟ้าคะนองที่รุนแรง), สีเหลืองทอง, สีส้ม, สีแดง (เมฆยามเช้าหรือยามเย็น), เมฆสีรุ้ง (iridescence) (ปัญญา ธนบุญสมบัติ, 2561) นอกจากนี้ ช้าง 4 ตระกูลตามตำรา คชลักษณ์ คือ ช้างตระกูลพรหมพงศ์ ช้างตระกูลอิศวรพงศ์ ช้างตระกูลวิษณุพงศ์ และช้างตระกูลอัคนีพงศ์นั้น ช้างในแต่ละตระกูลก็มีสีต่างกัน ทั้งขาว เหลือง ทอง ม่วง แดง ดำ เขียว ฯลฯ (กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2545) อนึ่ง ในอรรถกถาสาวชาดกได้กล่าวถึงสีจีวรของพระสาวกต่างออกไปเล็กน้อย โดยอธิบายสีจีวรของพระเทวทัตว่ามีสีดังแผ่นทองคำ สรุปความว่า “ชาวกรุงราชคฤห์เสียงช้างมากลงมติดวายผ้ากาสาจะมีกลิ่นหอมแก่พระเทวทัต พระเทวทัตให้ช้างตัดผ้ากาสาจะมีกลิ่น

หอมขึ้นออก แล้วให้เย็บเป็นสองชั้น ให้อย้อมจนมีสีดั่งแผ่นทองคำหมึ” (ขุ.ชา.ทุก.อ. (ไทย) -/-/232) โดยอธิบาย กาสาว์ ว่าหมายถึงสีเหลืองอันเป็นรสของน้ำฝาด เป็นธงชัยของพระอรหันต์

จากหลักฐานที่ได้ยกมาประกอบการพิจารณาถึงสีจีวรของพระพุทธเจ้า พระมหาสาวก ตลอดจนถึงเหล่าภิกษุในยุคพุทธกาล จะเห็นได้ว่าจีวรในสมัยพุทธกาลมีลักษณะเด่นเป็นสีแดง แม้ในบางแห่งพระอรหันตภิกษุจะอธิบายว่า กาสาว์ หมายถึงสีเหลืองก็ตาม ดังนั้น คำว่า อรหุทธ (ธงชัยแห่งพระอรหันต์), กาสายะ, กาสาวะ, และจีวร จึงมีความหมายว่าเป็นผ้าที่ถูกย้อมด้วยน้ำฝาด ซึ่งครอบคลุมหลายเฉดสี ไม่เจาะจงว่าเป็นสีใดสีหนึ่ง ดังที่อธิบายไว้ใน The Pali Text Society’s ดังนี้ *kāsāya* and *kāsāva* (adj.) ...meaning a kind of brown, ... the yellow robes of the Buddhist mendicant (Davids & Stede, 1966, p. 212) ซึ่งจะนำไปอธิบายในบท 4 เพื่อแสดงภาพของลักษณะสีที่ได้จากน้ำย้อมจากธรรมชาติ ทั้งนี้จากหลักฐานในพระไตรปิฎกและอรรถกถา สันนิษฐานได้ว่าจีวรสีแดงเข้มอาจเป็นสีที่มีการใช้อย่างแพร่หลายที่สุด และอาจเป็นหนึ่งในสีจีวรดั้งเดิมของภิกษุในพระพุทธศาสนา

2.3.3 พัฒนาการของสีจีวรของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ ที่ปรากฏในบันทึกและพุทธศิลป์โบราณ

ช่วงเวลาที่พระพุทธ ศาสนาได้หยั่งรากลงบนแผ่นดินชมพูทวีปนั้น ได้สร้างความสั่นไหวต่อความเชื่อดั้งเดิมของสังคมอินเดียเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อเหล่าพราหมณ์ผู้มีความเชื่อเรื่องชั้นวรรณะ ความประเสริฐทางชาติตระกูลของพราหมณ์ได้ถูกท้าทายด้วยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในวสสสูตรว่า “คนจะชื่อว่าเป็นคนเลวเพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ได้ จะชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ได้ แต่ชื่อว่าเป็นคนเลวเพราะกรรม ชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะกรรม” (ขุ.สุ. (ไทย) 25/142/532) และมีหลักคำสอนอื่น ๆ ในพระพุทธศาสนาอีกมากที่คัดค้านคำสอนของเหล่าพราหมณ์ ด้วยเหตุนี้คัมภีร์ในศาสนาพราหมณ์จึงได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนาไว้เป็นจำนวนมาก และในคัมภีร์เหล่านี้พบว่าคัมภีร์วายุปุราณะ ได้กล่าวถึงเรื่องสีเครื่องแต่งกายของนักบวชในพระพุทธศาสนาไว้ว่า “เพียงด้วยมีฟันขาว สำรวมตา มีหัวโล้น และมีเครื่องนุ่งห่มสีแดง พวกศูทรก็จะทำหน้าที่ทางศาสนาได้” (พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), 2542, น. 23) ในสายตาของคนนอกัลัทธิที่มีต่อนักบวชในพระพุทธศาสนาในยุคพุทธกาล ถูกมองว่ามีเครื่องแต่งกายที่มีลักษณะเด่นเป็นสีแดง อย่างไรก็ตามในมิลินทปัญหาได้กล่าวถึงสีจีวรต่างออกไปเล็กน้อย โดยพบการอธิบายลักษณะของสีจีวรว่าประกอบด้วยสีแดงและสีเหลือง กล่าวคือ การถวายผ้ารัตติกัมพลแก่พระนาคเสนของเศรษฐีชาวเมืองปาฏลิบุตร ภายหลังจากบรรลู่โสดาบันจากการได้ฟังพระอภิธรรม (มิลินทปัญหา, 2556, น. 18) และเมื่อพระนาคเสนรับอาราธนาไปทรมานพระเจ้ามิลินท์ ที่สาครราชธานี “ได้ทำให้พระนาคเสนนั้นเหลืองอร่ามด้วยผ้ากาสาฬพัศตร์ มีสมณบริษัทเดินไปมาไม่ขาด” (เรื่องเดียวกัน, น. 19)

นอกจากนี้ อัล-ฏะบะรี (الطبري; al-Ṭabarī; 839–923) นักเขียนชาวเปอร์เซีย ในแบกแดด ได้บรรยายประวัติศาสตร์ยุคต้นของอิสลามในหนังสือเรื่อง “ประวัติศาสตร์แห่งศาสนา และกษัตริย์” หรือ ตาริข-อิ-ฏะบะรี (Tarikh-i-Ṭabarī; تاريخ الطبري) ศตวรรษที่ 10 กล่าวถึงกลุ่ม นักปราชญ์ ชาวอินเดียซึ่งเข้ามาช่วยตีความด้านปรัชญาและพักอยู่ในแดนอาระเบีย เรียกว่า อาห์ มาร์ส (Ahmaras) หรือกลุ่มคนผ้าแดง (Red-Clad People) มาจากแคว้นสินธ์ (Sindh) ภาคตะวันตก ของอินเดีย ซึ่งได้ซื้อสีจากเครื่องแต่งกายสีแดงหญ้าฝรั่น (saffron) มีที่พำนักอยู่ในกุฟาห์ (Qufah) ศูนย์กลางการศึกษา 90 ไมล์ทางใต้ของกรุงแบกแดด และตั้งอยู่บนอ่าวเปอร์เซีย ซึ่งสันนิษฐานว่า นักปราชญ์ชาวอินเดียจะเป็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนา (Sāi Bān Muòng, 2020)

อีกทั้งในบันทึกการเดินทางของภิกษุเสวียนจ้าง ได้กล่าวถึงลักษณะของจีวรและสี จีวรไว้ แม้ว่าโดยมากแล้วจะเป็นภิกษุในฝ่ายมหายานก็ตาม แต่สามารถทำให้มองเห็นภาพการแต่งกาย ของภิกษุในพระพุทธศาสนาได้กว้างขวางมากขึ้น ดังนี้ “ระหว่างเดินทางถึงแคว้นพามิยาน (Bamiyan) ณ วิหารลัธารน้อย ซึ่งเป็นวิหารที่ประดิษฐานพระเขี้ยวแก้วและพระทันตธาตุของพระปัจเจกพุทธเจ้า เมื่อต้นกัปนี ภายในวิหารมีบาตรเหล็กและ “สังฆาฏิสีแดงเข้ม” ของพระอรหันต์ผู้เป็นสาวกของพระ อานนท์ นามว่าพระศานกवासะ (Sankavasa)” (ชีว ชุหลุน, 2547, น. 78) และในบรรพที่สองของ หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงรายละเอียดด้านต่าง ๆ ของอินเดียในสมัยนั้น เช่น สภาพทั่วไปของอินเดีย อาณาเขต มาตรการวัดระยะ มาตรการเวลา ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การกินอยู่ ตัวอักษร การศึกษา พระพุทธศาสนา วรรณะ การทหาร กฎหมายอาญา ภาษี เป็นต้น โดยในด้านการแต่งกายได้ระบุว่า

ส่วนเครื่องนุ่งห่มของสมณะก็มีเพียงไตรจีวรกับสงกกชิกา (samkakaṣika) และนิवासน์ (Nivāsana) ผ้าที่ใช้สำหรับนุ่งเวลากลางวันเมื่ออยู่ในกุฏิ) วิถีเย็บไตรจีวรก็แตกต่างกันไป ตามแต่ละนิกาย บ้างสาบใหญ่เล็กไม่เท่ากัน บ้างก็จีบไม่เท่ากัน สงกกชิกาคือคลุมไหล่ ซ้าย ปกปิดรักแร้ทั้งสองข้าง ข้างซ้ายเปิด ข้างขวาปิดนิवासน์นั้น เนื่องด้วยไม่มีสาย (ผูก) เวลาครองต้องดึงให้รัดตัว จับเป็นจีบใช้ไปไหนผูกไว้ ลักษณะของจีบก็แตกต่างกันไป ตามแต่ละนิกาย ส่วนสีนั้นก็มียี่สิบสี่สีเหลืองบ้าง สีแดงบ้าง (ชีว ชุหลุน, 2547, น. 78)

นับเป็นช่วงเวลาที่มีการอธิบายสีจีวรด้วยสีเหลืองเพิ่มขึ้นมานอกเหนือจากสีแดง เกิดขึ้นภายหลังการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า (ที่ทรงครองจีวรสีดังทองสิงคิธรรม) คำอธิบายนี้ยังรวมไปถึงสังฆาฏิของพระพุทธเจ้าที่เก็บรักษาไว้ที่หอสูง ในเมืองหิดดา (Hidda) แคว้น นครหาร (Nagarahara) ว่า “สังฆาฏิของพระพุทธเจ้าเป็นผ้าการปาสิกเนื้อละเอียด สีเหลืองอมแดง ก็ได้บรรจุไว้ในกล่องเดียวกัน เนื่องด้วยกาลเวลาผ่านไปเนิ่นนานวัน จึงปรากฏร่องรอยชำรุดบ้างแล้ว” (ชีว ชุหลุน, 2547, น. 96) สังฆาฏิสีเหลืองอมแดงนี้ น่าจะเป็นสีคล้ายดิน ซึ่งย่อมาจากวัตรธรรมชาติ อย่างหนึ่งที่ทำให้สีอยู่กึ่งกลางระหว่างเหลืองและแดง และเมื่อท่านเดินทางมาถึงกุฏกุฏปาตคีรี (Kukktapadagiri) เมืองคยา แคว้นมคธ อันเป็นสถานที่นิรwaanของพระมหากัสสปะ ผู้รับพุทธโอการ

ให้ทำหน้าที่ปกปักรักษาพระสัทธรรม และเก็บรักษาจีวรของพระองค์เพื่อรอถวายแด่พระเมตไตรย ผู้ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ได้อธิบายลักษณะจีวรต่างออกไป ความว่า

บัดนี้ ตถาคตกำหนดปลงชนมายุสังขารสู่มหาปรินิพพาน จึงใคร่ฝากพระธรรมชั้นทั้งปวงแด่ท่านไว้ ท่านจำเป็นต้องเจริญพระชนม์อยู่ในสกลภพนี้ต่อไปให้ยาวนาน ทั้งนี้เพื่อบำรุงรักษาพระพุทธรูปธรรมให้ดำรงตั้งมั่นและเผยแพร่ออกไปให้กว้างไกล อย่าให้ผิดพลาด อันจีวรคร่ำลายทองที่พระมาตุจฉาแห่งตถาคตถวายนั้นให้เก็บรักษาไว้ รอจนพระเมตไตรยมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า แล้วนำไปถวายแด่พระองค์ (ชีว ชูหลุน, 2547, น. 356)

นอกจากนี้หลักฐานอีกประการหนึ่งที่แสดงภาพของจีวรในสมัยหลังพุทธกาล คือ พุทธศิลป์ในยุคต่าง ๆ เช่น ศิลปะยุคคันธาระ (Gandhara) ที่ได้รับอิทธิพลกรีก พระพุทธรูปที่พบโดยส่วนมากจะมีร่องรอยการฉาบทาสีจีวร ซึ่งสันนิษฐานว่าสีแดงเป็นดั้งเดิมของจีวรที่ปรากฏบนพระพุทธรูป เช่น ที่เมสอัยนัค (Mes Aynak), ฮัดดา (Hadda) ฯลฯ

ภาพที่ 7

ศิลปะคันธาระ : พระพุทธรูป ที่เมสอัยนัค (Mes Aynak)

หมายเหตุ. จาก <https://phys.org/news/2017-03-ancient-near-pristine-buddha-kabul-museum.html>

ภาพที่ 8

ศิลปะคันธาระ : ภาพสลักพระพุทธรเจ้า Chakhil-i-Ghoundi Stupa (Hadda)

หมายเหตุ. จาก https://en.wikipedia.org/wiki/Chakhil-i-Ghoundi_Stupa

ภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยคันธาระยุคหลัง เช่นที่ถ้ำแห่งบามิยาน (Bamiyan) ภายในถ้ำมีภาพวาดเกี่ยวกับพระพุทธรเจ้า ที่คาดว่าวาดขึ้นระหว่างศตวรรษที่ 5-9 หลังคริสต์ศักราช เมื่อวิเคราะห์ด้วยเทคนิคด้านซินโครตรอนที่องค์กรซินโครตรอนแห่งยุโรป (European Synchrotron Radiation Facility : ESRF) พบว่า ภาพเหล่านั้นวาดขึ้นจากสีน้ำมัน (MGR Online, 2551) โดยเป็นภาพพระพุทธรเจ้าทรงครองจีวรสีแดงหรือส้มแดง

ภาพที่ 9

Bamiyan cave paintings: ภาพพระพุทธรเจ้าครองจีวรสีส้ม

หมายเหตุ. จาก <https://www.nbcnews.com/id/wbna24261371>

ภาพที่ 10

Bamiyan cave paintings : พระพุทธเจ้าครองจีวรสีแดง

หมายเหตุ. จาก <https://frontline.thehindu.com/arts-and-culture/heritage/article 30168265.ecee>

ภาพจิตรกรรมฝาผนังของนิคายที่แยกออกไปจากเถรวาท พบที่ถ้ำพุทธคุหาแห่งกิซิล (Qizil) ในแคว้นกุกุฉา (Kucha) อาณาจักรโบราณบนเส้นทางสายไหม ปัจจุบันคือ มณฑลซินเจียง ประเทศจีน ศิลปะในยุคนี้มีความหลากหลายของสีจีวรเพิ่มขึ้น จากเดิมที่มีเพียงจีวรสีแดง ในภาพปรากฏการทรงจีวรสีส้มของพระพุทธเจ้า และในส่วนของพระสาวกมีการครองจีวรทั้งสีแดงเข้มและสีเทา นอกจากสีจีวรที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงแล้ว บางภาพยังพบว่าพระพุทธเจ้าทรงครองจีวรลายดอก

ภาพที่ 11

Qizil caves painting : ภาพจีวรหลากสี

หมายเหตุ. จาก https://en.wikipedia.org/wiki/Kizil_CavesX

ภาพที่ 12

Kumtura caves painting : พระพุทธเจ้าครองจีวรลายดอก

หมายเหตุ. จาก <http://www.chinaheritagequarterly.org/editorial.hp?issue=003>

นอกจากนี้ จิตรกรรมและศิลปกรรมที่ถ้ำโมเกา (Mogao) แห่งตุนหวง (Dunhuang) มณฑลกานซู ประเทศจีน ถ้าสำคัญบนเส้นทางสายไหม ก็ปรากฏจิ๋วที่มีลักษณะเป็นสีแดง สีส้ม สีเหลือง และภาพการครองจีวรทั้งสองสี โดยด้านในเป็นอังสะสีแดงลายดอก

ภาพที่ 13

Mogao caves painting : พระพุทธเจ้าครองจีวรสีแดง

หมายเหตุ. จาก https://www.chinadaily.com.cn/culture/2017-05/08/content_29249050_3.htm

ภาพที่ 14

Mogao caves painting : ภาพพระพุทธรูปเจ้าครองอังสะลายดอกและจีวรสีเหลือง

หมายเหตุ. จาก <https://www.askideas.com/30-most-incredible-photos-and-pictures-of-mogao-caves-dunhuang-china/>

อีกทั้งจิตรกรรมฝาผนังที่ถ้ำอชันตา (Ajanta) รัฐมหาราษฏร์ ประเทศอินเดีย ก็ปรากฏภาพพระพุทธรูปเจ้าทรงครองจีวรสีส้มและสีเหลือง

ภาพที่ 15

Ajanta cave painting : ภาพพระพุทธรูปเจ้าครองจีวรสีส้ม

หมายเหตุ. จาก <https://ramaarya.blog/2019/03/30/maharashtra-ajanta-cave-paintings-sculptures/>

ภาพที่ 16

Ajanta cave paintings: ภาพพระพุทธรูปเจ้าครองจีวรสีเหลือง

หมายเหตุ. จาก <https://yuvaia.com/indian-architecture-sculpture-and-pottery>

จากหลักฐานที่ปรากฏจะเห็นได้ว่าในยุคต้นของสมัยหลังพุทธกาลนั้น ภาพลักษณ์ของภิกษุในพระพุทธศาสนายังคงใช้จีวรสีแดงเพียงสีเดียว อาจมีความแตกต่างในเรื่องความแก่อ่อนของโทนสีอยู่บ้าง แต่ยังอยู่ในโทนแดงมากกว่าเหลือง แม้ว่าจีวรผืนสุดท้ายที่พระพุทธเจ้าทรงครองนั้นมีลักษณะค่อนข้างสีเหลืองก็ตาม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะภิกษุในสมัยพุทธกาลให้ความสำคัญแก่พระพุทธรูปอย่างสูงสุด การใช้จีวรสีแดงกับจีวรผืนสุดท้ายที่ทรงครอง อาจเป็นสิ่งที่แสดงถึงความไม่เคารพหรือการตีเสมอพระศาสดา และเป็นการกระทำที่ชาวบ้านติเตียน อีกทั้งพุทธบัญญัติเรื่องการทำจีวรที่มีขนาดเท่ากับสุคติจีวรหรือใหญ่กว่าของเหล่าภิกษุ ทรงปรับเป็นอาบัติปาจิตตีย์ (วิ.มหา. (ไทย) 2/548/624) ด้วยเหตุนี้จึงไม่ปรากฏหลักฐานการครองจีวรโทนสีเหลืองในยุคต้นของสมัยหลังพุทธกาล เมื่อเวลาล่วงเลยไปวัตรปฏิบัตินี้ได้คลี่คลายลง จึงปรากฏภาพสีจีวรที่หลากหลายขึ้นทั้งโทนแดงหม่น เหลืองหม่น จนถึงจีวรสีน้ำตาลเกือบดำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสีจีวรที่หลากหลายของมหายานในนิกายต่าง ๆ ดังที่พระจ้านหนิง (贊寧 Zanning; 919–1001 CE) วิทยาคารยชาวจีนสมัยซ่ง ได้กล่าวในหนังสือ “สังเขปประวัติพระสงฆ์แห่งมหาอาณาจักรซ่ง” (大宋僧史略) ในศตวรรษที่ 10 ว่า “พระจีนจะครองจีวรสีใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับสังกัดนิกายวินัยที่มาจากอินเดียด้วย ได้แก่ สีดำทึบ (遭 zao) สำหรับนิกายสร วาสติวาท, สีแดงเข้ม (醬 jiang) สำหรับนิกายธรรมคุปตะกะ, สีน้ำเงิน (青 qing) สำหรับนิกายมหาสังฆิกะ” (Sāi Bản Muōng, 2020)

พัฒนาการของสีและลักษณะจิวรที่ปรากฏในโบราณสถานเหล่านี้ จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลง ไปตามลำดับของเขตแดน โดยในช่วงต้นของการเดินทางที่อยู่ทางตอนเหนือของอินเดีย ลักษณะจิวรได้รับการอธิบายเป็นสีแดงเพียงสีเดียว ส่วนการเดินทางในเขตแดนต่อ ๆ มาได้อธิบายลักษณะของจิวรเพิ่มเติมว่ามีสีเหลืองและลายทอง ซึ่งอาจเป็นสีที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ จึงทำให้มีการอธิบายจิวรว่ามีทั้งสีเหลืองและสีแดง ตลอดจนถึงจิวรคร่ำลายทอง การผสมผสานของสีจิวรในลักษณะนี้ยังสามารถพบได้ที่ ถ้ำดัมบุลลา (Dambulla Cave) ประเทศศรีลังกาหรือถ้ำปณณิเช่นเดียวกัน ซึ่งคำว่า “ตามร” ในภาษาสันสกฤต หรือ “ตมพ” ในบาลี นอกจากจะแปลว่าสีแดงแล้ว ยังมีความหมายถึงแร่ทองแดงอีกด้วย ซึ่งน่าจะเกี่ยวข้องกับชื่อ “ตามรปรรณิยะ” (หรือ ตมพปณณิย ในบาลี) หมายถึง “(นิกายของ) ชาวฝ่ามือแดง” เป็นชื่อเดิมของเกาะลังกา ที่มาจากตำนานเจ้าชายวิชัยแห่งแคว้นกลิงคะข้ามทะเลมาถึงเกาะนี้แล้วนั่งเท้ามือบนชายฝั่ง เมื่อแลดูฝ่ามือเห็นเป็นสีแดงจากดินสีแดงของเกาะนี้ จึงนำมาตั้งเป็นชื่อแผ่นดิน ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าในอดีตมีการใช้ดินแดงในท้องถิ่นเพื่อย้อมจิวร

จิวรหรือผ้ากาสาละ เป็นผ้าที่พระพุทธเจ้าทรงวางแบบแผน ตลอดจนถึงวิธีปฏิบัติอันสมควร เพื่อเป็นแนวทางแก่ภิกษุ ผู้เป็นภาพลักษณ์สำคัญที่จะยังมหาชนให้เกิดความเลื่อมใส เป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นสมณะในพระพุทธศาสนา โดยทรงกำหนดให้เป็นผ้าที่เกิดจากการนำชิ้นผ้ามาเย็บต่อกันให้เป็นผืน แล้วนำไปย้อมด้วยน้ำฝาดหรือเครื่องย้อมที่สมควร ให้ได้สีตามที่ทรงอนุญาต ซึ่งเป็นผ้าที่พระอรหันต์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น เคยใช้มาแล้ว ด้วยเหตุนี้จึงทรงกำหนดบทลงโทษแก่ผู้ล่วงละเมิด หรือไม่ปฏิบัติตามพระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้ แต่เมื่อเวลาล่วงเลยไป จิวรในความหมายที่เป็นธงชัยของพระอรหันต์ได้มีพัฒนาการขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของสีจิวร อันเนื่องมาจากการตีความและสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน โดยจะกล่าวถึงพัฒนาการของสีจิวรของคณะสงฆ์ในประเทศไทยในบทต่อไป

บทที่ 3

พัฒนาการของลัทธิจักรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย

ประเทศไทยตั้งอยู่กึ่งกลางของภูมิภาคอุษาคเนย์ หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (South east Asia) ที่แบ่งพื้นที่ตามลักษณะภูมิประเทศได้ 2 ส่วน คือ พื้นแผ่นดินใหญ่และหมู่เกาะ โดยพื้นแผ่นดินใหญ่ มีอาณาบริเวณจากทิศเหนือถึงทะเลสาบเดียนฉื่อ เมืองคุนหมิง ในมณฑลยูนนาน ทิศตะวันออกถึงมณฑลกว่างสี-กว่างตุง ทิศตะวันตกถึงลุ่มน้ำพรหมบุตร ในแคว้นอัสสัม (อินเดีย) ในส่วนของหมู่เกาะ นอกจากหมู่เกาะอันดามัน หมู่เกาะนิโคบาร์ในทะเลอันดามันแล้ว ยังครอบคลุมหมู่เกาะทางทะเลใต้ เช่น หมู่เกาะในอินโดนีเซีย ติมอร์ และบรูไน ฯลฯ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2547, น. 11) ภูมิภาคนี้มีความหลากหลายทางชีวภาพด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์อันเป็นที่รู้จักกันของชาวมอญทวิป ภูมิภาคนี้จึงถูกกล่าวถึงในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่า หากเดินทางมาค้าขายแลกเปลี่ยนสิ่งของกับดินแดนแห่งนี้ จะกลับไปด้วยความมั่งคั่ง เป็นเหตุให้เรียกบริเวณนี้ว่าสุวรรณภูมิ คัมภีร์มโนรถปुरुณี ได้ระบุที่ตั้งของสุวรรณภูมิไว้ว่า “ได้ยินว่าสุวรรณภูมิ อยู่ไกลจากชมพูทวีปนี้ไปประมาณ 700 โยชน์ เรือที่แล่นไปด้วยลมทางเดียว จะเดินทางถึงโดยเวลา 7 วัน 7 คืน ครั้นสมัยหนึ่ง เรือที่แล่นไปอย่างนั้น ก็จะไปโดยหลังปลานันทียาวัฏ เท่านั้น” (อง.เอกก.อ. (ไทย) 1/322/496)

คำว่า “จากที่นี่ไป” พระอรุณกถาจารย์หมายถึงจากชมพูทวีป ที่มีระยะทางห่างจากสุวรรณภูมิ 700 โยชน์ เพื่อขยายความให้เห็นลักษณะของชมพูทวีปว่ามีพื้นที่บนบกน้อย พื้นน้ำมีมาก สัตว์น้ำก็มีจำนวนมาก ทั้งนี้ การเดินทางมาสุวรรณภูมิของชาวอินเดียโบราณในครั้งนั้น สันนิษฐานว่าออกเดินทางจากท่าเรือบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำคงคา (Sunderbonda Delta) ที่อยู่ใกล้กับเมืองปาฏลีบุตร เมืองหลวงของแคว้นมคธ ซึ่งเป็นท่าเรือทางการค้าทางทะเลแห่งหนึ่งที่ถูกบันทึกไว้ในบันทึกเส้นทางการเดินเรือในทะเลอีริเทรียน (Periplus of the Erythraean Sea) ของกรีก แม้ว่าบันทึกฉบับนี้จะกล่าวถึงเส้นทางในทะเลแดงก็ตาม แต่ได้หมายรวมถึงท่าเรือบริเวณอ่าวเปอร์เซียและมหาสมุทรอินเดียไว้ด้วย โดยพาหนะที่ใช้ในการเดินทางในครั้งนั้นสันนิษฐานว่าเป็นการเดินทางด้วยเรือโคลันดิโอโฟนตา (Kolandiophonta) ซึ่งเป็นเรือโบราณที่ ธิตา สาระยา ได้กล่าวถึงในประวัติศาสตร์มหาสมุทรอินเดียว่า “เป็นเรือเดินสมุทรสองเสา ติดหูกกระเชียงหรือสายระโยงระยาง (outrigger) ใช้แล่นระหว่างฝั่งโคโรมันเดล อ่าวเบงกอล และเมียนมาร์” อีกทั้ง วิลเฟร็ด เจ สค็อฟ (Wilfred J. Schoff, 1974, p. 246) ยังกล่าวถึงเรือนี้ว่า “เป็นเรือที่ใช้เดินทางระหว่างประเทศ” และน่าจะเป็นการเล่นเรือเลียบชายฝั่งจากชมพูทวีปมายังสุวรรณภูมิ มากกว่าเล่นเรือตัดข้ามมหาสมุทร และหากพระโสณเถระและพระอุตตรเถระไม่ได้ใช้ฤทธิ์ในการเดินทางมายังสุวรรณภูมิแล้ว เส้นทางนี้ก็อาจเป็น

เส้นทางที่คณะของพระเถระทั้งสอง ใช้ในการเดินทางมาเผยแผ่ศาสนาในแผ่นดินนี้ โดยเป็นการเดินทางที่ไม่แวะพักที่ใดเลย จึงใช้เวลาเดินทางเพียง 7 วัน ดังที่กล่าวไว้ในคัมภีร์

ทั้งนี้ พื้นฐานทางภูมิศาสตร์ ประกอบกับสภาพภูมิประเทศมีพื้นที่ราบกว้างขวางและอุดมสมบูรณ์ รวมทั้งเป็นศูนย์กลางการคมนาคม ติดต่อการค้ากันทั้งทางบกและทางทะเลมาอย่างยาวนาน ดังปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหลายแห่ง ที่ได้กล่าวถึงการเดินทางมาค้าขายที่สุวรรณภูมิของชาวอินเดีย ทำให้ผู้คนในภูมิภาคนี้มีความหลากหลายทางภาษาและชาติพันธุ์ เมื่อพระโสณเถระและพระอุตตรเถระนำพระพุทธศาสนาเผยแผ่เป็นครั้งแรก จึงสามารถสื่อสารกับคนพื้นเมืองหรืออย่างน้อยก็สื่อสารผ่านชาวอินเดียที่มาตั้งรกรากอยู่ก่อนไปสู่คนพื้นเมืองได้ การสื่อสารของผู้คนที่มิถิ่อาศัยและมีวัฒนธรรมภาษาที่แตกต่างกันนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงแสดงพระมติไว้ว่า

เมื่อพระเจ้าอโศกแผ่พระพุทธศาสนาออกมาต่างประเทศ จะเป็นด้วยส่งพระอรหันต์เป็นศาสนทูตก็ตาม ส่งข้าราชการออกมาเป็นศาสนทูตก็ตาม หรือประชาชนชาวอินเดียที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาแล้ว ออกมาทำมาค้าขายในครั้งนั้นก็ตาม ข้าพเจ้าเชื่อว่า ได้มาสั่งสอนพระพุทธศาสนาแก่พวกชาวอินเดีย ที่มีอำนาจอยู่แล้วที่เมืองนครปฐม ให้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาไปแล้ว พระศาสนาจึงได้แพร่หลายไปถึงคนพื้นเมือง (2457, น. 47)

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระพุทธศาสนาปรากฏหลักคำสอนและรุ่งเรืองอยู่ในดินแดนสุวรรณภูมิ แม้แต่เรื่องที่ตั้งของสุวรรณภูมิที่นักวิชาการในปัจจุบันมีความเห็นที่แตกต่างกัน เช่น ตั้งอยู่ที่พม่าบ้าง (R.C. Majumdar) อยู่ที่มาเลเซียบ้าง (ท่านพระระนะวิตานะ) ตั้งอยู่ที่ประเทศไทยในปัจจุบันบริเวณนครปฐมบ้าง (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ) ตั้งอยู่บริเวณเมืองอุทอง จ.สุพรรณบุรีบ้างก็ตาม (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2545, คำนำ) ล้วนเป็นความเห็นที่ยังไม่สามารถหาข้อยุติที่ทำให้ทุกคนยอมรับร่วมกันได้ว่า จุดเริ่มต้นของพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิตั้งอยู่ ณ ที่ใด ถึงอย่างไรก็ตามดินแดนแห่งนี้ในปัจจุบัน ได้แบ่งอาณาเขตออกเป็นประเทศต่าง ๆ ที่ต่างมีบันทึกโบราณหรือประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในประเทศของตน ประเทศไทยก็เป็นเช่นเดียวกัน ที่พระพุทธศาสนาได้ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม มาหลายยุคหลายสมัย หลักคำสอนถูกตีความออกไปในแง่มุมต่าง ๆ วัตรปฏิบัติของสงฆ์ดั้งเดิมผันแปรตามความเจริญของบ้านเมือง สีของจีวรซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทยจึงมีความหลากหลาย โดยปรากฏอยู่ในบันทึกโบราณและภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในยุคต่าง ๆ ดังนี้

3.1 สัจวิธที่ปรากฏในบันทึกโบราณและภาพจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย

หลักฐานเก่าแก่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ที่หลงเหลือให้ศึกษาได้มีอยู่หลายประเภท หนึ่งในจำนวนนั้นคือผืนผ้าขนาดใหญ่ที่เขียนภาพพระพุทธเจ้า และเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ หรือทศชาติชาดก โดยเรียกผืนผ้านี้ว่าพระบรม เป็นผ้าที่ใช้แขวนหรือห้อยไว้ในอุโบสถ วิหาร หรือศาลาการเปรียญ มีขนาดต่างกันตามคติและความนิยมในแต่ละยุคสมัย เป็นศิลปกรรมที่แพร่หลายอยู่ในหลายวัฒนธรรม อาทิ อินเดีย จีน ทิเบต ญี่ปุ่น เกาหลี และไทย โดยมีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น ในทิเบตเรียกว่าภาพทังกา หรือจิตรกรรมทังกา (Thangka painting), ในญี่ปุ่นเรียกว่า ภาพอิมากิโมโนะ (Emakimono painting), ภาพพระบรมแบบเกาหลี เรียกว่า ภาพแทฮวา (Taenghwa painting) โดยการเขียนภาพพระพุทธเจ้าลงบนผืนผ้าเป็นคติที่มีมาแต่เดิมในตำนานพระพุทธรูป ที่เล่าถึงพระเจ้าอชาตศัตรูทูลขอพระพุทธรูปจากพระพุทธเจ้า เพื่อสักการบูชาแทนพระองค์ ทรงโปรดให้พระพุทธรูปประทับอยู่บนผ้าผืนหนึ่ง และมีการระบายพระพุทธรูปด้วยสีต่าง ๆ การสร้างภาพเขียนบนผืนผ้าเพื่อประดับตามศาสนสถานในอินเดียนั้น เป็นที่นิยมในพุทธศาสนาหายาน และเป็นที่นิยมแพร่หลายในดินแดนที่นับถือพุทธศาสนาหายาน เช่น จีนและญี่ปุ่น (เยื้อง ปั่นเหง่งเพ็ชร, 2564, น. 39-44)

ในประเทศไทยพบหลักฐานเกี่ยวกับพระบรมที่เก่าแก่ที่สุดอยู่ในสมัยสุโขทัย ปรากฏบนจารึกหลักที่ 106 (จารึกวัดช้างล้อม) พุทธศักราช 1972 กล่าวถึงประวัติของภิกษุชื่อว่าพนมไสดำ ซึ่งเป็นสามีของแม่มนเทศ ผู้ใกล้ชิดของสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไท) ตอนหนึ่งว่า “...พระบอดอันหนึ่ง ด้วยสูงได้ 14 ศอก กระทำให้บุญไปแก่สมเด็จพระมหาธรรมราชา กระทำพระหินอันหนึ่ง ให้บุญไปแก่มหาเทวี...” (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2564) ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับพระบรมโบราณที่พบในลำนาวา เป็นพระบรมเก่าแก่ที่สุดพบในกรุพระเจดีย์วัดดอกเงิน อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ ได้มาจากการสำรวจทางโบราณคดีเหนือเขื่อนภูมิพล เมื่อ พ.ศ. 2503 อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 (พ.ศ. 1900-2100) มีความสูง 3.40 เมตร กว้าง 1.80 เมตร เขียนตามแบบอย่างศิลปสุโขทัย ราว พ.ศ. 2095 หรืออย่างน้อยก็อยู่ในเวลาเดียวกับภาพเขียนเรื่องไตรภูมิสมัยอยุธยา เป็นภาพพุทธลีลาเสด็จกลับจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มาสู่มนุษยโลก เบื้องล่างมีหมู่ภาพแบ่งออกเป็นสององค์ประกอบคือ ทางซ้ายมือมีกลุ่มพระสาวกยืน จีวรระบายด้วยสีแดง ทางขวามือเป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติ (เขียน ยัมศิริ, 2503, น. 2-3) ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์ ถนนเจ้าฟ้า กรุงเทพฯ ต่อมาได้พบพระบรมเพิ่มเติมที่วัดเจดีย์สูง อำเภอฮอดเช่นเดียวกัน มีขนาดความกว้าง 158 เซนติเมตร ยาว 280 เซนติเมตร ใช้เทคนิคการเขียนภาพด้วยสีฝุ่นบนผ้าใบ รองพื้นด้วยกาวเม็ดมะขามผสมกับดินสอพอง รูปแบบศิลปะแบบสุโขทัย ปัจจุบันเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

เชียงใหม่ (หอถ่ายภาพล้านนา, 2562) แม้ว่าพระพุทธรูปจะมีความชำรุดอยู่มากก็ตาม แต่ยังสามารถเห็นสีจีวรของพระพุทธรูปเจ้าได้

ภาพที่ 17

พระพุทธรูปเจดีย์วัดดอกเงิน (ซ้าย) พระพุทธรูปเจดีย์วัดเจดีย์สูง (ขวา) อ.ฮอด จ.เชียงใหม่

หมายเหตุ. จาก <https://shorturl.asia/h4pi0> (ซ้าย)<http://www.reurnthai.com/index.php?topic=3130.0>

ยุคที่พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์รุ่งเรืองในสมัยสุโขทัย พระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไท) ทรงนิพนธ์เตฏมิกถาขึ้นภายหลังจากพระองค์ได้ครองเมืองศรีสัชนาลัยได้ 6 ปี คือในปีระกา พ.ศ. 1888 นับเป็นวรรณคดีไทยเรื่องแรกที่ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน แม้ยังไม่มีข้อความแน่ชัดว่าต้นฉบับดั้งเดิมเป็นอย่างไร เนื่องจากไม่พบหลักฐาน ฉบับที่ได้อ่านและศึกษากันอยู่ในปัจจุบันนี้ทั้งหมด มาจากฉบับที่คัดลอกจากหนังสือใบลานจำนวน 10 ผูก ซึ่งพระมหาช่วย วัดกลางปากน้ำ ได้จารไว้เป็นอักษรขอม เมื่อ พ.ศ. 2321 ซึ่งตรงกับสมัยกรุงธนบุรี และในเวลาต่อมา หอพระสมุดวชิรญาณได้นำต้นฉบับดังกล่าวมาจากเมืองเพชรบุรี แล้วได้นำมาถอดตัวอักษรขอมให้เป็นตัวอักษรไทย แล้วนำมาพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ ร.ศ. 131 (พ.ศ. 2455) และได้ตั้งชื่อหนังสือเล่มนี้ว่า “ไตรภูมิพระร่วง” (เตฏมิกถา, 2564, คำนำ) โดยเป็นที่รู้จักกันในหลายชื่อ เช่น เตฏมิกถา, ไตรภูมิถา, ไตรภูมิพระร่วง เป็นต้น เป็นผลงานจิตรกรรมบนเอกสารโบราณที่สร้างขึ้นจากพระราชศรัทธาของพระมหากษัตริย์ ที่มีต่อพระพุทธศาสนาในยุคนั้น เป็นวรรณกรรมที่เป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย และเป็นต้นเค้า

ในการเขียนไตรภูมิฉบับต่าง ๆ ในยุคต่อมา อาทิ ไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา ไตรภูมิฉบับกรุงธนบุรี เป็นต้น เอกสารเหล่านี้ได้อธิบายสัจจวัตรของพระพุทธเจ้าและภิกษุไว้ด้วยโทนสีต่าง ๆ ทั้งจิวรสีโทนแดง สีโทนเหลือง และสีโทนส้ม ดังนี้

ภาพที่ 18

สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา : ภาพพุทธประวัติ (เลขที่ 6 ภาพที่ 44)

หมายเหตุ. จาก สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม 1 (น. 58), โดย ไตรภูมิ, 2542, กรมศิลปากร.

ภาพที่ 19

สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา : ภาพพุทธประวัติ (เลขที่ 8 ภาพที่ 48)

หมายเหตุ. จาก สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม 1 (น. 158), โดย ไตรภูมิ, 2542, กรมศิลปากร.

ภาพที่ 20

สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา : ภาพโรรณะนรก (เลขที่ 6 ภาพที่ 31)

หมายเหตุ. จาก สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม 1 (น. 45), โดย ไตรภูมิ, 2542, กรมศิลปากร.

ภาพที่ 21

สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา : ภาพพระอริยบุคคล 8 จำพวก (เลขที่ 6 ภาพที่ 2)

หมายเหตุ. จาก สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม 1 (น. 16), โดย ไตรภูมิ, 2542, กรมศิลปากร.

ภาพที่ 22

สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา : ภาพพระอริยบุคคล 8 จำพวก (เลขที่ 8 ภาพที่ 2)

หมายเหตุ. จาก สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม 1 (น. 11), โดย ไตรภูมิ, 2542, กรมศิลปากร.

ภาพที่ 23

สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงธนบุรี : ภาพพระอริยบุคคล 8 จำพวก

หมายเหตุ. จาก สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม 2 (น. 16), โดย ไตรภูมิ, 2542, กรมศิลปากร.

ภาพที่ 24

สมุดภาพไตรภูมิสมัยธนบุรี ฉบับกรุงเบอร์ลิน¹: ภาพพระอริยบุคคล 8 จำพวก

หมายเหตุ. จาก <https://shorturl.asia/iTwPf>

ภาพที่ 25

สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา : ภาพเปรตหมู่ต่าง ๆ (เลขที่ 8 ภาพที่ 45)

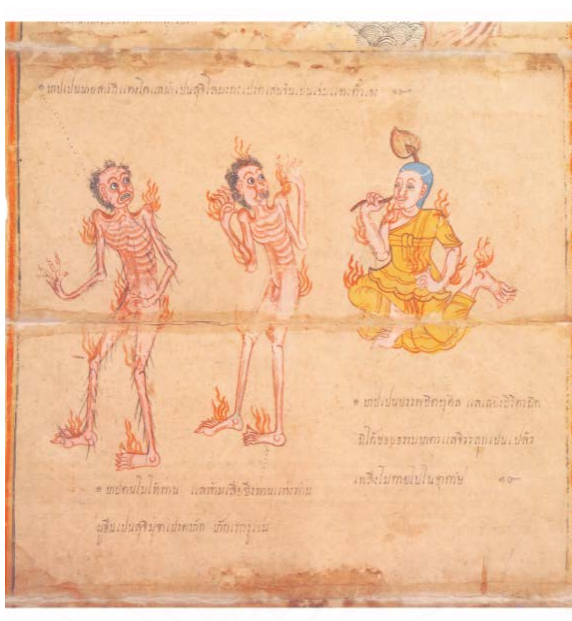

หมายเหตุ. จาก สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม 1 (น. 155), โดย ไตรภูมิ, 2542, กรมศิลปากร.

¹ ชื่อจากประเทศไทยตั้งแต่พ.ศ. 2436 ปัจจุบันจัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์ศิลปะเอเชีย (Museum für Asiatische Kunst) ในกรุงเบอร์ลิน ประเทศเยอรมนี เป็นภาพที่สมบูรณ์และบางภาพมีความแตกต่างไปจากไตรภูมิสมัยธนบุรี ที่อยู่ในประเทศไทย

ภาพที่ 26

สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงธนบุรี : ภาพเปรตหมู่ต่าง ๆ (เลขที่ 10/ก ภาพที่ 70)

หมายเหตุ. จาก สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม 2 (น. 160), โดย ไตรภูมิ, 2542, กรมศิลปากร.

ภาพที่ 27

สมุดภาพไตรภูมิสมัยธนบุรี ฉบับกรุงเบอร์ลิน : ภาพเปรตหมู่ต่าง ๆ

หมายเหตุ. จาก <https://shorturl.asia/FAlho>

สีจิวรบนผ้าพระบฏและในสมุดภาพไตรภูมิสมัยต่าง ๆ ถูกอธิบายไว้หลายเฉดสี ทั้งสีเหลือง สีส้ม และสีแดง โดยบางภาพมีลักษณะการครองจีวร 2 สีร่วมกัน สอดคล้องกับการอธิบายลักษณะการครองจีวรของพระสงฆ์ในสมัยอยุธยา ในบันทึกของ เยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) การพรรณนาเรื่องราวอาณาจักรอยุธยา (Description of the Kingdom of Siam) สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ที่อธิบายว่า “. . .พระสงฆ์ทั้งหมดล้วนนุ่งห่มด้วยผ้าลินินสีเหลืองเนื้อเลว พระสงฆ์สำคัญ ๆ จำนวนเล็กน้อยเท่านั้นที่มีผ้าสีแดงพาดที่บ่าข้างขวา. . .” (กรมศิลปากร, 2546, น. 119) การครองจีวรในลักษณะนี้ยังคงปรากฏในสมัยต่อมา ดังปรากฏในบันทึกของ ลา ลูแบร์ (La loubère) เอกอัครราชทูตฝรั่งเศส ผู้เข้ามากราบทูลพระราชาสำนักเจริญสัมพันธไมตรี ในปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้บันทึกเกี่ยวกับลักษณะการแต่งกายของภิกษุในสมัยอยุธยา โดยระบุว่าภิกษุในยุคนั้นใช้ผ้าพาดหรือผ้าสังฆาฏิสีแดง

เครื่องนุ่งห่มของภิกษุมี 4 ผืน ผืนแรกเรียกว่าอังสะ (Angsa) เป็นผ้าแถบเอวี่ยงไหล่สีเหลือง บนผ้าอังสนี้คลุมด้วยผ้าเหลืองผืนใหญ่ เรียกว่า ผ้าจิวร (Pa Schivon) บนผ้าจิวรนั้นเป็น ผ้าพาด (Pa Pât) พาดไว้กับบ่าซ้าย พาดทิ้งชายจรดถึงสะดือทั้งด้านหลังและด้านหน้า สิ้นกลางที่ก็เป็นสีแดง² พระสังฆราชและพระภิกษุที่แก่พรรษาก็ครองกันอย่างนี้ แต่อังสะกับผ้าจิวรนั้นจะเป็นสีเหลือง เพื่อตรึงผ้าพาดกับผ้าจิวรให้อยู่กับที่ ก็ใช้ผ้าแถบสีเหลืองผืนหนึ่ง คาดไว้กลางลำตัว (สันต์ ท. โกมลบุตร, ผู้แปล, 2557, น. 348-349)

และบันทึกโบราณอีกฉบับหนึ่งที่ได้บันทึกขึ้นในสมัยอยุธยาเช่นเดียวกัน คือจดหมายเหตุของวิเศษภคทะระ คณะทูตลังกาที่พระเจ้ากัรติ ราชสิงหะ ส่งมาเพื่อขอภิกษุสยามไปสืบศาสนาที่ลังกา ในสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้บันทึกเรื่องราวขณะที่พำนักอยู่ในอยุธยาว่า

พระเจ้าอยู่หัวได้นำสิ่งของมาให้คณะทูตได้ทอดกฐิน สิ่งของที่นำมา อาทิ ผ้าสังฆาฏิ 1 ผืน, ผ้าจิวร 1 ผืน, ผ้าสบงสีเหลือง 9 ผืน,³ ผ้าอาบน้ำฝน 11 ผืน, ผ้าซับเหงื่อ 1 ผืน, รัตประคด 1 เส้น, เข็มขัด 1 เส้น, ผ้าอาสนะ 1 ผืน, บาตร 1 ใบ. . .กล่องเข็ม 2 กล่อง, ม่านและไม้กวาด 1 อัน เราถวายสิ่งของเหล่านี้ร่วมกับผ้าจิวรกฐิน แต่พระภิกษุสงฆ์ (นันทา วรเนติวงศ์, 2556, น. 24)

นอกจากนี้คณะทูตยังได้บันทึกการถวายสิ่งของแด่พระสังฆราชแห่งวัดมหาธาตุวราวม (มหาธาตุวราวมมะ) ไว้ว่า “พระสังฆราชได้รับของถวายเป็นผ้าสีเหลืองและผ้าสีแดง⁴ อย่างละ 226 ชิ้น,

² เน้นโดยผู้วิจัย

³ เน้นโดยผู้วิจัย

⁴ เน้นโดยผู้วิจัย

ตาลปัตรสีแดง 30 เล่ม, สายนาค (Navaguna String), กล้องเข็ม 30 กล้อง,...บาตร 2 ใบ, ผ้าสุณู” (นันทา วรเนติวงศ์, 2556, น. 25) แม้บันทึกจะไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับสีของผ้าสังฆาฏิและผ้าจีวรที่คณะทูตนำไปทอดกฐินไว้ แต่ทำให้ทราบว่าสีเหลืองเป็นสีหนึ่งที่คณะสงฆ์ในสมัยอยุธยาใช้นอกจากนี้ผ้าสีเหลืองและสีแดงที่ถวายแด่พระสังฆราช สันนิษฐานว่าเป็นผ้าที่ถวายให้เพื่อใช้สอยในกิจสงฆ์ด้านต่าง ๆ และอาจรวมถึงนำผ้าที่ได้รับมาตัดเย็บเป็นจีวร ซึ่งสอดคล้องกับบันทึกของ ลา ลูแบร์ที่ได้กล่าวมาข้างต้นว่า จีวรของคณะสงฆ์ในสมัยอยุธยามีทั้งสีเหลืองและสีแดง

การครองจีวรทั้งสีแดงและสีเหลืองร่วมกันในลักษณะนี้ นอกจากจะพบในคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทยแล้ว พบว่าพระพุทธรูปและภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดถ้ำดัมบุลลา (Dambulla) ศรีลังกา ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับที่พบในบันทึกโบราณของไทย นอกจากนี้ยังพบหลักฐานที่อาจแสดงให้เห็นว่าสีแดงและสีเหลืองเป็นสีที่คณะสงฆ์ในลังกาใช้ คือจากถุสลาภัลยาณีของรามัญ ที่บันทึกเรื่องราวการไปสืบศาสนาที่มหาวิหารในลังกาทวีปพ.ศ. 2015 ในสมัยของพระเจ้ารามธิบดี หรือในประวัติศาสตร์เรียกว่า พระเจ้ารามธิบดีศิริบรมมหาธรรมราชาธิราช หรือพระเจ้าทรงธรรม ในศาสนาวงศ์เรียกว่า พระเจ้าเสติภินทะ (พระเจ้าช้างเผือก) (สุเชาว์ พลอยชุม. 2544, น. 46) ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าแก้วเนกพาหุ ซึ่งในขณะนั้นคณะสงฆ์รามัญแตกเป็น 6 นิกาย ต่างรังเกียจไม่ทำสังฆกรรมร่วมกัน และถือคติประเพณีผิดแผกกันไปต่าง ๆ พระเจ้ารามธิบดีทรงวิตกว่าจะเป็นเหตุให้พระพุทธรูปศาสนาเสื่อมสูญ จึงทรงส่งคณะสงฆ์ไปสืบศาสนาที่ลังกา โดยแบ่งออกเป็นสามชุด นำโดยพระโมคคัลลานเถระ และจิตรทูต นำโดยพระมหาสิวลีเถระ มีสงฆ์ร่วมเดินทางไปคณะละ 11 รูป ได้จัดเครื่องบูชาสักการะพระศิริทาสุธาตุ, เครื่องพระราชบรรณาการถวายพระเจ้าแก้วเนกพาหุ, และเครื่องบริวารเพื่อส่งไปถวายพระมหาเถระชาวสิงห์ทวีป รายละเอียดของสิ่งที่ส่งไปถวายพระเถระชาวสิงห์นั้น ประกอบด้วยผ้าด้ายเนื้อละเอียด 1 ผ้าห่ม 20 ผืน เป็นผ้าโกสโยพัตรบ้าง เป็นผ้ากัปปาสพัตรบ้าง มีสีต่าง ๆ กัน คือ สีแดง สีเหลือง สีเลื่อมพรายสีขาว⁵ ฯลฯ (พระมหาวิชาธรรม, ม.ป.ป., น. 56) โดยคำภาษาบาลีใช้คำว่า “รัตนตณณปิตจิตตตณณชวลตณณวเสน” (พระมหาวิชาธรรม, ม.ป.ป., น. 152) ซึ่งสันนิษฐานว่าคณะสงฆ์ในลังกาขณะนั้น มีการใช้สอยหรือครองจีวรทั้งสีแดงและสีเหลือง ส่วนผ้าสีขาวเลื่อมพรายอาจเป็นผ้าที่ประสงค์ให้ภิกษุชาวลังกา นำไปย้อมสีตามความต้องการ

3.1.1 ภาพจิตรกรรมฝาผนังและพุทธศิลป์สมัยกรุงศรีอยุธยา

หลักฐานอีกประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นลักษณะสีจีวรของคณะสงฆ์ไทยในอดีต คือภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏอยู่ภายในวัดต่าง ๆ ในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยจิตรกรรมสมัยอยุธยานั้น น. ณ. ปากน้ำ ได้ให้ข้อมูลไว้ว่า

⁵ เน้นโดยผู้วิจัย

ภาพเขียนไทยในสมัยอยุธยา นับแต่ตอนต้น ตอนกลางและตอนปลาย เราจะเห็นว่ามักจะระบายจิ๋วของพระบรมศาสดาเป็นสีแดง. . . แม้ว่าพระสงฆ์ไทยจะละทิ้งลัทธิมหายานมาเป็นหินยานลังกาแล้ว ก็ยังคงใช้จิ๋วแดงแบบเดิมอยู่แม้จะเป็นจิ๋วสีแดงก็ตาม เมื่อดูในภาพเขียนปรากฏว่าจิ๋วสีแดงคล้ำไม่แดงสดใสมากนัก สันเกตจากในรูปเขียนเบื้องหลังรูปพระสาวก จะเห็นระบายสีแดงสดด้วยสีชาดผสมกับสีเสน (น. ฦ. ปากน้ำ, 2543, น. 34)

แม้จิ๋วกรรมอยุธยาจะหลงเหลืออยู่น้อยแห่งและส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่ลบเลือนมาก อีกทั้งได้รับการบูรณะขึ้นใหม่จากฝีมือช่างสมัยหลังก็ตาม แต่จิ๋วกรรมผู้ทำการบูรณะได้คงลักษณะคล้ายเดิมไว้ เช่น ภาพจิ๋วกรรมฝาผนังบริเวณเหนือขอบหน้าต่างที่ผนังพระอุโบสถเก่า และผนังพระวิหารวัดชมพูเวก นนทบุรี เป็นจิ๋วกรรมฝาผนังสกุลช่างนนทบุรี สมัยอยุธยาตอนกลาง ปรากฏภาพพระพุทเจ้าทรงครองจิ๋วสีแดง

ภาพที่ 28

พุทธศิลป์สมัยอยุธยา : ภาพจิ๋วกรรมฝาผนังวัดชมพูเวก จ.นนทบุรี

หมายเหตุ. จาก <https://library.stou.ac.th/odi/online/exhibition-ayuttaya/index.html>

นอกจากภาพจิ๋วกรรมฝาผนังที่วัดชมพูเวกแล้ว ยังพบภาพจิ๋วกรรมฝาผนังภายในโบสถ์ วิหาร ของวัดต่าง ๆ ผู้วาดได้อธิบายสีจิ๋วของพระพุทเจ้าและพระสาวกด้วยสีแดง ดังนี้

จิ๋วกรรมฝาผนังภายในซุ้มกรูของพระปรางค์มหาธาตุ วัดราชบูรณะ จ. พระนครศรีอยุธยา เป็นจิ๋วกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น ราวพุทธศตวรรษที่ 20 เขียนรูปพระสาวกกำลังเดิน จิ๋วของพระสงฆ์และพื้นหลังล้วนเป็นสีแดงทั้งสิ้น (น. ฦ. ปากน้ำ, 2543, น. 35)

ภาพที่ 29

พุทธศิลป์สมัยอยุธยา : ภาพจิตรกรรมฝาผนังกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จ.อยุธยา

หมายเหตุ. จาก มรดกศิลป์แผ่นดินไทย (น. 90), โดย กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2562.

จิตรกรรมฝาผนังวัดเกาะแก้วสุทธาราม จ.เพชรบุรี เดิมชื่อวัดเกาะ เป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ชื่อของวัดเกาะไม่ปรากฏในพงศาวดารหรือตำนานรุ่นเก่าอย่างวัดสุวรรณาราม ทว่ามีหลักฐานทางโบราณคดีบอกเป็นตัวเลขไว้เป็น พ.ศ. อย่างชัดเจน คือ ที่ผนังด้านทิศใต้ว่า พ.ศ. 2277 (น. ณ ปากน้ำ, 2529, น. 7) สอดคล้องกับบันทึกของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ วโรส ครั้งเสด็จตรวจการคณะสงฆ์ มณฑลราชบุรี เมื่อเสด็จถึงวัดเกาะแห่งนี้ ทรงระบุเลขศักราชไว้ว่า

วัดเกาะเป็นวัดเก่า อุโบสถเป็นของเก่า ฝีมือก่อสร้างและปั้นลายไม่ถึงวัดมหาธาตุ ผนังข้างในเขียนรูปภาพฝีมือไม่งาม ตามศักราชที่จดไว้เขียนเมื่อ พ.ศ. 2277 จ.ศ. 1096 ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นพระนครหลวงตอนปลาย เป็นรัชกาลแห่งการตั้งพระบรมราชาธิราชที่ 3 (พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ) (2556, น. 454)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเกาะเป็นแหล่งสำคัญแห่งหนึ่งของภาพจิตรกรรม ที่มีแบบแผนของอยุธยา วิธีการเขียนเหมือนภาพเขียนอยุธยาแห่งอื่น ๆ ทั่วไปคือ ข่างจะลงพื้นด้วยสีขาว แล้วลงสีบาง ๆ อาจมีการแรเงาด้วยน้ำหนักร่อนแก่ของสี มิได้ใช้สีขาวเป็นตัวช่วยผสม ซึ่งแตกต่างจากการเขียนภาพรุ่นหลังสมัยรัตนโกสินทร์ (น. ณ ปากน้ำ, 2529, น. 79) โดยภาพพระพุทธรูปที่ปรากฏบนจิตรกรรมแห่งนี้ทรงผมจีวรสีดินแดง พระศกสีดำ ศีรษะประภาสีขาว ในส่วนของสงฆ์สาวกจิตรกรจะใช้สีจีวรที่แตกต่างกัน โดยบางรูปมีจีวรสีอ่อนมากจนเกือบขาว

ภาพที่ 30

พุทธศิลป์สมัยอยุธยา : ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเกาะแก้วสุทธาราม จ.เพชรบุรี

หมายเหตุ. จาก <https://www.papaiwat.com/th/story/category/detail/id/8/iid/198>

ในสมัยอยุธยา นอกจากจะใช้สีแดงอธิบายสีจীবรบนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวัดต่าง ๆ แล้ว พุทธศิลป์อย่างพระพุทธรูปปูนปั้นในสมัยนั้น ยังคงใช้สีแดงเพื่อแสดงออกถึงสีจิวรของภิกษุในพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 31

พุทธศิลป์สมัยอยุธยา : พระพุทธรูปปางประทานอภัย พุทธศตวรรษที่ 21-22

หมายเหตุ. จาก มรดกศิลป์แผ่นดินไทย (น. 109), โดย กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2562.

3.1.2 ภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์

ค่านิยมในการใช้สีแดงอธิบายสัจธรรมของจิตรกรในสมัยอยุธยา ได้สืบทอดต่อมายังกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น และพบภาพพระพุทธรูปเจ้าทรงครองจีวรลายดอก เพิ่มขึ้นอีกลักษณะหนึ่ง นับเป็นพัฒนาการของจิตรของคณะสงฆ์ไทย ดังนี้

จิตรกรรมฝาผนังวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เดิมชื่อวัดโพธาราม มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ทรงย้ายเมืองหลวงจากกรุงธนบุรีมาฝั่งพระนคร ทรงสถาปนาวัดแห่งนี้ขึ้นใหม่ วัดโพธารามจึงกลายเป็นโบราณสถานเก่าแก่ ที่อยู่ติดกับกำแพงพระบรมมหาราชวัง (น. ณ ปากน้ำ, 2537, น. 6) จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถได้อธิบายลักษณะของสัจธรรมของพระสาวกแตกต่างไปจากเดิม โดยปรากฏภาพจิตรกรกับภาพจิตรกรรม ทั้งนี้ จิตรกรรมที่วัดพระเชตุพนฯ เป็นภาพที่ได้ผ่านการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ในสมัยต้นรัชกาลที่ 4 ภาพภิกษุครองจีวรสีกรักที่พบ อาจได้รับอิทธิพลจากคณะสงฆ์มอญที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี

ภาพที่ 32

พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ : ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

หมายเหตุ. จาก ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (น. 40-41), โดย น. ณ ปากน้ำ, 2537, ศรีบุญอุตสาหกรรมการพิมพ์.

จิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของงานจิตรกรรมยุคต้นรัตนโกสินทร์ อภิวันท์ อุดลยพิเชษฐ์ ได้ให้รายละเอียดไว้ว่า สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทโปรดให้เขียนภาพจิตรกรรมเมื่อประมาณ พ.ศ. 2338-2340 โดยมีแบบแผนการเขียนภาพสืบเนื่องวิทยาการมาจากงานจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยาตอนปลาย ที่แม้จะมีการซ่อมมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 หากแต่ยังปรากฏงานจิตรกรรมยุคต้นรัตนโกสินทร์ให้ศึกษาได้ โดยผนังที่ยังคงปรากฏฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ 1 และได้รับการซ่อมน้อยที่สุดคือผนังด้านทิศใต้ (ด้านขวาของพระประธาน) (2555, น. 144)

ภาพรวมของสี่จิ๋วของพระพุทเจ้าและพระสงฆ์ ที่ปรากฏบนงานจิตรกรรมฝาผนังที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ศิลปินผู้วาดได้ลงสีจิ๋วด้วยสีแดงเกือบทั้งหมด โดยมีเฉดสีแก่-อ่อนแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย มีคำอธิบายภาพว่า “เป็นภาพพระพุทเจ้าปิดทองทั้งองค์ตามคติสมัยอยุธยา ทรงจีวรสีแดง (รัตนกัมพล) แบบโบราณ” (อภิวันท์ อุดลยพิเชษฐ์, 2555, น. 95) และบางภาพผู้วาดได้ลงสีจิ๋วของภิกษุทั้งโทนสีเหลืองและสีแดง

ภาพที่ 33

พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ : ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์

หมายเหตุ. จาก จิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ (น. 44, 79), โดย อภิวันท์ อุดลยพิเชษฐ์, 2555, สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

จิตรกรรมฝาผนัง วัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร น. ณ ปากน้ำ ให้รายละเอียดเกี่ยวกับภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏในพระอุโบสถและพระวิหารไว้ว่า

น่าจะเขียนขึ้นคราวเดียวกันในสมัยรัชกาลที่ 3 แม้ว่าพระวิหารได้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 แต่การยังไม่บริบูรณ์ ได้ทำการยกช่อฟ้าพระวิหารและสร้างพระอุโบสถ พระระเบียง และกุฏิสงฆ์ สมัยรัชกาลที่ 3 จึงกล่าวรวบยอดว่าสร้างในรัชกาลที่ 3 อย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนงานจิตรกรรมในพระอุโบสถรวมทั้งพระวิหาร น่าจะมีการเขียนซ่อมในรัชกาลที่ 4 (น. ณ ปากน้ำ, 2539, น. 9)

แม้ว่าวัดแห่งนี้จะผ่านการปฏิสังขรณ์โดยช่างฝีมือมาหลายสมัยก็ตาม แต่ภาพพระพุทธรูปภายในพระอุโบสถและพระวิหารหลวง จิตรกรผู้ทำการบูรณะยังคงอธิบายเรื่องราวของพระองค์ด้วยสีแดง

ภาพที่ 34

พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ : ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ (ซ้าย) และพระวิหารหลวง (ขวา) วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร

หมายเหตุ. จาก https://www.silpa-mag.com/news/article_16149

จิตรกรรมฝาผนังวัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี เป็นวัดที่ได้ขึ้นทะเบียนตามพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2508 เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2536 เล่ม 110 เดิมชื่อวัดโบสถ์มนรมย์ ชาวบ้านเรียกว่าวัดโบสถ์ เป็นวัดเก่าแก่อยูริมลำน้ำสะแกกรังในเขตเทศบาลเมือง จิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์และวิหาร เป็นภาพเขียนสมัย

รัตนโกสินทร์ตอนต้น (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุทัยธานี, วัดอุโบสถาราม, 2563) ปรากฏภาพ พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ครองจีวรโทนสีแดง เช่นเดียวกัน

ภาพที่ 35

พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ : ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดอุโบสถาราม จ.อุทัยธานี

หมายเหตุ. จาก <https://bit.ly/3HQWbaJ>

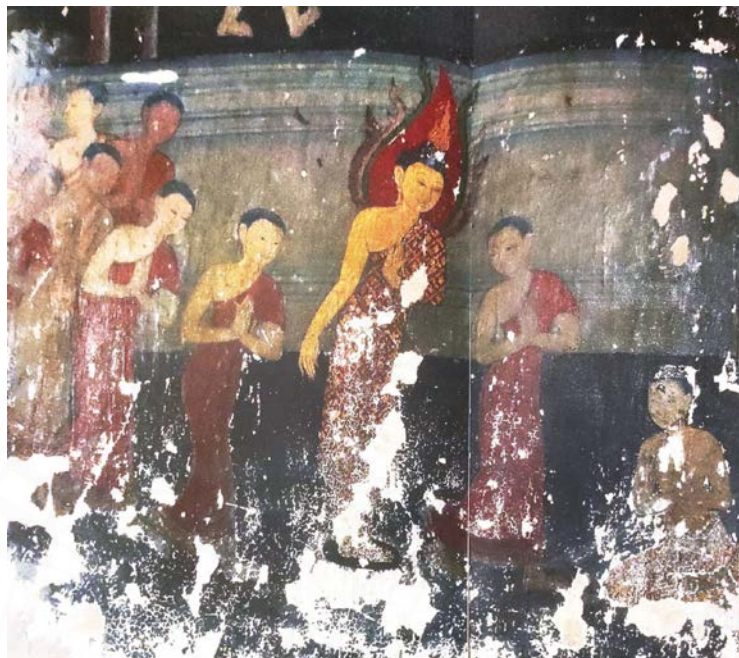
ภาพจิตรกรรมที่อธิบายสีจีวรของพระพุทธเจ้าและพระสาวกด้วยสีแดงหรือสีโทนแดง ยังสามารถพบได้ภายในพระอารามหลวงและวัดราษฎร์อีกหลายวัด อาทิ จิตรกรรมภายในซุ้มพระปรารักษ์ วัดมหาธาตุ ราชบุรี, จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ วัดหงส์รัตนารามราชวรวิหาร บางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ, จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ วัดทองธรรมชาติวรวิหาร คลองสาน กรุงเทพฯ, จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ วัดดุสิตารามวรวิหาร บางกอกน้อย กรุงเทพฯ, จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ วัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ, จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ วัดช้างใหญ่ อโยธยา, จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ วัดโพธิ์นิมิต ธนบุรี กรุงเทพฯ เป็นต้น ภาพจิตรกรรมโดยมากที่ปรากฏภายในวัดเหล่านี้มีลักษณะเป็นสีแดงหรือสีโทนแดง อีกทั้งยังพบว่าจิตรกรได้อธิบายสีจีวรของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ในลักษณะผสมผสาน กล่าวคือ มีภาพการครองจีวรร่วมกันทั้งโทนเหลืองและโทนแดง รวมถึงการใช้สังฆาฏิที่มีสีต่างจากสีจีวร เช่นเดียวกับการครองจีวรที่ปรากฏในบันทึกของเยเรเมียส ฟาน ฟลีต (Jeremias van Vliet) และบันทึก ลา ลูแบร์ (La loubère) ในสมัยอยุธยาที่ได้กล่าวมาข้างต้น

นอกจากนี้ยังพบพัฒนาการของจิ๋วโดยปรากฏภาพพระพุทธรูปเจ้าทรงครองจีวรลายดอก ซึ่งแตกต่างจากงานจิตรกรรมที่ผ่านมา บนจิตรกรรมฝาผนังวัดพระเชตุพนฯ เป็นลักษณะของผ้าจีวรที่ปรากฏในพระวินัยหมวดจีวรชั้นกะที่ระบุถึงการรับถวายจีวรและข้อห้าม เช่น จีวรนั้นต้องไม่เป็นของกาวาว (แหววว) สีสด ทรงห้ามจีวรลายดอกไม้ (วิมพา. (ไทย) 5/372/248) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงอธิบายเพิ่มเติมว่า “จีวรนั้น ไม่โปรดให้เป็นของกาวาว จึงทรงห้ามไม่ให้ใช้จีวรดอกเป็นลายรูปสัตว์ เป็นลายดอกไม้ เว้นไว้แต่เป็นดอกเล็ก ๆ ที่ไม่กาวาว เช่นดอกเม็ดพริกไทย หรือเป็นริ้ว เช่นแพรโล่” (2556, น. 19) ประเพณีการถวายจีวรลายดอกแต่พระสงฆ์สันนิษฐานว่า อาจมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จากประชุมจารึกเรื่องการถวายผ้าแพรอย่างดีแด่พระพุทธรูปในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ความว่า “แล้วทรงพระกรุณา ให้เอาผ้าแพรอย่างดีครั้ง ทรงพระพุทธรูปในวิหารทิศ พระระเบียงวิหารคดการบูรเย็น พระมหาธาตุอย่างน้อยสิ้นแพรร้อยพับ แต่พระพุทธรูปเทวปฏิมากรในพระอุโบสถ ทรงผ้าศรีทาบทิมชั้นใน ตาดชั้นนอก” (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร, 2534, น. 5) นอกจากนี้ยังปรากฏการสร้างเครื่องทรงในฤดูฝนของพระพุทธรูปมหาเมธีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) เมื่อวันจันทร์ เดือน 4 แรม 5 ค่ำ ปีมะโรง พุทธศักราช 2327 โดยมีลักษณะเป็นลวดลายทั่วทั้งผืน และในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการสร้างเครื่องทรงฤดูหนาวเพิ่มขึ้น ภายหลัง มีลักษณะเป็นลายดอกลงยาสีทั่วทั้งผืน (สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, 2535, น. 47)

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การติดต่อทางการค้ากับต่างประเทศมีความเจริญก้าวหน้า มีการนำผ้าเนื้อดีจากต่างประเทศเข้ามาเป็นจำนวนมาก หนึ่งในนั้นคือผ้าย่ำตระหนี่ (Jamdani) เป็นผ้ามีสลึงที่ดีที่สุดในกลุ่มผ้าจากเบงกอล ผลิตโดยมุสลิมเบงกอลมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 โดยการอุปถัมภ์จากราชวงศ์โมกุล ทำให้การถวายจีวรลายดอกแก่พระพุทธรูปและภิกษุสงฆ์ได้รับความนิยมอย่างมาก โดยลักษณะของผ้าย่ำตระหนี่ที่นำมาถวายยังคงยึดถือตามพระวินัย คือมีลายดอกขนาดเล็ก (อานุกาพ นันติ, 2562, น. 11-12) ความนิยมนี้ได้สะท้อนผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดพระเชตุพนฯ โดยเป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าทรงครองจีวรลายดอกแตกต่างจากสงฆ์ที่แวดล้อมพระองค์ ซึ่งการวาดภาพจีวรเป็นลายดอกนี้ มีลักษณะคล้ายกับจิตรกรรมฝาผนังภาพพระพุทธรูปเจ้าทรงครองจีวรลายดอก ที่ถ้ำกุ่มตุระ (Kumtura caves) (ภาพที่ 17) ที่ได้กล่าวมาข้างต้น

ภาพที่ 36

พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ : ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วิหารพระนอน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

หมายเหตุ. จาก ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (น.70-71), โดย น. ณ ปากน้ำ, 2537, ศรีบุญอุตสาหกรรมการพิมพ์.

จิ๋วรลายดอกของคณะสงฆ์ไทยได้สืบเนื่องมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 4 ปรากฏหลักฐานจากภาพที่ถ่ายโดย จอห์น ทอมสัน (John Thomson) ช่างภาพชาวสกอต ที่เดินทางมายังประเทศไทยเมื่อ 28 กันยายน 2408 ได้ถ่ายภาพพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบรมวงศานุวงศ์, เหล่าขุนนาง และภาพพระราชพิธีสำคัญ ๆ รวมถึงภาพภิกษุที่ครองจีวรลายดอก ดังนี้

ภาพที่ 37

ภาพภิกษุครองจีวรลายดอก Monks And Their Assistants

หมายเหตุ. จาก *Siam Through the Lens of John Thomson 1865-66 Including Angkor and Coastal China* (p. 69), โดย John Thomson, 2015, River Books Press.

จะเห็นได้ว่าจีวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย มีพัฒนาการในเรื่องสีและลักษณะของผ้ามาโดยลำดับ ซึ่งพัฒนาการหรือความเปลี่ยนแปลงนี้ ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับภาวะแวดล้อมของบ้านเมืองในขณะนั้น ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง แม้ว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในยุคกรุงธนบุรีอาจไม่โดดเด่นมากนัก เนื่องจากอยู่ในภาวะหลังสงคราม แต่สามารถพบหลักฐานเกี่ยวกับพัฒนาการของจีวรได้ในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่ถูกถ่ายทอดออกมาบนงานจิตรกรรม จากฝีมือของศิลปินผู้ทรงสมณเพศผู้มีชื่อเสียงเป็นที่กล่าวขวัญกันมาจนทุกวันนี้คือ พระอาจารย์นาค แห่งวัดทองเพลง พบว่าภาพโดยรวมเป็นภาพพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ครองจีวรสีแดง มีบางภาพที่อธิบายสีของจีวรต่างออกไปเล็กน้อย โดยจิตรกรรมในยุคนี้เป็นการที่ได้รับอิทธิพลสืบเนื่อง มาจากสมัยอยุธยา ทั้งนี้ การอธิบายสีจีวรด้วยสีแดงอาจเป็นการให้สีจีวรตามคำอธิบายในคัมภีร์ โดยไม่ยึดโยงกับการใช้สอยจริงของภิกษุในสมัยนั้น ๆ แต่การที่ศิลปินผู้วาดเป็นภิกษุก็อาจเป็น

เครื่องยืนยันได้ประการหนึ่งว่า สี่จิวรที่ท่านเลือกใช้ในการแสดงออกบนงานจิตรกรรม เป็นสิ่งที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย นอกจากนี้การเข้ามาของภิกษุมอญในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานีเมื่อ พ.ศ. 2317 ที่ปรากฏตามพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่า

ฝ่ายพวกรามัญที่หนีพม่านั้น พระยาแจ้ง ตละเสี้ยง ตละเก็บ กับ พระยากลางเมือง ซึ่งหนีเข้ามาครั้งกรุงเก่า พม่าตีกรุงได้ ได้ตัวกลับไป และสมิงรามัญ นายไพร่ทั้งปวงพาครัวเข้ามาทุกด้านทุกทาง ให้ข้าหลวงไปรับมาถึงพระนครพร้อมกัน แล้วทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่แขวงเมืองนนทบุรี เมืองสามโคกบ้าง (สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระราชทานภาพ, ม.ป.ป., น. 78)

ในการอพยพครั้งนี้พบว่า มีพระเถรานุเถระมอญและไทยที่อุปสมบทในแคว้นตะเลง ติดตามมาด้วยมากรูป ดังข้อความในพระมหาสมณศาสน ฉบับที่ 6 ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้อ 27 ว่า

ชาวไทยที่ถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลยและชาวรามัญด้วย ที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในแคว้นตะเลง ซึ่งอยู่ในอาณาของพม่า ได้สังเกตเห็นว่าในเมืองไทยนั้นอยู่เป็นสุข ก็พากันอพยพพร้อมทั้งลูกเมียมาเมืองไทยเป็นอันมาก แม้ครั้งนั้นพระเถรานุเถระที่อุปสมบทในแคว้นตะเลงเป็นชาติรามัญก็มี ชาตไทยก็มีหลายรูป ก็ร่วมอพยพมากับคนเหล่านั้นด้วย (สุเชาว์ พลอยชุม, 2544, น. 123-124)

ชาวมอญหรือรามัญที่อพยพมาในครั้งนี้ได้นำขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เข้ามาผสมปนเปกับวัฒนธรรมเดิมของไทย รวมไปถึงวัตรปฏิบัติของคณะสงฆ์รามัญด้วย ซึ่งส่งผลต่อพัฒนาการของสี่และลักษณะการครองจีวร ที่ในสมัยต่อมาได้มีบทบาทอย่างสำคัญยิ่งต่อคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย คือการเกิดขึ้นของธรรมยุติกนิกาย ดังจะเห็นได้จากผลงานการบูรณปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ ในรัชกาลที่ 4 ที่ทรงโปรดฝีมือช่างของขรัวอินโข่ง ศิลปินผู้ทรงสมณเพศเช่นเดียวกัน โดยสี่จิวรที่ถูกอธิบายบนงานจิตรกรรมในยุคนี้ เป็นภาพภิกษุครองจีวรสีแดงตามคติเดิม ร่วมกับภาพภิกษุครองจีวรที่มีสีค่อนข้างดำน้ำตาลมากกว่าเหลือง และงานจิตรกรรมในยุคนี้ก็กล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยยะสำคัญในแวดวงจิตรกรรม กล่าวคือ จารัตในการเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับทศชาติหรือพุทธประวัติ ค่อย ๆ เสื่อมความนิยมลง กลายเป็นภาพปริศนาธรรม ที่ใช้เทคนิคการวาดต่างไปจากเดิม

ภาพที่ 38

พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ : ภาพจิตรกรรมฝาผนัง พระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร

หมายเหตุ. โดย ผู้วิจัย

3.2 สี่จิวรที่หายไปจากคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย

สี่จิวรของคณะสงฆ์ไทยในอดีตที่พบในบันทึกโบราณสมัยต่าง ๆ มีลักษณะของสี่ที่หลากหลายทั้งจิวรสีแดง เหลือง ส้ม ตลอดจนถึงจิวรสีน้ำตาล ซึ่งเป็นสี่จิวรที่คณะสงฆ์เถรวาทไทยเลิกใช้มาจนถึงปัจจุบัน มีเพียงจิวรสีแดงที่พบการใช้ไม่แพร่หลายมากนัก โดยมากจะกระจายตัวอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย การหายไปหรือการเสื่อมความนิยมของจิวรสีแดง ซึ่งเป็นสี่ที่พระอรหันตภิกษุได้อธิบายไว้ในที่ต่าง ๆ ว่าเป็นสี่ที่พระพุทธเจ้าและสงฆ์สาวกใช้ในสมัยพุทธกาลนั้น มีข้อสังเกตบางประการ ที่อาจเชื่อมโยงไปสู่จุดเริ่มต้นของการเสื่อมความนิยมของจิวรแดงจากคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย คือในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ภายหลังปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์ สยามอยู่ในระหว่างภัยทางพระราชอาณาจักรและพุทธจักร เกิดความเดือดร้อนจลาจลเป็นอันมาก ทรงการพระราชสงครามเพื่อระงับจลาจล และทรงจัดการคณะสงฆ์ให้กลับเป็นปกติ ด้วยการตรากฎพระสงฆ์ตลอดจนถึงการทำสังคายนาพระไตรปิฎก เนื่องจากขณะนั้นคณะสงฆ์มีปัญหาเกิดขึ้น 2 ประการคือ ภิกษุสงฆ์ผู้ทรงความรู้มีน้อย และภิกษุสงฆ์มีความประพฤติไม่

เหมาะสม ปัญหาประการแรก คือภิกษุสงฆ์ผู้ทรงความรู้มีน้อยนั้น ฝ่ายอาณาจักรได้แก้ไขด้วยการรวบรวมสังคายนาและสร้างพระไตรปิฎกพระราชทานไปยังวัดต่าง ๆ ส่วนปัญหาพระสงฆ์ประพฤติผิดจากพระวินัย ทรงตรากฎหมายเพื่อห้ามมิให้ภิกษุกระทำการหรือเว้นการที่ควรทำตามพระวินัยบัญญัติ กฎหมายนี้ชื่อว่า “กฎหมายสงฆ์” มีทั้งสิ้น 10 ข้อ แต่ละข้อตราไว้ตามกฎหมายเก่า คือมีคำปรารภเหตุ, พฤติการณ์ต่าง ๆ ของผู้กระทำความผิด, และพระราชประสงค์ที่ต้องออกกฎหมายเอาโทษ (นิดา เหล่าสุนทร, 2540, น. 93) โดยกฎทั้ง 10 ข้อนี้ ในข้อสุดท้ายมีประเด็นเกี่ยวกับการครองจีวรของสงฆ์ในยุคนั้น ซึ่งอาจเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้จีวรสีแดงเริ่มห่างหายไปจากคณะสงฆ์ไทย ดังนี้

กฎข้อที่ 10 ห้ามพระภิกษุประพฤติไม่เหมาะสมแก่สมณเพศ เช่น ดุโชน หนั่ง ตีมสุรายาเมา ชื้อผ้าแพรมาตัดย้อมทำจีวรและฉันอาหารในยามวิกาล หรือนุ่งห่มผ้าในลักษณะไม่สุภาพ พกพาอาวุธ ดังตัวอย่าง

... ลางพวกก็เที่ยวซื้อผ้าแพรพรรณในพวงแพแลร้านแขก ร้านจีน เอาไปเย็บย้อมเปนผ้าพาด ผ้าจีวร สบง สไบกราบพระ รัดประคต อังชะ กระทำเปนศรีเสด สีสมภู นุ่งคลองให้ต้องอาบัติ เปนมหานิดสักคียาทุกครั้ง **ลางพวกก็นุ่งแดงห่มแดง**⁶ ลางพวกก็นุ่งห่มเปนแต่ศรีกร้ากรุ่นอำปลัง คาดรัดคตบ้าง ไม่คาดรัดคตบ้าง คลุมศีศะ สูปบุหรืดอกไม้ห้อยหู เติกรริดกรายตามกัน ดุชะระวาช. . . ลางจำพวกเปนนักสวดสับปรัช ทายกนิมนสวดพระมาลัย ไม่สวดต้องตามเนื้อความพระบาฬี ร้องเปนลำน้าแขก จีน ญวน มอญ ผารัง แล้วฉันสาคุเปียก แกงบวด เมี่ยงข่ม เมี่ยงใบ กล้วยอ้อยก็มีบ้าง. . . **แต่นี้สืบไปเมื่อหน้าถ้าผู้ใดเห็นพระสงฆ์กระทำอุลามกเปนอละซี อภิษุ เสพสุรายาเมา กินน้ำตานข่ม แลทะเลกษะนอง เล่นเปี้ยชนไก่ การกระทำให้ผิดเสกสมณะ ไม่ต้องด้วยพระวินัยบัญญัติ ให้ว่ากล่าวตักเตือนถ้ามิฟังให้บอกเจ้าอธิการเจ้าคณะ. . . ห้ามอย่าให้อนาประชาราษฎร ลูกค้ำร้านแพแขก จีน ไทย ขายผ้าแพรพรรณแก่พระสงฆ์สามเณรเปนอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมิฟังยังขึ้นคบหาพระสงฆ์สามเณร ให้สวดพระมาลัยเล่นทะเลกษะนอง แลขายผ้าแพรพรรณแก่พระสงฆ์สามเณร ดุจหนึ่งแต่หลัง จะเอาตัวเปนโทษจงหนัก**⁷ . . . กฎให้ไว้ ณ วันอังคาร เดือนเจ็ด แรมสิบสามค่ำ จุลศักราช 1163 ปีระกาตรีศก (เสถียร ลายลักษณ์, บุญเรือง นาคนิพนคุณ, บุญธรรม ศิริฤทธิ์ และสำราญ เกตวรรัตน์. 2478, น. 195-198)

ในกฎหมายข้อ 10 นี้ แม้จะไม่ได้ทรงประกาศยกเลิกการใช้จีวรสีแดงที่มีมาแต่เดิมอย่างเป็นทางการ แต่ทรงเอาผิดแก่ผู้ขายผ้า ทำให้ผู้ที่ทรงระบุในกฎหมายข้อนี้ เป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับสงฆ์ในยุคนั้น ทั้งที่การนุ่งห่มจีวรแดงเป็นสิ่งที่ปรากฏในบันทึกโบราณของคณะสงฆ์ไทยมาตั้งแต่สมัย

⁶ เน้นโดยผู้วิจัย

⁷ เน้นโดยผู้วิจัย

สุโขทัย (ภาพที่ 22) แต่ในสมัยรัชกาลที่ 1 ทรงกำหนดว่าการนุ่งห่มแดงเป็นหนึ่งในกิริยาที่ไม่เหมาะสม ทั้งนี้ในกฎพระสงฆ์ข้อ 10 ไม่ได้ระบุลักษณะของสีแดงว่ามีลักษณะคล้ายหรือใกล้เคียงกับสีแดงแบบใด และแตกต่างไปจากจีวรสีแดงในสมัยอยุธยาอย่างไร แต่สันนิษฐานว่ากฎพระสงฆ์ข้อนี้อาจเป็นเหตุให้ จีวรสีแดงเริ่มเลือนหายหรือคลายความนิยมไปจากคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่รัชสมัยของพระองค์ เนื่องจาก ทรงคาดโทษหนักไว้อย่างชัดเจน เป็นเหตุให้การเลือกใช้และการถวายจีวรแก่ภิกษุในยุคลังการออก กฎพระสงฆ์ เป็นไปด้วยความระมัดระวังโดยหลีกเลี่ยงจีวรสีแดง ด้วยเกรงกลัวต่อราชภัย

หลักฐานอีกประการหนึ่งที่แสดงพัฒนาการของสีจีวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือหนังสือ “เล่าเรื่องกรุงสยาม” (Description du Royaume Thai ou Siam) เรียบเรียงโดย ฌ็อง-บัพติสต์ ปาลเลกัวซ์ (Jean-Baptiste Pallegoix) สังฆนายกคณะมิชชันนารีคาทอลิกประจำประเทศสยาม ได้กล่าวถึงลักษณะการแต่งกายของสงฆ์ในพระ นครในขณะนั้นไว้ว่า “เครื่องนุ่งห่มของภิกษุ นั้นประกอบด้วยสบงสีเหลือง รัตประคด จีวร และสังฆาฏิ สีเดียวกัน ท่านจะต้องโกนศีรษะและโกนคิ้วเสมอ....” (สันต์ ท. โกมลบุตร, 2552. น. 322) จะเห็นได้ ว่าสีแดงซึ่งเป็นสีที่ถูกใช้อยู่ในจีวรของคณะสงฆ์ไทยมาตั้งแต่โบราณ ได้เลือนหายไปจากสายตาของ คนต่างชาตอย่างสิ้นเชิง หรืออย่างน้อยก็อาจกล่าวได้ว่าคณะสงฆ์ในพระนครขณะนั้น ไม่นิยมใช้จีวรสี แดงเพื่อแสดงสถานะของความเป็นภิกษุเถรวาทอีกต่อไป

นอกจากนี้ การปรับตัวของสยามในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จากการหลังไหลเข้ามาของชาวต่างชาติในสมัยรัตนโกสินทร์ นับเป็นการขยายตัวของประเทศ ตะวันตกด้วยนโยบายใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม จากความต้องการเพียงผูกขาดสินค้าประเภทที่สร้าง รายได้มากที่สุด เช่น พริกไทย, ไม้ฝาง, ไม้กฤษณาและดีบุก เป็นต้น รวมถึงขอพระราชทานพื้นที่ซึ่งมี ขนาดไม่กว้างมากนักเพื่อตั้งสถานีการค้าสำหรับพักอาศัยและพักสินค้าก่อนส่งออกต่อไป เปลี่ยนเป็น ความต้องการครอบครองที่ดินทั้งหมดเพื่อเป็นเจ้าของผลผลิต แรงงานและตลาดทางการค้า ซึ่งเป็น นโยบายที่เรียกว่า “การล่าอาณานิคม” หมายถึงการยึดครองดินแดนต่าง ๆ ด้วยแสนยานุภาพทาง ทหารและอาวุธยุทโธปกรณ์ที่เหนือกว่าทั้งทางบกและทางเรือ ทำให้ประเทศส่วนใหญ่ในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ ตกเป็นอาณานิคมของประเทศตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษ ฝรั่งเศส ฮอลันดาและ สเปน (อุษณีย์ ธงไชย, 2557, น. 447-448)

สยามในขณะนั้นต้องปรับตัวอย่างจริงจัง ด้วยการตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ประกาศ นโยบายการปฏิรูปการปกครองประเทศ ซึ่งหลักสำคัญประการหนึ่งคือการย้ายอำนาจของพระมหากษัตริย์ ในฐานะผู้ปกครอง รวมถึงการย้ายอำนาจของกรุงเทพฯ เหนือหัวเมืองประเทศราชต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น เขมร ล้านนาและหัวเมืองปักษ์ใต้ (อุษณีย์ ธงไชย, 2557, น. 31) โดยมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป และ ละทิ้งการปกครองแบบเดิมที่ใช่มานับตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (กว่า 300 ปี) อย่างสิ้นเชิง ด้วยการสร้างการปกครองรูปแบบใหม่ที่ได้นำนิยามมาจากตะวันตกอย่างเต็มรูปแบบ และการปฏิรูป

ครั้งนี้เป็นการสร้างระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชอย่างแท้จริง โดยรวมอำนาจมาไว้ที่องค์พระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียว (อุษณีย์ ธงไชย, 2557, น. 515) การดำเนินการปฏิรูปการปกครอง มีการเตรียมการอย่างเป็นระบบ โดยในปี พ.ศ. 2430 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นเทวะวงศ์โรปกการ เสด็จแทนพระองค์ไปร่วมฉลองราชสมบัติครบ 50 ปีของสมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย ณ ประเทศอังกฤษ และมีพระราชกระแสรับสั่งว่า ให้ทรงศึกษาแบบแผนการจัดหน่วยบริหารราชการแผ่นดินของประเทศยุโรปมาด้วย เพื่อจะได้นำมาปรับปรุงการจัดหน่วยบริหารราชการและปรับปรุงคณะเสนาบดีไทย (สำนักราชเลขาธิการ, 2525, น. 70) เมื่อสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอฯ เสด็จกลับมาและถวายรายงานต่อรัชกาลที่ 5 ในปีเดียวกันนั้นเอง พระองค์ก็ทรงมีพระราชดำรัสแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครอง ร.ศ. 106 (พ.ศ. 2430) (ภารดี มหาขันธ์, 2527, น. 60) รวมถึงการจัดระบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล รวมหัวเมืองประเภทต่าง ๆ⁸ เข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองของกระทรวงมหาดไทยกระทรวงเดียว (อุษณีย์ ธงไชย, 2557, น. 523-524)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2442 สยามปฏิรูประบบการปกครองอีกครั้ง โดยสถาปนามณฑลเทศาภิบาลให้ข้าหลวงประจำมณฑลเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด เจ้าเมืองประเทศราชไม่มีฐานะเป็นเจ้าผู้ครองนครอีกต่อไป ให้ข้าราชการทุกระดับมาจากการแต่งตั้งโดยส่วนกลาง ให้เจ้าเมืองและเจ้านายบุตรหลานเป็นข้าราชการรับเงินเดือนประจำจากสยาม ถือเป็นการสิ้นสุดอำนาจของท้องถิ่นล้านนามิใช่ประเทศราชของสยามอีกต่อไป แต่เป็นส่วนหนึ่งของสยาม (อุษณีย์ ธงไชย, 2557, น. 33) การสลายอำนาจการปกครองของล้านนาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ล้านนาเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปกครองสงฆ์ระบบหัววัด⁹ เห็นได้จากภายหลังการออกพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ด้วยการรวมศูนย์อำนาจการปกครองสงฆ์ทั่วประเทศ เข้าสังกัดกระทรวงธรรมการ จัดตั้งมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรกลางมีอำนาจบังคับบัญชาสูงสุด แต่งตั้งเจ้าคณะมณฑล เจ้าคณะเมือง เจ้าคณะแขวง อธิการหมวด และเจ้าอาวาส พระผู้มีตำแหน่งได้รับเงินเดือนและสมณศักดิ์ มีการเลื่อนชั้นและมีอำนาจบังคับบัญชา เช่นเดียวกับระบบข้าราชการพลเรือน ส่งผลให้คณะสงฆ์ในล้านนาในขณะนั้น ซึ่งจัดการและปกครองกันเองด้วยระบบหัววัด โดยแต่ละหัววัดมีความเป็นอิสระต่อกัน เปลี่ยนเป็นขึ้นตรงต่อระบบการปกครองสงฆ์จากส่วนกลางทั้งหมด โครงสร้างการปกครองเดิมของสงฆ์ล้านนาถูกยกเลิก พระราชบัญญัติฉบับนี้จึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในคณะสงฆ์ล้านนา คณะสงฆ์มณฑลพายัพในสมัยนั้นทั้งหมดต้องปรับตัวด้านระบบการปกครอง และระบบจารีตที่มีมาแต่เดิม ทั้งโครงสร้างหลักและวัตรปฏิบัติปลีกย่อยที่รวมถึงการนุ่งห่มแดงของคณะสงฆ์ล้านนา เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายจากส่วนกลาง

⁸ หมายถึงหัวเมือง 4 ประเภท คือ หัวเมืองประเทศราช หัวเมืองชั้นนอก หัวเมืองชั้นกลาง หัวเมืองชั้นใน

⁹ หมายถึง วัด 4-5 แห่งในย่านหนึ่ง ๆ เข้ารวมกันเป็นกลุ่ม

แม้การสลายอำนาจการปกครองท้องถิ่นของรัฐในขณะนั้น จะทำให้ระบบการปกครองของคณะสงฆ์ล้านนาต้องเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม แต่จิวรแดงที่เป็นจารีตเดิมยังคงพบได้ในวัดทางภาคเหนือในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดในจังหวัดเชียงใหม่ เช่น วัดกู่เต้า ต.ช้างเผือก, วัดราชมนเฑียร ต.ศรีภูมิ, วัดบ้านเด่นสะหรีศรีเมืองแกน (วัดบ้านเด่น) อ.แม่แตง, วัดกู่เสือ อ.สารภี และวัดศรีดอนมูล อ.สารภี เป็นต้น นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2508 ยังคงพบการใช้จิวรสีแดงเช่นเดียวกัน โดยฉมณฺ์คิด แผนสมบุรณ์ ได้กล่าวว่า “ผมบวชเป็นสามเณรตั้งแต่ปี 2508 ในสมัยนั้นผ้าจิวรเป็นเฉดแดงหรือโทนแดง” (8 มิถุนายน 2562) ด้วยเหตุนี้ จิวรสีแดงจึงยังคงเป็นสีที่คณะสงฆ์รอบนอก หรือห่างไกลการปกครองใช้ เพียงแต่เป็นสีที่ไม่ได้รับการยอมรับหรือความเห็นชอบจากสงฆ์ส่วนกลาง จึงกล่าวได้ว่าจิวรสีแดงเป็นสีจิวรที่เลือนหายอย่างค่อยเป็นค่อยไปจากคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย โดยมีจุดเริ่มต้นจากการออกกฎพระสงฆ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก นับเป็นพัฒนาการที่สำคัญของสีจิวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย ที่สืบเนื่องมาจากพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ในแต่ละรัชสมัย ถึงกระนั้นพัฒนาการของสีจิวรก็ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องแม้ในยุคปัจจุบัน

3.3 สีจิวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย

การคณะสงฆ์ไทยแต่เดิมแบ่งการปกครองออกเป็น 2 ฝ่าย คือ 1) ฝ่ายคามวาสี มีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา เรียกว่า ฝ่ายคันถธุระ มีพระสังฆราชาหรือพระสังฆราชเป็นประมุขปกครองดูแล และมีพระสังฆนายกครองลงมาเป็นผู้ช่วย 2) ฝ่ายอรัญวาสี มีหน้าที่ศึกษาอบรมทางสมณะและวิปัสสนา เรียกว่า ฝ่ายวิปัสสนาธุระ มีพระสังฆราชาหรือพระสังฆราช เป็นประมุขปกครองดูแล และมีพระสังฆนายกครองลงมาเป็นผู้ช่วยเช่นเดียวกัน แต่ละฝ่ายต่างปกครองดูแลคณะของตนโดยไม่ขึ้นแก่กัน การคณะสงฆ์ไทยมีลักษณะเช่นนี้มาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย จึงได้มีการเปลี่ยนแปลง คือมีพระสังฆราชาหรือพระสังฆราช ซึ่งต่อมาเรียกว่าสมเด็จพระสังฆราช พระองค์เดียวเป็นประมุขของสังฆมณฑล แต่ให้มีพระสังฆนายกฝ่ายคามวาสีและพระสังฆนายกฝ่ายอรัญวาสี ในยุครัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 เป็นต้นมา ได้เปลี่ยนแปลงการคณะสงฆ์จากเดิมที่เป็นฝ่ายคามวาสีและฝ่ายอรัญวาสี เป็นฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ โดยให้แต่ละฝ่ายปกครองดูแลทั้งพระสงฆ์สามเณรคามวาสีและอรัญวาสี เนื่องจากสงฆ์สามเณรฝ่ายอรัญวาสีมีน้อยลง ไม่เพียงพอที่จะจัดการปกครองเป็นฝ่ายเช่นแต่ก่อน แต่ยังคงให้มีเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายอรัญวาสีไว้โดยไม่มีวัดในปกครอง มาในยุครัชกาลที่ 5 เมื่อมีการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ร.ศ. 121 ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายอรัญวาสีได้ถูกยกเลิกไป เพราะไม่มีวัดฝ่ายอรัญวาสีอยู่ในปกครอง (ประวัติคณะธรรมยุต, 2547, น. 8-9)

การคณะสงฆ์ของไทยในอดีตที่ผ่านมาได้แบ่งเป็นฝ่ายจากวัตรปฏิบัติที่ต่างกัน โดยไม่พบคำอธิบายความแตกต่างในเรื่องของจีวร ต่างจากยุคปัจจุบันที่มีความแตกต่างอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของสีจีวรในแต่ละนิกาย ที่แต่เดิมนั้นพระสงฆ์ในประเทศไทยมีเพียงนิกายเดียวคือลังกาวงศ์ ต่อมาในสมัยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ขณะเมื่อยังทรงผนวชได้รับพระนามฉายาว่า “วชิรญาณโณ” หรือ “วชิรญาณภิกขุ” ประทับอยู่ ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ระหว่างทรงประทับอยู่ที่วัดมหาธาตุฯ นี้ ทรงเลื่อมใสพระเถระชาวมอญรูปหนึ่งชื่อ ชาย พุทฺธวโธ ซึ่งขณะนั้นเป็นพระราชาคณะที่พระสุเมธมุนี จำพรรษาอยู่ที่วัดบวรเม่งคลา เป็นผู้ชำนาญพระวินัยปิฎกประพจน์วัตรปฏิบัติอย่างเคร่งครัด สามารถทูลอธิบายเรื่องวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์รามัญ คณะกัลยาณิที่ท่านได้รับอุปสมบทมาให้ทรงทราบอย่างพิสดาร ทรงพิจารณาเห็นว่าสอดคล้องต้องกันกับพระพุทฺธพจน์ที่ได้ทรงศึกษามาจากพระบาลีไตรปิฎก ทรงเลื่อมใสและทรงรับเอาวินัยวงศ์นั้นเป็นแบบอย่างสำหรับปฏิบัติสืบมา ด้วยการทำทัฬหีกรรมคืออุปสมบทเข้าในคณะสงฆ์รามัญ โดยมีพระสุเมธมุนี (ชาย พุทฺธวโธ) เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อ พ.ศ. 2368 อันเป็นปีที่ทรงผนวชได้ 2 พรรษา เมื่อทรงผนวชได้ 6 พรรษา (พ.ศ. 2372) เสด็จจากวัดมหาธาตุฯ ไปประทับที่วัดสมอราย เพื่อนสหธรรมิกที่มาร่วมศึกษาปฏิบัติตามแนวพระราชดำริมีจำนวนเพิ่มขึ้น ปีที่เสด็จจากวัดมหาธาตุฯ ไปประทับที่วัดสมอรายนี้เอง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงถือว่าเป็นปีก่อตั้งคณะธรรมยุต ดังที่ตรัสเล่าไว้ว่า “อันที่จริง ธรรมยุตค่อยเป็นมาโดยลำดับ ปีที่ออกหน้าที่ควรจะกำหนดว่าเป็นที่ตั้งนั้น จ.ศ.1191” (ประวัติคณะธรรมยุต, 2547, น. 1-6) การเกิดขึ้นของคณะธรรมยุตจึงเนื่องด้วยพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ค่อยเป็นมาโดยลำดับ อันส่งผลให้คณะสงฆ์ไทยแบ่งออกเป็นมหานิกาย (คณะสงฆ์เดิม) และธรรมยุติกนิกายสืบต่อมา

การที่คณะสงฆ์แบ่งการปฏิบัติออกเป็น 2 นิกายนี้เอง ทำให้จีวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทยมีความแตกต่างกัน ทั้งในเรื่องสีและลักษณะการครองจีวร โดยคณะธรรมยุตได้ปฏิบัติตามแนวทางของพระเถระชาวมอญที่เชื่อว่ามีเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ด้วยการยึดหลักการห่มจีวรและรักษากิจวัตรตามแบบคณะมหาวีหารในลังกา ที่เนื่องมาจากพระราชกฤษฎีกาเผด็จสงฆ์ในรัชสมัยของพระเจ้ารามาธิบดีศิริปวรมหาธรรมราชาธิราช ภายหลังการกลับมาของคณะสงฆ์รามัญจากการไปสืบศาสนาที่ลังกา และให้การอุปสมบทแก่ชาวเมืองหงสาวดีอย่างบริสุทธิ์ได้แล้ว พระเจ้ารามาธิบดีจึงทรงตั้งพระราชกติกาวัด (คำสัญญา) ประกาศให้ภิกษุทั้งหลายในรามัญรู้โดยทั่วกัน สรุปลมใจความ 6 ข้อคือ

1. ห้ามให้การอุปสมบทแก่บุคคลบางจำพวก เช่น คนที่เคยถูกจำคุก คนเป็นโจร เป็นนักโทษหนีเรือนจำ เป็นผู้ประทุษร้ายพระมหากษัตริย์ เป็นคนชราทุพลภาพ เป็นโรคเรื้อรัง ร่างกายพิการ (ค่อม เตี้ย เป่ลี้ย มือเท้าหงิกงอ) หรือเป็นคนพาลอันมหาชนรังเกียจ เป็นต้น

2. เมื่อจะให้การอุปสมบทแก่ผู้ใด ต้องกราบทูลพระราชาและเรียนให้พระมหาเถระผู้เป็นอาจารย์ที่อยู่ในเมืองหงสาวดีให้ทราบก่อน หากฝ่าฝืนจะนำมารดา บิดา ญาติ โยมอุปฐาก และทายกของผู้บวช มาลงโทษหนัก

3. ผู้อุปสมบทเป็นพระภิกษุโดยชอบแล้ว ภายหลังมีความประพฤติไม่สมควรแก่สมณเพศ เช่น เป็นหมอยา เป็นหมอดูฤกษ์ยาม เป็นหมอดูดวงชะตา ทำนายฝัน เป็นช่างเขียน ช่างไม้ ช่างแกะสลัก ช่างปั้น ช่างกลึง แสดงธรรมหาสินจ้างเลี้ยงชีพ หรืออยู่คลุกคลีกับคฤหัสถ์ที่เป็นนักพนัน นักเลงหญิง นักเลงสุรา ฯลฯ ห้ามให้อยู่ในสำนักเดียวกันเป็นอันขาด ให้อยู่ร่วมกับผู้สมบูรณ์ด้วยศรัทธา มีสัมมาปฏิบัติเป็นปกติ ขวนขวายศึกษาเล่าเรียนทั้งบาลีและอรรถกถา

4. ถ้าคฤหัสถ์ปรารถนาจะบรรพชา ต้องให้เรียนรู้อักขระ และฝึกหัดให้ชำนาญรู้ฐานกรรมของสระและพยัญชนะ จึงให้ศึกษาสรณคัมภีร์และสิกขาบทก่อน จึงให้บวช

5. เมื่อสามเณรจะบวชเป็นพระภิกษุ ให้สอบความรู้จตุปาริสุทธิสีลที่ภิกษุผู้บวชแล้วพึงปฏิบัติ ให้ศึกษาปาฏิโมกข์และขุททสิกขาให้เข้าใจทั้งอรรถและพยัญชนะ ให้ท่องอาบัติเทสนาและจตุปัจจัยปัจจุเวกชนวิธีให้ขึ้นใจ แล้วจึงกราบทูลพระเจ้ารามาทิบดีและเรียนพระมหาเถระผู้เป็นคณาจารย์ในเมืองหงสาวดีให้ทราบ เพื่อทรงช่วยอุปถัมภ์เครื่องบริวาร ให้สามเณรนั้นได้อุปสมบท

6. ให้สงฆ์ได้รับอุปสมบทอย่างภิกษุสิงห์ หลงผม พันผ้าม้วนจีวร รักษากิจวัตรของพระมหาเถระมหาวีหารวาสินีกายเป็นนิตย และขอให้คณะสงฆ์ทั้งปวงเป็นนิกายเดียวกัน (พระมหาวิชาธรรม (แปล), ม.ป.ป., น. 104-108)

พระราชกติกวัตรของพระเจ้ารามาทิบดี ในข้อ 6 นี้ สุธะว พลอยชุม ได้กล่าวต่างออกไปเล็กน้อย โดยเว้นไม่กล่าวถึงเรื่องการปลงผม ดังนี้ “(6) ให้พระสงฆ์ห่มผ้า และรักษากิจวัตรอย่างมหาวีหารนิกายลังกาวงศ์เป็นนิตย ห้ามมิให้แก้ไขเป็นต่างพวกเป็นอันขาด” (2544, น. 63) ซึ่งข้อความเดิมที่ปรากฏในจาทุกสิลาภักยาณี มีดังนี้

อนึ่งแต่ก่อนมณฑลสืบหนามอันตรราย บังเกิดขึ้นในพระศาสนาเช่นนี้ เพราะภิกษุทั้งหลายในรามัญประเทศมีนิกายต่าง ๆ กัน ก็ในกาลบัดนี้ พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายเป็นผู้ได้รับอุปสมบทสิงห์ ที่เปนประเพณีสืบ ๆ มาแต่ภิกษุมหาวีหารวาสินีกายแล้ว เพราะพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายแม้ทั้งปวง เปนผู้มีศรัทธาอันเต็มเปี่ยมบริบูรณ์ กิจวัตรคือการปลงผม หรือการพันผ้าม้วนจีวรของพระมหาเถระชาวสิงห์และมีฉันทใจ พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจงกระทำให้ฉันนั้นเกิด และขอให้พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย จงเป็นนิกายเดียวกันเถิด (พระมหาวิชาธรรม (แปล), ม.ป.ป., น. 108)

ข้อสังเกตประการหนึ่งถึงสาเหตุที่สุธะว พลอยชุมไม่กล่าวถึงเรื่องการปลงผม นั้นสันนิษฐานว่าอาจกระทบกับการปลงผมของคณะสงฆ์ไทย ที่มีวัตรปฏิบัติในการปลงทั้งผมและคิ้วมาแต่เดิม ต่างจากสงฆ์รามัญหรือสงฆ์เถรวาทในประเทศต่าง ๆ เช่น พม่า ศรีลังกา เป็นต้น ที่จะปลง

เฉพาะผมเพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นประเด็นที่สงฆ์ไทยบางกลุ่มเรียกร้องให้แก้ไขวัตรปฏิบัติในข้อนี้ และการที่คณะธรรมยุตยึดแนวทางปฏิบัติของพระเถระชาวมอญ ที่เชื่อว่ามีเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ด้วยการห้ามจีวรและรักษากิจวัตรตามแบบคณะมหาวิหารในลังกา ซึ่งเป็นพระราชประสงค์ของพระเจ้ารามาธิบดีแล้ว อาจกล่าวได้ว่าคณะธรรมยุติกนิกายเป็นคณะสงฆ์ที่เนื่องด้วยพระราชอำนาจของกษัตริย์หงสาวดี แม้ว่าในสมัยของท่านวชิรญาณภิกขุหรือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น รามัญประเทศได้ลี้ภัยไปแล้วก็ตาม และเนื่องจากเป็นประเด็นที่อยู่นอกเหนือขอบข่ายของงานวิจัย จึงจะไม่ลงรายละเอียดในเรื่องนี้ โดยจะกล่าวถึงในโอกาสต่อไป

เนื่องจากพระราชกติกวัตรที่ประกาศโดยพระเจ้ารามาธิบดี ไม่ได้กล่าวถึงสีจีวรของคณะมหาวิหารว่าครองจีวรสีใด แต่สันนิษฐานจากสิ่งของที่ทรงส่งไปถวายพระมหาเถระชาวสิงห์ เพื่อสืบพระศาสนาของคณะสงฆ์รามัญ ที่ประกอบด้วยผ้าสีต่าง ๆ คือ สีแดง สีเหลือง สีเลื่อมพราย สีขาว ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นไปได้ว่าภิกษุสิงห์ คณะมหาวิหารจะครองจีวรทั้งสีแดงและสีเหลือง และเนื่องจากพระเจ้ารามาธิบดีทรงเน้นย้ำให้คณะสงฆ์รามัญรักษาวัตรปฏิบัติของภิกษุสิงห์ คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายซึ่งยึดแนวปฏิบัติของคณะสงฆ์รามัญ จึงมีวัตรปฏิบัติเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ในขณะที่คณะสงฆ์เดิมของไทยที่ต่อมากลายเป็นมหานิกาย ยังคงมีวัตรปฏิบัติอย่างที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา ทำให้สีจีวรระหว่างธรรมยุติกนิกายกับมหานิกาย ซึ่งรวมถึงสีจีวรในสำนักต่าง ๆ ในประเทศไทย มีความแตกต่างกัน ดังนี้

1) สีจีวรคณะสงฆ์มหานิกาย คณะสงฆ์มหานิกายในประเทศไทยเป็นคณะสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติตามแบบอย่างเดิม โดยมีลักษณะของสีจีวรอยู่ในเฉดสีส้มหรือสีส้มทอง (เหลืองเจือแดงเข้ม) ใกล้เคียงกับเฉดสี 1, 3 และ 7 (ภาพที่ 39)

ภาพที่ 39

สีโทนส้ม

๑	๒	๓	๔
๕	๖	๗	๘
๙	๑๐	๑๑	๑๒
๑๓	๑๔	๑๕	๑๖
๑๗	๑๘	๑๙	๒๐

หมายเหตุ. จาก https://www.matichonweekly.com/special-report/article_198191

2) สี่จิวรคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายเป็นคณะสงฆ์ที่เกิดขึ้นภายหลัง จากพระราชศรัทธาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยในระยะต้นมีลักษณะของสี่จิวรที่เรียกว่าสี่กรัก ซึ่งเป็นสีแก่นขนุนหรือสีน้ำตาลเข้ม ใกล้เคียงกับสีในข้อ 5, 6 และ 9 (ภาพที่ 39)

3) สี่จิวรสำนักต่าง ๆ ในประเทศไทย สี่จิวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย นอกจากจะมีสีที่ต่างกันระหว่างมหานิกายกับธรรมยุติกนิกายแล้ว พระสายปฏิบัติหรือพระป่า ที่เน้นปฏิบัติกรรมฐานควบคู่กับการรักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นพระที่บวชในคณะสงฆ์ทั้งสองนิกาย ได้เลือกใช้สี่จิวรตามปฏิปทาของครูบาอาจารย์ที่ตนนับถือ โดยมีสี่จิวรใกล้เคียงกับหมายเลข 12, 16 และ 18 (ภาพที่ 39)

ภาพที่ 40

สีโทนแดง

๑	๒	๓	๔
๕	๖	๗	๘
๙	๑๐	๑๑	๑๒
๑๓	๑๔	๑๕	๑๖
๑๗	๑๘	๑๙	๒๐

หมายเหตุ. จาก https://www.matichonweekly.com/special-report/article_198191

นอกจากนี้พระทางภาคเหนือในปัจจุบัน (บางส่วน) พบว่ายังคงยึดจารีตเดิม คือนุ่งห่มด้วยจิวรสีแดง ที่มีเฉดสีใกล้เคียงกับ 2, 4, 6, 10 และ 13 (ภาพที่ 40)

ลักษณะสีที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น เป็นรูปธรรมมากขึ้นจากสินค้าที่จำหน่ายอยู่ในร้านสังฆภัณฑ์ในประเทศไทย ซึ่งเป็นสีที่สงฆ์แต่ละนิกายหรือแต่ละสำนักเลือกใช้ ดังนี้

ภาพที่ 41

จีวรที่จำหน่ายในประเทศไทย

หมายเหตุ. จาก <https://www.facebook.com/porsangkan.shop/photos/2654335668193960>

เนื่องจากสีจีวรในประเทศไทยไม่ได้กำหนดมาตรฐานการเทียบสีที่เรียกว่า แพนโทน (Pantone Matching System PMS) สำหรับจีวรแต่ละสีที่ชัดเจนไว้ สีจีวรที่จำหน่ายในแต่ละท้องถิ่น จึงอาจมีสีแตกต่างกันเล็กน้อย แต่ยังคงอยู่ในโทนของสีของแต่ละนิกายที่วัดนั้น ๆ ยึดถือปฏิบัติ ซึ่งโดยมากมักจะใช้จีวรที่มีสีโทนเดียวกันทั้งอาราม

3.4 การเปลี่ยนสีจีวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทยในปัจจุบัน

ความหลากหลายของจีวรของคณะสงฆ์ในประเทศไทยในแต่ละนิกายหรือแต่ละสำนัก ที่มีวัตรปฏิบัติปลีกย่อยแตกต่างกัน เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 จึงทรงพระราชทานจีวรสีพระราชนิยมให้แก่คณะสงฆ์ ผู้ได้รับนิมนต์เข้าพระบรมมหาราชวังในงานพระราชพิธีหลวงวาระต่าง ๆ เพื่อความพร้อมเพรียง โดยเพชบุ๊ค ปิ๊อบ วัดบวร ได้ขยายความเรื่องนี้ในหัวข้อว่า “สีพระราชนิยม สีที่มีกุศโลบายในอดีต” ดังนี้

จีวรของพระภิกษุนั้นมีมากมายหลายสีอย่างที่เราได้เห็น ไม่ว่าจะเป็นสีรัก สีฝาด สีแก่นขนุน สีส้ม แต่ในอดีตราว ๆ ปี 2499 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา ทรงมีพระราชดำริให้พระภิกษุสงฆ์ ครองผ้าไตรจีวรที่มีสีเหมือนกันเพื่อความเรียบร้อยงดงาม จึงได้ทรงนำผ้าสีต่าง ๆ มาถวาย และมีพระราชปณิธานกับพระมหาเถระ จนได้ผ้ามีสีที่ถูกต้อง ไม่ผิดพระวินัย เป็นที่พอพระราช

หยุดยั้งแล้ว จึงโปรดให้เจ้าพนักงานในพระองค์ จัดผ้าไตรจีวรสีตามพระราชดำริ พระราชทานถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ ในงานทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวาระต่าง ๆ ซึ่งพระภิกษุสงฆ์เมื่อรับพระราชทานถวายแล้ว ได้ครองจีวรสีดังกล่าว ถวายพระราชาศรัทธามาโดยลำดับ ผ้าไตรจีวรที่พระราชทานถวายนั้น ทราบกันในนามว่า “จีวรสีพระราชนิยม” (ปิอบ วัดบวร, 2560) ทั้งนี้ การพระราชทานสีจีวรของรัชกาลที่ 9 ไม่นับว่าเป็นการเปลี่ยนสีจีวรของคณะสงฆ์ เนื่องจากทรงมีวัตถุประสงค์เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของหมู่สงฆ์ ผู้ได้รับนิมนต์เข้าไปประกอบพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลในวาระต่าง ๆ โดยคณะสงฆ์ทั้งสองนิกายจะต้องครองจีวรสีพระราชนิยม เป็นสีที่อยู่ระหว่างกลางของสีส้มและสีกรัก เป็นสีกลางระหว่างมหานิกายกับธรรมยุติกนิกาย เป็นจีวรที่ทรงประทานเพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ครองในขณะถวายงานร่วมกัน โดยมีแนวปฏิบัติสำหรับจีวรสีพระราชนิยมของทั้งมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย คือ 1) งานพระราชพิธีหลวง (ใช้พัศดยศ) และ 2) งานพระราชพิธีที่พระบรมวงศานุวงศ์เสด็จ กล่าวคือ เมื่อภิกษุได้รับพระราชทานจีวรสีพระราชนิยมแล้ว ภิกษุไม่ว่าจะมหานิกายหรือธรรมยุติกนิกายจะครองจีวรที่ได้รับพระราชทานมา ในการประกอบพระราชพิธีนั้น ๆ ร่วมกัน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยต่อหน้าพระพักตร์ พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์และเจ้านายทุกพระองค์ โดยแนวปฏิบัตินี้ยังคงให้พระสงฆ์ทั้งสองนิกายที่เข้าถวายงานร่วมกันในพระราชพิธีหลวง ครองจีวรสีเดียวกัน แม้ในรัชกาลปัจจุบัน (รัชกาลที่ 10) และภายหลังเสร็จสิ้นงานพระราชพิธีแล้ว ภิกษุสามารถครองจีวรตามแนวปฏิบัติเดิมที่เคยเป็นมา และสามารถใช้จีวรสีพระราชนิยมที่ได้รับพระราชทานนี้ ในโอกาสต่าง ๆ ตามความเหมาะสม คือเป็นจีวรที่สงฆ์ใช้ครองในงานสำคัญ เพื่อเป็นเกียรติแก่สถานที่ หน่วยงาน หรือเจ้าภาพผู้จัดงาน (ภาคผนวก 1-2)

จีวรสีพระราชนิยมเป็นสีที่คณะสงฆ์ไทยใช้ร่วมกันมาโดยตลอด แต่ในปีพุทธศักราช 2557 จีวรสีพระราชนิยมนี้ ได้ก่อให้เกิดพัฒนาการที่สำคัญของสีจีวรของคณะสงฆ์ไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสีจีวรของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย โดยจะกล่าวถึงความเป็นมาและสาระสำคัญของการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ในหัวข้อต่อไป

3.4.1 ความเป็นมาและสาระสำคัญของการเปลี่ยนสีจีวรของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย

การเปลี่ยนสีจีวรอย่างเป็นทางการเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ไม่บ่อยนัก เนื่องจากสีจีวรเป็นเอกลักษณ์สำคัญของภิกษุในพระพุทธศาสนา อีกทั้งจากอดีตที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงในแต่ละครั้งได้สร้างความสั่นไหวให้แก่คณะสงฆ์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนสีจีวรของคณะสงฆ์ธรรมยุตในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งแต่เดิมใช้สีกรักเป็นสีจีวรประจำนิกายมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง โดยยึดแนวปฏิบัติอย่างสงฆ์รามัญ ทั้งนี้ สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหมคุตโต) ผู้ปฏิบัติหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต

เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ได้ให้สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์กับไทยรัฐออนไลน์ ในเรื่องการเปลี่ยนสีจีวรของคณะธรรมยุติกนิกาย เป็นสีพระราชนิยม เมื่อ 19 กุมภาพันธ์ 2557 ความว่า

ประกาศดังกล่าวจะเน้นในส่วนของพระสงฆ์คามวาสีหรือพระที่อยู่ในเมือง ที่จะต้องครองจีวรไปในสีเดียวกัน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการรับกิจนิมนต์ต่าง ๆ เพราะที่ผ่านมาการรับกิจนิมนต์ของพระสงฆ์คณะธรรมยุต มีการครองจีวรคนละสีกัน ทำให้พุทธศาสนิกชนบางส่วนขาดศรัทธาในความเรียบร้อย ส่วนพระอรัญวาสีหรือพระสงฆ์ที่อยู่นอกเมืองหรือพระป่านั้น ได้มีหมายเหตุในประกาศดังกล่าวไว้แล้วว่า ยังให้ครองจีวรเช่นเดิมตามแนวปฏิบัติของครูบาอาจารย์ แม้ว่าจะรับกิจนิมนต์เข้ามาในเมืองก็ไม่ต้องเปลี่ยนจีวรเป็นสีพระราชนิยม นอกจากจะได้รับกิจนิมนต์เข้าร่วมในงานพระราชพิธี ส่วนที่มีหลายฝ่ายมองว่าการเปลี่ยนสีจีวรของคณะธรรมยุตเป็นสีพระราชนิยม เป็นเรื่องเกี่ยวข้องการเมืองของคณะสงฆ์นั้น ยืนยันว่าไม่มีเรื่องการเมืองในวงคณะสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้อง การเปลี่ยนสีจีวรของคณะธรรมยุตเพื่่อมุ่งเน้นถึงเรื่องความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในคณะธรรมยุตเท่านั้น (ไทยรัฐออนไลน์, 2557)

การเปลี่ยนสีจีวรในครั้งนี้มีผลเฉพาะคณะสงฆ์ธรรมยุต ไม่ครอบคลุมคณะสงฆ์มหานิกาย โดยมีสาระสำคัญอยู่ที่ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของหมู่คณะ เสริมสร้างศรัทธาแก่ผู้พบเห็น และเพื่อสนองพระราชศรัทธาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เป็นประการสำคัญ นับเป็นการเปลี่ยนแปลงสีจีวรครั้งแรกของคณะสงฆ์ธรรมยุตในรอบกว่า 150 ปี

การประกาศเปลี่ยนสีจีวรของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย สืบเนื่องจากมติเห็นชอบของเจ้าคณะภาคและเจ้าคณะจังหวัดคณะธรรมยุต ในการประชุมเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2556 ณ วัดอาวุธวิกสิตาราม กรุงเทพฯ ที่ประชุมได้พิจารณาเรื่องการครองผ้าไตรจีวรสีพระราชนิยม และมีมติอนุโมทนาในพระราชศรัทธา และเห็นชอบให้พระภิกษุสามเณรคณะธรรมยุตครองผ้าไตรจีวรสีพระราชนิยมเสมอกัน และให้นำเสนอคณะกรรมการบริหารคณะธรรมยุตพิจารณา จากนั้นคณะกรรมการบริหารคณะธรรมยุตได้ประชุมครั้งที่ 5/2556 วันที่ 31 ตุลาคม 2556 ณ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง วัดบวรนิเวศวิหาร ได้พิจารณาตามข้อเสนอของเจ้าคณะภาคและเจ้าคณะจังหวัด มีมติเห็นชอบและให้มีประกาศคณะธรรมยุต เรื่อง ให้พระภิกษุสามเณรคณะธรรมยุตครองผ้าไตรจีวรสีพระราชนิยม ตั้งแต่วันวิสาขบูชา 2557 ซึ่งตรงกับวันที่ 13 พฤษภาคม 2557 เป็นต้นไป มติเห็นชอบในครั้งนี้ ส่งผลให้สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหมคุตโต) รักษาการเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร กรรมการมหาเถรสมาคม ในฐานะรักษาการเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต (ในขณะนั้น) ได้ลงนามคำสั่งประกาศคณะธรรมยุต เรื่องการครองผ้าไตรจีวรสีพระราชนิยม ประกาศลงนามวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2557 (ภาคผนวก 3) ส่งผลให้คณะสงฆ์ธรรมยุตเปลี่ยนสีจีวรภายหลังประกาศฉบับนี้

3.4.2 ความเป็นมาและสาระสำคัญของการเปลี่ยนสีจีวรของคณะสงฆ์มหานิกาย (หนเหนือ)

ก่อนที่คณะธรรมยุตจะมีประกาศเปลี่ยนแปลงสีจีวร คณะสงฆ์มหานิกายที่ใช้จีวรสีส้มหรือส้มทอง ได้มีการเผยแพร่ประกาศของคณะสงฆ์หนเหนือ เรื่องการนุ่งห่มของพระภิกษุสามเณร เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยเช่นเดียวกัน โดยแจ้งให้เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัดรับทราบ ลงวันที่ 10 มกราคม 2556 โดยมีใจความว่า ด้วยมติที่ประชุมพระสังฆาธิการหนเหนือเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการ เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2556 ณ ห้องประชุมธรรมกายคุณารมณ ชั้น 2 พระมหาเจดีย์พระมหาธรรมคุณ วัดปากน้ำภาษีเจริญ ให้พระภิกษุสามเณรในปกครองคณะสงฆ์หนเหนือถือปฏิบัติตามกติกาสงฆ์หนเหนือ เรื่อง การนุ่งห่มเป็นแบบเดียวกัน โดยใช้ผ้าสีเหลืองทอง ทั้งภายในวัดและนอกวัดโดยสม่ำเสมอปกติวิสัย เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นแบบอย่างสำหรับประพฤติปฏิบัติ เป็นระเบียบเดียวกันทั่วทั้งหนเหนือ ลงนามโดย พระเทพโกศล (สังวาลย์ พรหมวันโณ) วัดศรีโสดา เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ (ในขณะนั้น) (ภาคผนวก 4)

จากประกาศของคณะสงฆ์หนเหนือ ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการดูแลความเรียบร้อยของพระสงฆ์ภาค 4, 5, 6 และ 7 รวม 15 จังหวัด ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของจีวรของคณะสงฆ์มหานิกาย (หนเหนือ) เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ดังจะเห็นได้จากประกาศของวัดพระธาตุดอยสุเทพ ณ วันที่ 13 มีนาคม 2557 ลงนามโดย พระเทพวรสิทธิธารจารย์ (ในขณะนั้น) ที่ออกมาขานรับมตินี้ด้วยการประกาศให้ภิกษุสามเณรวัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหารเปลี่ยนผ้าครองไตรจีวรเป็นแบบเดียวกัน โดยให้มีผลตั้งแต่วันเข้าพรรษา 11 กรกฎาคม 2557 หลังการประกาศของคณะสงฆ์หนเหนือไปแล้วกว่า 1 ปี (ภาคผนวก 5)

สีจีวรของคณะสงฆ์เถรวาทไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่ามีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป โดยมีจุดเริ่มต้นจากส่วนกลางที่เนื่องด้วยพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ นับแต่การออกกฎหมายพระสงฆ์ ในกฎหมายตราสามดวง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1, การครองและการใช้สีจีวรอย่างสงฆ์สามัญของคณะสงฆ์ธรรมยุต ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4, และการออกพระราชบัญญัติการปกครองลักษณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ด้วยการกำหนดคณะสงฆ์ในมณฑลต่าง ๆ มีระบบการปกครองและวัตรปฏิบัติที่มาจากส่วนกลาง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แม้กระนั้นพัฒนาการของสีจีวรยังคงเกิดขึ้นได้ในยุคปัจจุบัน แต่พัฒนาการในครั้งนี้แตกต่างจากอดีต ที่เคยมีจุดเริ่มต้นจากพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากผู้ปกครองของคณะสงฆ์ทั้งสองนิกาย การวิเคราะห์ถึงสาเหตุหลักและสาเหตุรองของการเปลี่ยนแปลงในแต่ละครั้ง จะทำให้ภาพรวมของพัฒนาการและความสำคัญของสีจีวรเด่นชัดขึ้น

บทที่ 4

วิเคราะห์สัจธรรมของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย

จิ๋วเป็นสิ่งแรกที่บ่งบอกถึงความเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา เป็นภาพลักษณ์ของความมักน้อย สันโดษ ของผู้มุ่งปฏิบัติตนเพื่อความสันตสุข เป็นเอกลักษณ์สำคัญที่ใช้แยกความแตกต่างระหว่างนักบวชนอกลัทธิ ที่เผยแผ่คำสอนร่วมยุคกันในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่ภาพลักษณ์ของภิกษุในบริษัทของพระองค์ ด้วยการบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับจิ๋ว ทั้งในเรื่องลักษณะการครองจีวรที่สมควรและลักษณะของสีที่เหมาะสม โดยทรงบัญญัติจากพระวินัยของพระองค์เองบ้าง จากการมีผู้กราบทูลถามบ้าง หรือจากการปฏิบัติผิดของภิกษุจนชาวบ้านติเตียนบ้าง สิกขาบทจึงเป็นวินัยที่ภิกษุในพระพุทธศาสนาต้องปฏิบัติตาม แม้ว่าสิกขาบทเกี่ยวกับจิ๋วที่ทรงวางไว้ดูคล้ายจะมีความเข้มงวด แต่ก็เป็นไปในลักษณะเปิดกว้างไม่ตายตัว ทำให้ในยุคหลังพุทธกาลเกิดการตีความลักษณะการครองจีวรและลักษณะของสีจิ๋วที่ต่างกัน และสีจิ๋วก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ถูกใช้เพื่อแสดงความแตกต่างของการตีความนั้น พุทธศาสนาในประเทศไทยก็เป็นเช่นเดียวกัน ที่ใช้สีจิ๋วเพื่อแสดงความแตกต่างในแต่ละนิกายภายใต้พระธรรมวินัยเดียวกัน

การครองจีวรของภิกษุในประเทศไทยจึงปรากฏภาพของสีจิ๋วหลากหลายสีหลายโทน แตกต่างจากพระพุทธศานามหายานที่แม้จะมีหลายนิกาย แต่ในแต่ละนิกายต่างครองจีวรที่มีโทนสีไม่ต่างกัน ทั้งนี้ พัฒนาการหรือความเปลี่ยนแปลงของสีจิ๋วในประเทศไทยเกิดขึ้นหลายครั้ง และในแต่ละครั้งอาจมีข้อสงสัยประการต่าง ๆ เกี่ยวกับเหตุผลที่แท้จริงในการเปลี่ยนสีจิ๋ว ตลอดจนถึงสีจิ๋วที่ถูกตรงตามพระธรรมวินัยควรเป็นเช่นไร เนื่องจากเมื่อสีหนึ่งถูกเลือกกว่าเป็นสีที่ถูกตรง อีกสีหนึ่งจึงถูกตัดสินว่าไม่ถูกต้อง สิ่งเหล่านี้ล้วนบ่งถึงสาระสำคัญของสีจิ๋วในพระพุทธศาสนาในยุคหลังพุทธกาล การวิเคราะห์สัจธรรมของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทยตามหลักพระธรรมวินัย ตลอดจนถึงเหตุผลของการเปลี่ยนสีจิ๋วในแต่ละครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนสีจิ๋วของคณะสงฆ์ธรรมยุตเมื่อ พ.ศ. 2557 จะทำให้เห็นถึงความสำคัญที่ซ่อนอยู่ภายใต้สีจิ๋วของคณะสงฆ์ในประเทศไทย

4.1 วิเคราะห์สัจธรรมของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทยตามหลักพระธรรมวินัย

ปาพจน์ คือองค์แทนของพระพุทธเจ้า ที่ปรากฏอยู่ในรูปของพระธรรมวินัย ดังที่ได้รับสั่งไว้ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า “อานนท์ บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า ‘ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ข้อนั้นพวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” (ที.มหา. (ไทย) 10/216

/164) พระธรรมวินัยจึงเป็นศาสดาของพุทธบริษัทภายหลังการเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระธรรมคือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นธรรมที่มุ่งขัดเกลากิเลสตัณหาของบุคคลให้มีความประณีตขึ้นไป นำคนออกจากอำนาจของกิเลส เพื่อให้บุคคลได้ประสบความสงบตามสมควรแก่ การประพฤติปฏิบัติของตน พระวินัยคือข้อที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ และอภิสงฆาจารย์ คือมารยาทที่ควรแก่การประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมแก่ฐานะของตน เป็นทางนำการประพฤติปฏิบัติของบุคคลให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง ทรงกำหนดบทลงโทษแก่ภิกษุเป็นต้น ผู้ละเมิดพระวินัยไว้ 3 ระดับคือ 1) ปาราชิก ยังผู้ต้องให้ขาดจากความเป็นภิกษุ ต้องสึกออกไปจะบวชใหม่ไม่ได้ตลอดชีวิต 2) สังฆาทิเสส ยังผู้ต้องให้อยู่กรรม ประพฤติวัตร เป็นการประจานตน ตามวันที่กำหนด หลังจากได้รับอัปทานกรรมจากสงฆ์แล้ว ถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ตามเดิม 3) อนุสังฆวัตติกา ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต เป็นอาบัติที่อาจพ้นได้ด้วยการแสดง คือการสารภาพความผิดของตนแก่ภิกษุรูปอื่น

นอกจากนี้พระวินัย ยังเป็นเครื่องบริหารหมู่คณะให้มีความประพฤติสม่ำเสมอ โดยทรงอาศัยประโยชน์ที่จะพึงได้จากการบัญญัติพระวินัยไว้ 10 ประการคือ เพื่อความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์, เพื่อความอยู่อย่างผาสุกแห่งสงฆ์, เพื่อชมคนที่หน้าด่านเรียบร้อย, เพื่อให้ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักอยู่อย่างผาสุก, เพื่อป้องกันอาสวะ คือเรื่องเสื่อมเสียอันจะบังเกิดขึ้นในปัจจุบัน, เพื่อป้องกันอาสวะอันจักบังเกิดขึ้นในอนาคต, เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส, เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของชนที่เลื่อมใสอยู่แล้ว, เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังฆธรรม และเพื่อเอื้อเฟื้อวินัย (เชิดชู คำจุน) (วิมหา. (ไทย) 1/39/28-29) ในคัมภีร์สังฆมณฑลโคตติกากล่าวว่า

ชื่อว่าวินัยมี 2 อย่าง ในวินัย 2 อย่างนี้ แต่ละอย่างแยกเป็น 5 ประการ เพราะไม่มีวินัย 2 อย่างนั้น บุคคลนี้จึงเรียกว่า ไม่ได้รับการแนะนำ” วินัย 2 อย่างคือ 1) สังฆวินัย มี 5 ประการคือ สีสังวร สติสังวร ญาณสังวร ขันติสังวร และวิริยสังวร 2) ปหานวินัย มี 5 ประการคือ ตทังคปหาน วิกัมภนปหาน สมุจเฉทปหาน ปฏิปัสสทธิปหาน และนิสสรณปหาน (ขุ.จ.อ. (ไทย) -/109-110)

โดยในเรื่องเกี่ยวกับจีวรจะจัดอยู่ในสังฆวินัย เป็นปาติโมกขสังวรหรือสีลสังวร ที่ภิกษุต้องสำรวมระวังไม่ล่วงละเมิดแม้สักขาบทเพียงเล็กน้อย

หลักพระธรรมวินัยเกี่ยวกับจีวรมีสาระสำคัญอยู่ที่การนำชิ้นผ้ามาเย็บต่อกันให้เป็นผืน แล้วนำไปย้อมด้วยน้ำฝาดเพื่อให้ได้สีที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย เป็นแนวปฏิบัติของสงฆ์ในยุคโบราณที่ต้องอาศัยเครื่องย้อมจากธรรมชาติ แต่ในยุคปัจจุบันพระธรรมวินัยถูกตีความให้หย่อนลง เนื่องด้วยความเจริญของยุคสมัย จีวรที่ทรงให้ความหมายว่าผ้าย้อมด้วยน้ำฝาด กลายเป็นผ้าจีวรที่ถูกย้อมด้วยสีสังเคราะห์ มีเพียงวัดป่าสายปฏิบัติบางวัดที่ยังคงยึดหลักการย้อมจีวรจากน้ำย้อมธรรมชาติ โดยลักษณะของสีที่ได้จากการย้อมด้วยน้ำย้อมจากธรรมชาตินี้ มีความแตกต่างกันจากปัจจัยหลายประการ เช่น ความแก่อ่อนหรือความเข้มข้นของน้ำย้อม, เวลาที่ใช้ในการย้อม, สารติดสี (mordant),

ชนิดของผ้าหรือเส้นใยที่นำมาย้อม ตลอดจนถึงวัสดุที่เป็นองค์ประกอบในการย้อม ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการย้อมจีวรไว้ในบริขารบริโกศ จีวร ไว้ว่า “ตรัสให้ย้อมด้วยของ 6 อย่าง ๆ ใดอย่างหนึ่ง คือ จารากหรือเหง้า 1 จากต้นไม้ 1 จากเปลือกไม้ 1 จากใบไม้ 1 จากดอกไม้ 1 และจากผลไม้ 1 ให้นำของนี้ แขน้ำเคี่ยวไฟ แล้วจึงทำการย้อม สีที่รับรองกันเป็นสีเหลืองเจือแดงเข้ม หรือสีเหลืองหม่น พึงเห็นสีที่ย้อมแก่ขนุน อันเรียกว่ากรัก” (2556, น. 18-19) ซึ่งแตกต่างจากความหมายของคำว่า “กาสาวะ” ที่ทองย้อย แสงสินชัย ได้ให้ทัศนะไว้ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นว่าหมายถึง ผ้าที่มีสีเหลืองปนแดง, มีสีส้ม จะเห็นได้ว่าการที่ไม่ได้ทรงระบุสีที่แน่ชัดของจีวรไว้ ทำให้เกิดการตีความในเรื่องเจตสีที่ต่างกัน การศึกษาลักษณะของสีจากน้ำย้อมธรรมชาติที่ได้จากส่วนต่าง ๆ ของพืช อาทิ เหง้าหรือรากไม้ เนื้อไม้ เปลือกไม้ ใบไม้ ดอกไม้ ผลไม้ ที่ใช้เป็นน้ำย้อมจากธรรมชาติในประเทศอินเดีย เทียบเคียงกับสีของน้ำย้อมที่ทรงอนุญาต จะทำให้ลักษณะของสีจีวรมีความชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากอินเดียเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการย้อมผ้าที่ได้จากส่วนต่าง ๆ ของพืชและสัตว์มาตั้งแต่สมัยโบราณ และในปัจจุบันน้ำย้อมที่ได้จากธรรมชาติเหล่านี้ยังคงมีบทบาทในการย้อมผ้าของสังคมอินเดีย โดยจะนำเสนอเพียงน้ำย้อมที่ได้จากส่วนต่าง ๆ ของพืชดังนี้

1) น้ำย้อมจากเหง้าหรือรากไม้ (ส่วนที่อยู่ใต้ดิน) เช่น ขมิ้น *Curcuma longa* L. (Turmeric), ยอ *Morinda citrifolia* L. (Al or suranji), ต้นอินเดียแมดเดอร์ (Indian madder) *Rubia cordifolia* L., Ratanjot root หรือ Alkanna (*Arnebia nobilis* Rachingar) (Kharbade and Agrawal. 1988, p. 4) ยอย่าน *Morinda umbellata* L., เครื่องเห่า *Toddalia asiatica* (L.) Lam. (Siva, 2007, p. 920.) ข่า *Alpinia galanga* Willd., กาวเครือแดง *Butea superba* Roxb. (Gokhale, Tatiya, Bakliwal and Fursule. 2004, p. 229) เป็นต้น (ขมิ้น, ยอ, อินเดียแมดเดอร์ (Indian madder), ราฎาน จ็อท รุท (Ratan Jot root), ยอย่าน, เครื่องเห่า, ข่า กาวเครือแดง)

2) น้ำย้อมจากต้นไม้ (ส่วนเนื้อไม้) เช่น แก่นขนุน *Artocarpus integrifolia* L. (Jack-wood), สีเสียดแก่น *Acacia catechu* Wild. (Bengal catechu), ฝาง *Caesalpinia sappan* L. (Sappan wood) (Gokhale, Tatiya, Bakliwal and Fursule. 2004, p. 229) แห้ม *Coscinium fenestratum* (Gaertn.) Colebr., นนทรี *Peltophorum pterocarpum* (DC.) K.Heyne. (Siva, 2007, p. 920.) มะกล่ำตาช้าง *Adenanthera pavonina* Linn. (Gokhale, Tatiya, Bakliwal and Fursule. 2004, p. 229) เป็นต้น (แก่นขนุน, สีเสียดแก่น, ฝาง, แห้ม, นนทรี, มะกล่ำตาช้าง)

3) น้ำย้อมจากเปลือกไม้ เช่น ทับทิม (ส่วนเปลือกของผล) *Punica grannatum* L. (Pomegrannate), (Kharbade and Agrawal. 1988, p. 4) กระถินณรงค์ *Acacia dealbata* Link, สะเดา *Azadirachta indica* a. Juss., เสี้ยวดอกขาว *Bauhinia variegata* L., ยางแดง *Dipterocarpus turbinatus* Gaertn, พิกุล *Mimusops elengi* L. (Siva, 2007, p. 920) กระถินเทศ *Acacia*

nilotica (Linn). (Gokhale, Tatiya, Bakliwal and Fursule. 2004, p. 229) เป็นต้น (เปลือกทับทิม, กระถินณรงค์, สะเดา, เสี้ยวดอกขาว, ยางแดง พิกุล กระถินเทศ)

4) น้ำย้อมจากใบไม้ เช่น สัก *Tectona grandis* L.f., ตำแย *Urtica dioica* L. (nettles), เสนียด *Adathoda vasica* Nees., (Siva, 2007, p. 920) เทียนกิ่ง *Lawsonia alba* Lam. (Mehandi or henna), (Kharbade and Agrawal.1988, p. 4) มะยมป่า *Ailanthus triphysa* (Dennst.) Alston, โยธะกา *Bauhinia tomentosa* L. (Siva, 2007, p. 920) เป็นต้น (สัก, เสนียด, เทียนกิ่ง, มะยมป่า โยธะกา)

5) น้ำย้อมจากดอกไม้ เช่น หญ้าฝรั่ง *Crocus sativus* L. (Saffron), ดอกคำฝอย *Carthamus tinctorius* L. (Safflower), ดอกทองกวาว *Butea frondosa* Roxb. (Palas), ดอกยมหอม *Cedrela toona* Rox. (Toon). (Kharbade and Agrawal, 1988, p. 4) ดอกสร้อยทอง *Solidago grandis* DC. (Golden rod), ดอกดาวเรือง *tagetes* sp. (Marigold), ดอกรักเร่ *Dahlia* sp. (Dahlia), อังกาบหนู *Barleria prionitis* L., ดอกจำปา *Michelia champaca* L. (Siva, 2007, p. 920) ดอกฉัตรทอง *Althaea rosea* Cav., (Gokhale, Tatiya, Bakliwal and Fursule. 2004, p. 229) ดอกชบา *Hibiscus rosa sinensis* Linn. (Singh and Mathur, 2012, p. 116) เป็นต้น (หญ้าฝรั่ง, ดอกคำฝอย, ดอกทองกวาว, ดอกยมหอม, ดอกสร้อยทอง, ดอกดาวเรือง, ดอกรักเร่, อังกาบหนู, ดอกจำปา, ดอกฉัตรทอง, ดอกชบา)

6) น้ำย้อมจากผลไม้ เช่น มะตูม *Aegle marmelos* (L.) Corr., มะพลับ *Diospyros embryopteris* Pers., คำแสด (เมล็ด) *Bixa orellana* L.(Annota), พุดซ้อน (ผล) *Gardenia jasminoides* J.Ellis, (Siva, 2007, p. 920) สมอไทย *Terminalia chebula* Retz. (Myrobalans), (Kharbade and Agrawal, 1988, p. 4) มะกายคัต *Mallotus philippensis* (Lam.) Müll.Arg. (Kamala tree), (Siva, 2007, p. 920) มะขามป้อม *Emblica officinalis* Gaertn (Ambra) (Singh and Mathur, 2012, p. 116) เป็นต้น (มะตูม, มะพลับ, เมล็ดคำแสด, สมอไทย, มะกายคัต, มะขามป้อม)

สีน้ำย้อมจากธรรมชาติแต่ละชนิดเหล่านี้ เมื่อนำมาย้อมจะมีลักษณะของสีที่ได้แตกต่างกัน ทั้งสีในวรรณะร้อนและสีในวรรณะเย็น ดังนี้

1) เฉดสีแดง ได้จากน้ำย้อมของดอกยมหอม *Cedrela toona* Roxb., (Toon) ดอกคำฝอย *Carthamus tinctorius* L., (Safflower) ต้นอินเดียแมตเดอร์ (Indian madder) *Arnebia nobilis* Rachingar-Ratan Jot root, *Rubia cordifolia* L., ยอ *Morinda citrifolia* L., (Al or suranji) ฝาง *Caesalpinia sappan* L., (Sappan wood) แห้ว *Coscinium fenestratum* (Gaertn.) Colebr., มะกายคัต *Mallotus philippensis* (Lam.) Müll.Arg., (Kamala tree) ยอย่าน *Morinda umbellata* L., มะกล่ำตาช้าง *Adenanthera pavonina* Linn., ดอกฉัตรทอง *Althaea rosea* Cav.,

ดอกชบา *Hibiscus rosa sinensis* Linn., เป็นต้น (ดอกยมหอม, ดอกคำฝอย, รางจืด รุท (Ratan Jot root), อินเดียแมดเดอร์ (Indian madder), ยอ, ฝาง, แห้ม, มะกายคัต, ยอย่าน, มะกล่ำตาช้าง, ดอกฉัตรทอง, ดอกชบา ฯลฯ)

ภาพที่ 42

สีโทนแดง (red color names)

RED COLOR NAMES			
RED #D30000	SALMON #FA8072	SCARLET #FF2400	BARN RED #7C0A02
IMPERIAL #ED2939	INDIAN RED #CD5C5C	CHILI #C21807	FIRE BRICK #B22222
MAROON #800000	REDWOOD #A45A52	RASPBERRY #D21F3C	CANDY APPLE #FF0800
FERRARI #FF2800	PERSIAN #CA3433	U.S. FLAG #BF0A30	CARMINE #960019
BURGUNDY #8D021F	CRIMSON #B80F0A	SANGRIA #5E1914	MAHOGANY #420D09

หมายเหตุ. จาก <https://digitalsynopsis.com/design/color-names/>

2) เฉดสีเหลือง, สีส้ม ได้จากน้ำย้อมของ ขมิ้น *Curcuma longa* L., (Turmeric) ฝักราชพฤกษ์ *Crocus sativus* L., (Saffron) ดอกคำฝอย *Carthamus tinctorius* L., (Safflower) ดอกทองกวาว *Butea frondosa* Roxb., (Palas) แก่นขนุน *Artocarpus integrifolia* L., (Jack-wood) ทับทิม (ส่วนเปลือกของผล) *Punica granatum* L., (Pomegranate) เทียนกิ่ง *Lawsonia alba* Lam., (Mehandi or henna) เสนียด *Adathoda vasica* Nees., มะตูม (เปลือกของผล) *Aegle marmelos* (L.) Corr., อังกาบหนู *Barleria prionitis* L., โยทะกา *Bauhinia tomentosa* L., เสี้ยวดอกขาว *Bauhinia variegata* L., ดอกจำปา *Michelia champaca* L., เครื่องูเห่า *Toddalia asiatica* (L.) Lam., กระถิ่นเทศ *Acacia nilotica* (Linn.), ข่า *Alpinia galanga* Willd., คำแสด (เมล็ด) *Bixa orellana* L., (Annatto) พุดซ้อน (ผล) *Gardenia jasminoides* J. Ellis, เป็นต้น (ขมิ้น, ฝักราชพฤกษ์, ดอกคำฝอย, ดอกทองกวาว, แก่นขนุน, เปลือกทับทิม, เทียนกิ่ง, เสนียด, เปลือกมะตูม, อังกาบหนู, โยทะกา, เสี้ยวดอกขาว, ดอกจำปา, เครื่องูเห่า, กระถิ่นเทศ, ข่า, เมล็ดคำแสด ฯลฯ)

ภาพที่ 43

สีโทนเหลือง (yellow color names)

YELLOW COLOR NAMES			
YELLOW #FFF200	MELLOW #F8DE7E	CYBER #FFD300	ROYAL #FADA5E
BANANA #FCF4A3	TUSCANY #FCD12A	LEMON #FFFD5F	BUMBLEBEE #FCE205
CREAM #FFFDD0	PEACH #FFE5B4	LAGUNA #F8E473	MUSTARD #FEDC56
CORN #E4CD05	PINEAPPLE #FEE12B	FLAXEN #D5B85A	EGG NOG #F9E29C
TROMBONE #D2B55B	FLAX #EEDC82	ECRU #CEB180	SEPIA #E3B778

หมายเหตุ. จาก <https://graf1x.com/list-of-colors-with-color-names/>

ภาพที่ 44

สีโทนส้ม (orange color names)

ORANGE COLOR NAMES			
ORANGE #FC6600	GOLD #F9A602	GOLDENROD #DBA520	PUMPKIN #FF7417
FIRE #FDA50F	OCHRE #CC7722	BURNT OR. #964000	DIJON #C49102
TANGERINE #CF9812A	TIGER #FD6A02	HONEY #EB9605	CARROT #EF7215
AMBER #FFBF00	APRICOT #EF820D	BRONZE #B1560F	CIDER #B3672B
CLAY #813F0B	RUST #8B4000	AMBER 2 #883000	SPICE #793802

หมายเหตุ. จาก <https://graf1x.com/list-of-colors-with-color-names/>

3) เคนสีน้ำตาล ได้จากน้ำย้อมของ สีเสียดแก่น *Acacia catechu* Wild., (*Bengal catechu*) สมอไทย *Terminalia chebula* Retz., (*Myrobalans*) กระถินณรงค์ *Acacia dealbata*

Link, สะเดา *Azadirachta indica* a. Juss., มะพลับ *Diospyros embryopteris* Pers., ยางแดง *Dipterocarpus turbinatus* Gaertn., พิกุล *Mimusops elengi* L., นนทรี *Peltophorum pterocarpum* (DC.) K.Heyne., เป็นต้น (สีเสียดแก่น, สมอไทย, กระถินณรงค์, สะเดา, มะพลับ, ยางแดง, พิกุล, นนทรี ฯลฯ)

ภาพที่ 45

สีโทนน้ำตาล (*brown color manes*)

BROWN COLOR NAMES			
BROWN #7C4700	CEDAR #4B3A26	CINNAMON #622A0F	BRUNETTE #3A1F04
MOCHA #3B270C	UMBER #362312	TORTILLA #997950	CHOCOLATE #2B1700
SYRUP #492000	GINGERBREAD #5C2C06	CARAMEL #613613	WALNUT #43270F
PECAN #48260D	WOOD #402F1D	HICKORY #351E10	ESPRESSO #4B382A
PEANUT #795C32	TAWNY #7E481C	COFFEE #4B3619	RUSSET #7F461B

หมายเหตุ. จาก <https://graf1x.com/list-of-colors-with-color-names/>

ความแตกต่างของสีที่ได้จากน้ำย้อมธรรมชาติเกิดจากปัจจัยหลายประการ เช่น ความแก่อ่อนหรือความเข้มข้นของน้ำย้อม, เวลาที่ใช้ในการย้อม, สารติดสี (mordant),¹ ชนิดของผ้าหรือเส้นใยที่นำมาย้อม ตลอดจนถึงวัสดุที่เป็นองค์ประกอบในการย้อม ด้วยเหตุนี้จึงได้จากการย้อมด้วยน้ำย้อมที่มาจากธรรมชาติ จึงมีหลายเฉดสี ดังจะเห็นได้จากตัวอย่าง

¹ สารที่ช่วยให้สีติดกับสิ่งที่ย้อมในการย้อมสี เช่น การย้อมผ้าด้วยสีย้อมผ้าบางชนิดต้องใช้สารส้มเป็น mordant หากใช้ mordant ต่างชนิดกันถึงแม้จะเป็นเส้นใยและสีย้อมชนิดเดียวกัน สีที่ได้ก็จะแตกต่างกัน

ภาพที่ 46

สีจากน้ำย้อมที่ใช้สารติดสี (mordant) แตกต่างกัน

หมายเหตุ. จาก “Natural dyes in the design of textile: how to make them more competitive face to synthetic dyes,” โดย Teresa Campos Viana, Caroline Salvan Pagnan and Eliane Ayres, 2015, *Journal of the International Color Association*, 14, p. 25.

กระบวนการย้อมผ้าด้วยน้ำย้อมจากธรรมชาติ เป็นการนำวัสดุให้สีที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ได้แก่ พืช สัตว์ แมลง จุลินทรีย์และแร่ธาตุต่าง ๆ มาผ่านกระบวนการสกัดด้วยการหมัก การต้ม หรือกรรมวิธีทางเคมีเล็กน้อยแล้วจึงนำมาย้อมกับเส้นใยของผ้า โดยกระบวนการย้อมจะทำให้โมเลกุลของสีน้ำย้อมซึมผ่านเข้าไปในโมเลกุลของเส้นใย สีย้อมที่มีโครงสร้างทางโมเลกุลต่างกันจะมีความสามารถในการดูดกลืนพลังงานแสงในช่วงความยาวคลื่นต่างกันไป ทำให้โมเลกุลของสีย้อมต่างโทนสีกัน (กรมหม่อนไหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559, น. 3) ผ้าที่ได้จากการย้อมด้วยน้ำย้อมธรรมชาติจึงมีสีที่ไม่เสมอกันในการย้อมแต่ละครั้ง พุทธบัญญัติเรื่องสีจีวรจึงไม่ทรงระบุไว้ตายตัว เป็นสีที่ทรงกำหนดไว้อย่างกว้าง ๆ แต่ยังคงอยู่ในกรอบของความเป็นสมณะในพระพุทธศาสนา ที่มีเครื่องแต่งกายแตกต่างกันจากนักบวชชนอกลัทธิในสมัยนั้น ที่ใช้สีเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของลัทธิหรือกลุ่มของตน โดยเว้นน้ำย้อมที่ได้จากขมิ้น ผาง แก้ว โลด มะพูด ใบมะเกลือ ใบคราม ดอกทองกวาว ดอกคำ เป็นต้น (วิ.ม.อ. (ไทย) 3/344/269) และเว้นสีที่ทรงห้ามคือ สีเขียวล้วน สีเหลืองล้วน สีแดงล้วน (วิ.ม. (ไทย) 5/372/248) หรือที่พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า สีเขียวคล้ายสีดอกผักตบ สีเหลืองคล้ายดอกกรรณิการ สีแดงคล้ายดอกขบา สีแดงอ่อนคล้ายผาง สีดำคล้ายลูกประคำดีควาย สีแดงเข้มคล้ายหลังตะขาบ สีแดงกลาย ๆ มีสีเจือกัน คล้ายใบไม้เหลือง (วิ.ม.อ. (ไทย) 3/246/199) ซึ่งสีที่คณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทยเลือกใช้ โดยมากยังคงอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้

4.2 วิเคราะห์เหตุการณ์การเปลี่ยนสีจีวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย

สีจีวรที่คณะสงฆ์ไทยเลือกใช้ในการอธิบายความเป็นเถรวาทของตน จากบันทึกประวัติศาสตร์ พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ภาพรวมในบันทึกโบราณและเอกสารต่าง ๆ ตลอดจนถึงภาพศิลปะบนงานจิตรกรรมหรือวรรณกรรมในแต่ละยุคสมัย โดยมากจะอธิบายสีจีวรของพระพุทธเจ้าและสงฆ์สาวกด้วยสีโทนแดง บางแห่งอธิบายลักษณะการครองจีวร 2 สีร่วมกัน เช่นบันทึกของ เยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2176-2185) และบันทึกของ ลา ลูแบร์ (La loubère) เอกอัครราชทูตฝรั่งเศส (ปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ.ศ. 2230) โดยบันทึกคล้ายกันว่าในสมัยนั้นพระสังฆราชหรือภิกษุผู้มีพรรษาสูง จะครองจีวรสีเหลือง ใช้สังฆาฏิเป็นสีแดง สีโทนแดงและสีโทนเหลืองจึงเป็นสีอยู่ร่วมกับคณะสงฆ์ไทยมาตั้งแต่มีการจดบันทึก ต่อมาในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่าในสายตาของชาวต่างชาติ จีวรสีแดงไม่ได้ถูกนำมาอธิบายความเป็นสงฆ์เถรวาทในสยามอีกต่อไป ทั้งนี้พัฒนาการของสีจีวรในแต่ละครั้ง นอกจากเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของหมู่คณะ ซึ่งโดยมากจะเป็นเหตุผลหลักที่หยิบยกมาอธิบายแล้ว การวิเคราะห์เหตุการณ์แวดล้อมอาจทำให้พบเหตุผลประการต่าง ๆ เพิ่มขึ้น โดยจะนำหลักฐานและสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในขณะนั้น มาประกอบการพิจารณา ดังนี้

4.2.1 วิเคราะห์เหตุการณ์เปลี่ยนสีจิวครั้งที่ 1

ภายหลังการออกกฎหมายสงฆ์ในกฎหมายตราสามดวง สมัยรัชกาลที่ 1 เป็นต้นมา จิวสีแดงได้จางหายไปจากภาพรวมของคณะสงฆ์ไทย จากคำสั่งห้ามขายผ้าแก่พระสงฆ์ ซึ่งทรงเห็นว่า ภิกษุในยุคนั้นมีวัตรปฏิบัติไม่น่าเลื่อมใส ครองจิวไม่เรียบร้อย นุ่งห่มแดงบ้าง นุ่งห่มสีม่วง ๆ บ้าง (กรำกรุ่นอาปลัง) และทรงคาดโทษอย่างหนักแก่ผู้ฝ่าฝืน แม้คำสั่งนี้จะไม่ได้ประกาศยกเลิกจิวสีแดงที่มีมาแต่เดิมอย่างเป็นทางการ แต่ทรงดำริว่าการนุ่งห่มแดงเป็นหนึ่งในกริยาที่ไม่เหมาะสมของสงฆ์ในยุคนั้น นับเป็นการเปลี่ยนแปลงสีจิวเป็นครั้งแรกตั้งแต่มีการจัดบันทึกประวัติศาสตร์ โดยการเปลี่ยนแปลง ในครั้งนี้อยู่ภายใต้พระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงมีพระราชประสงค์เพื่อจัดระเบียบคณะสงฆ์ให้อยู่ภายใต้พระธรรมวินัย เนื่องจากสงฆ์ในยุคนั้นมีความประพฤติหย่อน ไม่เคร่งครัดในพระวินัย ซึ่งสันนิษฐานว่านอกจากเรื่องความประพฤติแล้ว การที่นุ่งห่มแดงอาจแฝงด้วยนัยยะทางการเมือง ที่เนื่องมาจากการนุ่งห่มแดงของเจ้าพระฝาง ที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับหมอบรัดเล ภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 คือ มีกลุ่มพระสงฆ์ซ่องสุมผู้คน ตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้าขึ้นอีกชุมนุมหนึ่ง ภายใต้การนำของพระพาลุละ สังฆราชาเมืองสวางคบุรี (นามเดิมชื่อเรือน สอเบปรียญธรรมได้เป็นมหาเรือน) แต่ไม่ได้สึกเป็นคฤหัสถ์ คงอยู่ในสมณะเพศ แต่นุ่งห่มผ้าแดง คนทั้งปวงเรียกว่า “เจ้าพระฝาง” โดยพระราชพงศาวดารฉบับนี้ระบุไว้ว่า “เจ้าพระฝางตั้งแต่นายทัพนายกองแต่พื้นพระสงฆ์ทั้งสิ้น คือพระครูศรีมานนท์ 1 พระครูเพชรรัตน์ 1 พระอาจารย์จันทร์ 1 พระอาจารย์ทอง 1 พระอาจารย์เกิด 1 แต่ล้วนเป็นอลัชชีมิได้ละอายแก่บาปทั้งนั้น” (สมเด็จพระพนรัตน์, 2551, น. 25-26) กองทัพของเจ้าพระฝางได้เข้าตีเมืองต่าง ๆ จนมีอำนาจปกครองบริเวณหัวเมืองเหนือได้เกือบทั้งหมด และพยายามที่จะขยายอำนาจลงทางใต้เรื่อย ๆ ดังปรากฏในพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ว่า

ลัศักราช 1132 ปีชาลโทศก ถึง ณ เดือนหก ฝ่ายเจ้าพระฝางซึ่งเป็นใหญ่ในหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวงนั้น ประพฤติพาลทุจริตตลบทรามมาก บริโภคสุรา กับทั้งพวกสงฆ์อลัชชี ซึ่งเป็นนายทัพนายกองทั้งปวงนั้น และชวนกันกระทำความชั่ววิคหฆาตกรรมปาราชิกแล้วยังนุ่งห่มผ้ากาสาหวัดสตรอยู่ หาละจากเพศสมณะไม่ แล้วเกณฑ์กองทัพให้ลงมาลาดตระเวนตีเอาเข้าปลาอาหารและเผาบ้านเรือนราษฎรเสียหลายตำบล จนถึงเมืองอุทัยธานี เมืองชัยนาท และราษฎรหัวเมืองฝ่ายเหนือซึ่งอยู่ในพระราชอาณาเขตได้ความเคืองแค้นขัดสนนัก. . . (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2505, น. 333)

กองทัพเจ้าพระฝางจึงเป็นภาพลักษณ์ของกลุ่มภิกษุที่ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย มีความประพฤติทุจริต บริโภคสุรา ข่มขืนผู้ทั้งที่ยังครองเพศเป็นบรรพชิต ซึ่งในมุมมองของศูนย์กลางอำนาจรัฐกรุงธนบุรี กลุ่มของเจ้าพระฝางจึงเป็นภัยต่อทั้งฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายพุทธจักร สมเด็จพระเจ้าตากสินจึงทรงเคลื่อนทัพปราบปรามสงฆ์กลุ่มนี้ แม้ในพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา

จะระบุว่าคณะของเจ้าพระฝางยังคงนุ่งผ้ากาสาวพัสดร์ ซึ่งเป็นการยอมรับว่าจีวรแดงที่กลุ่มเจ้าพระฝางใช้ เป็นสีของผ้ากาสาวพัสดร์ในพระพุทธศาสนาที่ตาม แต่การนุ่งห่มแดงของภิกษุกองทัพเจ้าพระฝางได้กลายเป็นภาพจำในด้านลบในสังคมไทย ที่แฝงไว้ด้วยความเป็นอื่นในสังคม กล่าวคือ เจ้าพระฝางหรือมหาเรือนผู้นี้ ชาตินิยมเป็นชาวเหนือ ลงมาเล่าเรียนพระไตรปิฎกในกรุงศรีอยุธยา จนได้เป็นพระพาลเถรราชคณะฝ่ายอริยวาสี อยู่วัดศรีอโยธยา ภายหลังทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งขึ้นเป็นพระสังฆราชา ณ เมืองสวางคบุรี ได้กลับขึ้นไปอยู่ที่วัดพระฝางตั้งแต่แผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ (สมเด็จพระพนรัตน์, 2551, น. 25) ในพงศาวดารไทยรบพม่าได้ขยายความเมืองสวางคบุรีไว้ว่า “เมืองสวางคบุรีอยู่เหนือเมืองพิชัย อาณาเขตต่อแดนเมืองแพร่ เมืองน่านและเมืองหลวงพระบาง **ผู้คนพลเมืองเป็นลาวโดยมาก**² เจ้าพระฝางมีเกียรติคุณในทางวิทยาคมด้วยเล่าเรียนวิปัสสนามาแต่เดิม ผู้คนพากันนับถือว่าเป็นผู้วิเศษ จึงได้ตั้งตัวเป็นใหญ่ทั้งเป็นพระ” (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2551, น. 171) จะเห็นได้ว่าเจ้าพระฝางนั้น นอกจากจะเป็นพระที่ไม่ได้รับการยอมรับจากส่วนกลางในเรื่องความประพฤติแล้ว การมีเชื้อชาติที่ต่างจากสยามก็อาจเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่เข้ามาประกอบด้วย

ประเด็นเรื่องการนุ่งห่มแดงของเจ้าพระฝางนี้ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ได้ให้ทัศนะไว้ว่า “ผ้าสีแดงที่ท่านนุ่งห่มนั้นน่าจะเป็นสีของการย้อมด้วยไม้ฝาง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งการเป็นแหล่งทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่สำคัญของเมืองสวางคบุรี รูปแบบการนุ่งผ้าที่คล้ายจีวรเป็นการแสดงสถานะเดิมของท่าน อันเป็นที่กลัวเกรงนับถือของบรรดาเจ้าเมืองกรมการเมืองฝ่ายเหนือ” (2543, น. 55) จะเห็นได้ว่าการนุ่งห่มแดงของกลุ่มเจ้าพระฝางนั้น นอกจากจะเป็นการแสดงออกของการเป็นแหล่งทรัพยากรแห่งเมืองฝางแล้ว เจ้าพระฝางยังอาจใช้การนุ่งห่มแดงเพื่อแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ ประกาศตนเป็นอิสระไม่ขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยาอีกต่อไป และภายหลังจากการถูกปราบปรามโดยพระเจ้ากรุงธนบุรีแล้ว เมื่อกิจการบ้านเมืองผ่อนคลายมากขึ้น สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงทรงใช้โอกาสนี้ตรากฎพระสงฆ์ เพื่อจัดระเบียบให้สงฆ์อยู่ในพระธรรมวินัยภายใต้การปกครองของพระองค์ รวมถึงการดำเนินภิกษุนุ่งห่มแดง และคาดโทษแก่ผู้ขายผ้า

ด้วยเหตุนี้ การถวายจีวรแก่พระสงฆ์ของชาวบ้านจึงเป็นไปด้วยความระมัดระวัง และหลีกเลี่ยงที่จะถวายจีวรสีแดง ส่งผลให้จีวรสีแดงค่อย ๆ เลือนหายไปจากศูนย์กลางการปกครองสงฆ์ ดังจะเห็นได้จากบันทึกของ ฌ็อง-บัปติสต์ ปาลเลกัวซ์ (Jean-Baptiste Pallegoix) สังฆนายกคณะมิชชันโรมันคาทอลิกประจำประเทศสยาม ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่บันทึกลักษณะการแต่งกายของสงฆ์ในประเทศไทยในขณะนั้นไว้ว่า “เครื่องนุ่งห่มของภิกษุนั้นประกอบด้วยสบงสีเหลือง รัตประคด จีวร และสังฆาฏิสีเดียวกัน ท่านจะต้องโกนศีรษะและโกนคิ้วเสมอ . . .” (สันต์ ท. โกมลบุตร, 2552, น. 322) จะเห็นได้ว่าในยุคกลางของรัตนโกสินทร์ จีวรสีแดงไม่ปรากฏแก่

² เน้นโดยผู้วิจัย

สายตาของชาวต่างชาติ ต่างจากบันทึกของ เยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) และบันทึกของ ลา ลูแบร์ (La loubère) ในสมัยอยุธยา บันทึกฉบับนี้จึงเป็นเครื่องยืนยันอย่างหนึ่งว่าในสมัยรัชกาลที่ 4 สงฆ์จากส่วนกลางไม่นิยมใช้สีแดงเพื่ออธิบายความเป็นเถรวาทของตนอีกต่อไป

4.2.2 วิเคราะห์เหตุการณ์เปลี่ยนสีจีวรครั้งที่ 2

การเปลี่ยนแปลงสีจีวรในครั้งนี้ เกิดขึ้นในสมัยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงผนวชอยู่ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีพัฒนาการของสีจีวรมาจากวัตรปฏิบัติของคณะสงฆ์รามัญต้นแบบธรรมยุติกนิกาย ด้วยการเพิ่มขึ้นของจำนวนพระสงฆ์ที่ใช้จีวรตามอย่างพระสงฆ์มอญเพื่ออธิบายความเป็นเถรวาทที่เคร่งครัด ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นจีวรสีกรัก จากภาพจิตรกรรมฝาผนังในสมัยนั้น ที่โดยมากจะอธิบายสีจีวรของภิกษุด้วยสีเหลืองเข้มเกือบน้ำตาล แทนการให้สีจีวรแบบเดิม การเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ทำให้คณะสงฆ์ไทยมีโทนสีจีวรที่ต่างกัน คือสีจีวรดั้งเดิมและสีจีวรมอญ (สีกรัก) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สร้างความไม่สบายพระทัยให้แก่พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงปรารภถึงผู้สืบราชสมบัติว่า

...ร่างกายทรุดโทรมถึงเพียงนี้แล้ว หมอเขาวายังจะหายอยู่ ไม่เห็นด้วยเลย การแผ่นดินไปข้างหน้าไม่เห็นผู้ใดที่จะรักษาแผ่นดินได้ กรมขุนเดชเล่า ท่านก็เป็นคนพระกรรมเบา ใครจะพูดอะไรท่านก็เชื่อง่าย ๆ จะเป็นใหญ่เป็นโตไปไม่ได้ กรมขุนพิพิธเล่า ก็ไม่รู้จักการงาน ปัญญาก็ไม่สอดส่องไปได้ คิดแต่จะเล่นอย่างเดียว ที่สติปัญญาพอจะรักษาแผ่นดินได้อยู่ ก็เห็นแต่ท่านฟ้าใหญ่ ท่านฟ้าน้อย 2 พระองค์ ก็แต่ทรงรังเกียจอยู่ ว่า ท่านฟ้าใหญ่ถืออย่างมอญ ถ้าเป็นเจ้าแผ่นดินขึ้น ก็จะทำให้พระสงฆ์หม่นผ้ออย่างมอญ เสียหมดทั้งแผ่นดินดอกกระมัง ท่านฟ้าน้อยเล่า ก็มีสติปัญญารู้วิชาการช่างและการทหารต่าง ๆ อยู่ แต่ไม่พอใจทำราชการ เกียจคร้าน รักแต่การเล่นสนุกเท่านั้น. . . (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2555, น. 1414-1415)

การหม่นผ้ออย่างมอญในที่นี้จะหมายรวมถึงการใช้สีจีวรอย่างมอญด้วย อย่างไรก็ตามในสมัยของรัชกาลที่ 3 ไม่พบบันทึกเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างสงฆ์ในเรื่องของสีจีวร ซึ่งอาจเป็นความคุ้นเคยระหว่างสงฆ์ไทยและสงฆ์รามัญที่รับแบบอย่างมาจากคณะสงฆ์ลังกา ทำให้ความรู้สึกถึงความแตกต่างของสีจีวรมีไม่มากนัก เนื่องจากยังอยู่ในโทนสีเดียวกันคือโทนสีเหลือง ต่างกันที่ความแก่อ่อนของสีที่เลือกใช้ โดยเหตุแวดล้อมของการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ ไม่ต่างจากครั้งแรกมากนัก กล่าวคือ เป็นความเปลี่ยนแปลงที่มีจุดเริ่มต้นจากชนชั้นปกครองที่อ้างถึงความถูกต้องตามพระธรรมวินัย อีกทั้งเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ไม่มีบทลงโทษ ภิกษุและชาวบ้านมีอิสระในการเลือกตามความเลื่อมใสศรัทธา ถึงอย่างไรก็ตามความเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ ได้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของความแตกต่างระหว่างธรรมยุติกนิกายและมหานิกายในเวลาต่อมา

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 สยามในขณะนั้นต้องปรับตัวอย่างจริงจัง ด้วยการตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ประกาศนโยบายการปฏิรูปการปกครองประเทศ การเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ นอกจากปัจจัยภายในแล้ว ปัจจัยภายนอกอย่างการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกในยุคนั้น ก็เป็นปัจจัยที่สำคัญในการกระตุ้นให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบริหารอำนาจให้กระชับมากขึ้นในทุกมิติ อุษณีย์ ธงไชย กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ว่ามีหลักสำคัญประการหนึ่งคือการย้ายอำนาจของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ปกครอง รวมถึงการย้ายอำนาจของกรุงเทพฯ เหนือหัวเมืองประเทศราชต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเขมร ล้านนาและหัวเมืองปักษ์ใต้ (2557, น. 31) ทรงมีพระราชดำรัสแดลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครอง ร.ศ. 106 (พ.ศ. 2430) (ภารดี มหาชนะ, 2527, น. 60) ธเนศวร์ เจริญเมือง ได้ลำดับเหตุการณ์เกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างสยามกับล้านนาไว้ว่า การรวมหัวเมืองได้เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นแล้วในปี พ.ศ. 2416 “สยามรวมเชียงใหม่ ลำพูน ลำปางเป็น 3 หัวเมืองเรียกว่า หัวเมืองลาวเฉียง จัดส่งข้าหลวงขึ้นมาปกครองโดยตรง พร้อมข้าราชการจากกรุงเทพฯ รวม 72 คน นับเป็นครั้งแรกนับแต่ล้านนาตกเป็นประเทศราชของสยาม” (2554, น. 26)

การสลายอำนาจการปกครองของล้านนาเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เห็นได้จากภายหลังการออกพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ด้วยการรวมศูนย์อำนาจการปกครองสงฆ์ทั่วประเทศ เข้าสังกัดกระทรวงธรรมการ ให้สงฆ์ท้องถิ่นมีวัตรปฏิบัติเช่นเดียวกับคณะสงฆ์ส่วนกลาง เป็นเหตุให้โครงสร้างการปกครองเดิมของสงฆ์ล้านนาถูกยกเลิก พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้แก่คณะสงฆ์ล้านนา ที่มีจารีตดั้งเดิมในการใช้จิวรสีแดงเพื่ออธิบายความเป็นเถรวาท โดยจิวรจารีตถูกแทนที่ด้วยจิวรสีเหลืองที่เป็นความเห็นชอบจากส่วนกลาง นับเป็นความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของคณะสงฆ์เถรวาทไทย ซึ่งไม่เพียงแต่สีจิวรเท่านั้นแต่ยังรวมถึงโครงสร้างการปกครองทั้งหมดของคณะสงฆ์ โดยสีจิวรเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ควบคุมสถาบันสงฆ์ในมณฑลพายัพ เพื่อแสดงให้เห็นว่ามณฑลต่าง ๆ มิได้เป็นเพียงประเทศราชของสยาม แต่เป็นหนึ่งเดียวกับรัฐสยาม ประเด็นนี้ เนื้อทอง ขวัญทองเขียว ได้แสดงทัศนะในไว้ว่า

การเข้าควบคุมสถาบันสงฆ์ควบคู่ไปกับการจัดการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็น เพราะกรุงเทพฯ ตระหนักดีว่าพระสงฆ์มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังความคิดให้กับราษฎร ประกอบกับแผนการจัดการศึกษาตามหัวเมืองจำเป็นต้องใช้วัดและพระสงฆ์ ทำให้กรุงเทพฯ ต้องเข้าควบคุมสถาบันสงฆ์ โดยใช้อำนาจของกฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับโครงสร้างการปกครองแบบใหม่ และเป็นการวางรากฐานความคิดแบบรัฐชาติ (2559, น. 86)

โครงสร้างการปกครองดั้งเดิมของสงฆ์ล้านนาที่ถูกยกเลิกนั้น ได้นำไปสู่การต่อต้านจากสงฆ์ท้องถิ่นบางกลุ่ม เช่น กลุ่มของครูบาศรีวิชัย จากการต้องอธิกรณ์จนถูกจับกุม, ใต้สวนและกักขังครูบาศรีวิชัย 3 ครั้ง ในปี พ.ศ. 2453, 2462 และ 2478 ในข้อหากระด้างกระเดื่อง (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2554, น. 46) และพบคำบอกเล่าที่สืบทอดกันมาจากวงการพระสงฆ์ในยุคนั้นว่า

อำนาจสงฆ์ส่วนกลางได้ออกคำสั่งให้พระสงฆ์ในล้านนาเปลี่ยนแปลงวิธีครองผ้า ให้เป็นแบบส่วนกลาง คือ นุ่งห่มผ้าสีเหลือง และครองผ้าแบบมัดลูกบวบ มิใช่ห่มสีหมากสุก (สีแดงม่วงย้อมด้วยเปลือกไม้ฝาง) และครองผ้าแบบรัดดอก ดังเช่นครูบาศรีวิชัยและพระรูปอื่นในล้านนาผู้นั้น คำสั่งนี้มีไปถึงเจ้าอาวาสทุกวัดและเจ้าคณะอำเภอรอบนอก หากพระสงฆ์องค์ใดไม่ยอมก็ให้ลาสิกขา (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2554, น. 156)

การลดบทบาทของจิวรสีแดงจากคำสั่งที่มาจากคำบอกเล่า เรื่องการเปลี่ยนสีจิวรในคณะสงฆ์ล้านนาก็ถูกยืนยันอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น จากภาพการเข้าเฝ้าสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ของครูบาบุญชุ่ม ญาณสํวโร เมื่อ 17 กรกฎาคม 2561 โดย ญัฐพงศ์ ดวงแก้ว ได้กล่าวว่า “ก่อนหน้านี้ ครูบาบุญชุ่มได้รับผ้าไตรพระราชทานจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยตัวแทนเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังนำถวายครูบาที่วัดพระธาตุดอยเวียงแก้ว อ.เชียงแสน จ.เชียงราย และได้รับนิมนต์จากคณะผู้บริหารช่อง 3 ให้มาเทศนาที่ตึกมาลีนาท ๓ ห้องประชุมชั้น 8” (14 สิงหาคม 2018) ซึ่งภาพที่ถูกเผยแพร่โดยเฟซบุ๊กสำนักงานเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช, สื่อสาธารณะทั่วไป และเว็บไซต์ของไทยทีวีสื่อช่อง 3 เป็นภาพของครูบาบุญชุ่มครองจิวรที่มีสีต่างไปจากจารีตเดิม ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของครูบาในพื้นที่ภาคเหนือ ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับภาพลักษณ์ของครูบาศรีวิชัย

ภาพที่ 47

ครูบาบุญชุ่ม ญาณสํวโรและคณะ เข้าเฝ้ากราบถวายสักการะสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม 17 กรกฎาคม 2561

หมายเหตุ. จาก <https://www.facebook.com/SanggharajaOffice/photos/a.1990753584568869/2006950792949148>

ภาพที่ 48

ครูบาบุญชุ่ม ญาณสํวโร แสดงธรรมเทศนา ณ อาคารมาลีนนท์ทาวเวอร์ 2 เมื่อ 17 กรกฎาคม 2561

หมายเหตุ. จาก <https://shorturl.asia/5IU6o>

ภายหลังการเข้าเฝ้าสมเด็จพระสังฆราชในครั้งนั้น ปราภฏข้าครูบาบุญชุ่ม ออกกรรมฐานหลังจากเข้าจำพรรษาปิดวาจาเป็นเวลา 3 เดือน (26 กรกฎาคม – 24 ตุลาคม 2561) (workpointtoday, 2561) โดยเป็นภาพที่ครูบาบุญชุ่มกลับไปครองจีวรตามอย่างจารีตเดิม ปราภฏการณ์ลักษณะคล้ายกันนี้ได้เกิดขึ้นภายหลังครูบาศรีวิชัยเดินทางกลับภูมิลำเนาจากการถูกไต่สวนที่กรุงเทพฯ โดยบันทึกที่ปริวรรตจากเอกสารโบราณในภาคเหนือ ของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้บันทึกไว้ว่า

ท่านพระศรีวิชัยสถิตอยู่กรุงเทพฯ ได้ 2 เดือน เสร็จแล้วทูลลาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ขึ้นมาเชียงใหม่ ในวันอันท่านออกจากวัดเบญจมบพิตร มาสู่สถานีรถไฟหัวลำโพงนั้น มี ชาวเจ้าสมณพราหมณ์ คฤหสัถ์ นักบวช ผู้ใหญ่ผู้น้อย ราษฎรทั้งหลายตามมาส่งท่านถึง สถานีหัวลำโพงเป็นอันมาก ครั้นท่านกลับมาถึงเชียงใหม่แล้ว ก็มาพักอยู่วัดเกตฯ หัว สะพานแม่น้ำปิง ด้านตะวันออก แล้วท่านก็จัดแจงเอาเครื่องไทยทาน บาตร ผ้า มาทาน แก่พระครูเจ้าคณะเมืองและพระครูผู้ใหญ่ เจ้าคณะรอง เจ้าคณะจังหวัด ในเมือง เชียงใหม่และลำพูน ท้าวทุกองค์ (2537, น. 36)

แม้ว่าข้อความนี้จะไม่ได้ระบุถึงเรื่องสีจีวร แต่การนำไทยทานที่ได้รับมาจาก ส่วนกลาง ถวายแก่คณะสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์จากการแต่งตั้งโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะ สงฆ์ ร.ศ. 121 ตลอดจนถึงการกลับไปครองจีวรตามจารีตเดิมของครูบาบุญชุ่ม ภายหลังการเข้าเฝ้า

สมเด็จพระสังฆราชฯ หากไม่เป็นเพราะครุบาจารย์วิชัยต้องการเพิ่มบุญให้แก่ญาติโยมผู้ถวายทาน ครุบาจารย์ต้องการสนองพระราชศรัทธาแด่องค์พระมหากษัตริย์แล้ว ปรากฏการณ์นี้อาจนับได้ว่าเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่แฝงนัยยะทางการเมืองไว้อย่างแยบยล และการเปลี่ยนสีจีวรในครั้งนี้ได้ส่งผลให้จีวรจาริตของล้านนาถูกแทนที่ด้วยจีวรที่กำหนดมาจากส่วนกลาง สีจีวรดั้งเดิมกลายเป็นสีที่ไม่เหมาะสมที่จะใช้เข้าร่วมในกิจกรรมที่เป็นทางการของคณะสงฆ์

4.2.3 วิเคราะห์เหตุการณ์การเปลี่ยนสีจีวรในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่ผ่านมา นำไปสู่ค่านิยม ความเชื่อและความยึดถือแบบใหม่ ที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทุกด้าน ไม่เว้นแม้แต่ในแวดวงของพระศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับจีวร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในแต่ละครั้งได้สร้างความสั่นไหวให้เกิดขึ้นเป็นวงกว้าง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในเรื่องนี้ในปัจจุบัน คือการประกาศเปลี่ยนสีจีวรของคณะสงฆ์ธรรมยุต เมื่อวันที่วิสาขบูชา 13 พฤษภาคม 2557 มตินี้ถูกขานรับโดยคณะสงฆ์ธรรมยุตฝ่ายคามวาสี แต่สำหรับพระฝ่ายอรัญวาสีหรือพระป่าสายวิปัสสนากรรมฐาน ที่ยึดถือและปฏิบัติตามแนวทางของครุบาอาจารย์ นุ่งห่มจีวรสีกร้ออกสีเหลืองแกมแดง (สีเหลืองหม่น) หรือสีวัวโทน ย้อมด้วยน้ำย้อมจากธรรมชาติ ได้ตั้งคำถามและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นนี้ โดยพระครูนิรมิตวิทยากร (วิทยา กิจจวิโช) เจ้าอาวาสวัดดอยแสงธรรมญาณสัมปันโน ในฐานะเจ้าคณะตำบลแม่สุ่น (ธ) อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ (ในขณะนั้น) พระครูสายวัดป่าที่ยึดถือและปฏิบัติตามแนวทางของครุบาอาจารย์ สังกัดภายใต้การปกครองของคณะธรรมยุต ได้แสดงความเห็นต่อการเปลี่ยนสีจีวรของคณะธรรมยุตว่า

หากคำสั่งให้เปลี่ยนสีจีวรมีการบังคับใช้จริงคงเป็นเรื่องใหญ่แน่ เท่ากับทำลายล้างวงกรรมฐานเลยทีเดียว ทั้งนี้เพราะหลักปฏิบัติของพระกรรมฐานสายวัดป่าต้องยึดถือปฏิบัติตามแนวของครุบาอาจารย์หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น ที่ดำเนินมากกว่า 100 ปี แต่ถ้าจะมีคำสั่งมาลบล้างปฏิบัติของครุบาอาจารย์ให้สูญสิ้นไปในยุคนี้ คงไม่ใช่เรื่องเล็กน้อยอย่างแน่นอน เพราะการนุ่งห่มจีวรของพระกรรมฐานสายวัดป่าต้องมีสีเดียวเท่านั้นคือ สีแก่นขนุนเข้ม หรือสีกรัก พระสายนี้ทุกรูปจะไม่นุ่งห่มผ้าที่ผลิตจากโรงงานทุกชนิด วัดป่าสายปฏิบัติกรรมฐานทุกวัดปัจจุบันก็ต้องมีเตาต้มสีสำหรับย้อมผ้า โดยใช้แก่นขนุนของต้นแก่มาต้มเคี่ยวจนได้สีที่ต้องการ จากนั้นจึงย้อมผ้าขาวบังสกุลให้เป็นสีแก่นขนุนแล้วนำมาตัดเย็บเป็นสบง อังสะ จีวร เพื่อนำมานุ่งห่มตามพระวินัยบัญญัติ หากจะมีคำสั่งบังคับให้ต้องนุ่งห่มสีอื่น หรือจีวรที่ผลิตจากโรงงาน พระวงกรรมฐานที่สืบทอดกันมาช้านานก็ต้องหมดสิ้นไม่มีเหลือ (ผู้จัดการออนไลน์, 2557)

พระครูนิรมิตวิทยากรมีความเห็นว่าแนวทางการปฏิบัติเรื่องจีวรนั้น ควรจะยึดถือตามปฏิบัติของครุบาจารย์ที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา เพื่อรักษาแนวทางปฏิบัติที่ดั้งเดิมไว้ เช่นเดียวกับ

พระธรรมฐิติญาณ (ศรีจันทร์) วัดบึงพลาญชัย จ.ร้อยเอ็ด ในฐานะเจ้าคณะภาค 10 (ธ) (ในขณะนั้น) กล่าวว่า

ได้รับทราบประกาศของคณะธรรมยุตแล้ว ซึ่งพระสายวิปัสสนากรรมฐาน หรือสายพระป่ายังคงยึดธรรมเนียมปฏิบัติครูบาอาจารย์ที่มีมาแต่โบราณ ไม่เปลี่ยนสีครองจีวร ในส่วนของวัดบึงพลาญชัยก็ต้องดูกาลเทศะ โดยจะครองจีวรก็ต่อเมื่อมีพระราชพิธีหรือความเหมาะสม พระสายวิปัสสนากรรมฐานจะยึดพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะใครบวชก่อนหลังจะเคารพกันที่พรรษา ถึงแม้จะมีสมณศักดิ์สูงก็ต้องไหว้พระที่พรรษามากกว่า ถึงแม้จะไม่มีสมณศักดิ์ก็ตาม ขณะที่การครองจีวรก็เช่นกัน จะยึดธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมาจากรุ่นครูบาอาจารย์ อย่างไรก็ตามก่อนหน้านี้ได้หารือกับสมเด็จพระวันรัต ก่อนที่จะมีประกาศนี้ ถึงข้อปฏิบัติดังกล่าว ซึ่งท่านก็ว่าไม่ได้เป็นการบังคับ (ผู้จัดการออนไลน์, 2557)

พระธรรมฐิติญาณมีความเห็นว่า การปฏิบัติของพระสายวิปัสสนากรรมฐานยังคงยึดธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมา การเปลี่ยนแปลงสีจีวรในครั้งนี้จะต้องดูถึงความเหมาะสมในแต่ละครั้งว่าจะครองจีวรสีใด โดยจะครองจีวรสีพระราชนิยมในงานพระราชพิธี ด้านพระพรหมมุนี (สุชิน อคฺคชิโน) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม (ธ) กรรมการมหาเถรสมาคม (ในขณะนั้น) กล่าวว่า

ในส่วนของวัดคงต้องเปลี่ยนสีครองจีวรตามประกาศของคณะธรรมยุต เนื่องจากต้องการให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในหมู่คณะสงฆ์ แต่ถ้าหากมีการไม่ปฏิบัติตามคงต้องพิจารณากันอีกว่าจะมีการดำเนินการอย่างไร แต่เรื่องการเปลี่ยนสีจีวรเป็นเรื่องปลีกย่อย อยากให้ยึดเรื่องแนวทางปฏิบัติเป็นสำคัญกว่า (popcornfor2.com, 2557)

พระพรหมมุนี (สุชิน อคฺคชิโน) มีความเห็นว่าควรเปลี่ยนสีจีวรตามประกาศคณะธรรมยุต เพื่อความเป็นระเบียบหมู่สงฆ์ โดยให้ยึดแนวทางปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญ สอดคล้องกับความเห็นของพระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาณ) เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จ.นนทบุรี ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนสีจีวรว่า

เป็นการเปลี่ยนเพื่อความเรียบร้อย เวลาที่พระทำกิจของสงฆ์ หรือเวลานั่งสวดมนต์พร้อม ๆ กันหลายรูป จะเห็นได้เลยว่าบางรูปห่มจีวรสีเหลือง บางรูปก็ดำหรือแดง ดูแล้วไม่ค่อยเรียบร้อย แต่ผู้ที่เสนอการเปลี่ยนสีจีวรก็ต้องมีคำตอบหรือเหตุผลที่ดีถึงการเปลี่ยนสีจีวร ส่วนผู้คัดค้านไม่ต้องการให้มีการเปลี่ยนสีจีวร ก็ต้องยอมรับฟังเหตุผลด้วยอาตมาเคยห่มมาหมดแล้วทุกสี ไม่ว่าจะสีเหลือง สีแดง หรือสีรักที่ย้อมจนเกือบจะกลายเป็นสีดำ เพราะด้วยความที่เราเคร่งครัด แต่มาจนปัจจุบันก็กลับมาห่มจีวรที่เรียกว่าสีพระราชศรัทธา ซึ่งเป็นสีที่ไม่เหลือง ไม่แดง ไม่ดำ แต่เป็นสีที่พอดี ถ้าหาก

พระสงฆ์เปลี่ยนเหมือนกันหมด ก็จะต้องเรียบร้อย อย่าให้เหมือนกับฆราวาสตอนนี้ ที่มีทั้ง สีเหลือง สีแดง ซึ่งมีแต่ความขัดแย้ง ถ้าพระสงฆ์ทำให้เป็นสีเดียวกันได้ก็จะเป็นตัวอย่าง ที่ดีให้กับฆราวาส (ไทยรัฐออนไลน์, 2557)

พระราชธรรมนิเทศได้ให้ความเห็นว่า จีวรสีพระราชนิยมเป็นสีที่อยู่กึ่งกลาง ระหว่างจีวรสีเหลืองและจีวรสีกรัก การเปลี่ยนสีจีวรของคณะธรรมยุตในครั้งนี้ เพื่อความเป็นระเบียบ เรียบร้อยและเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับฆราวาส นอกจากนี้ สวัสดิ์ อโณทัย นักวิชาการด้านศาสนา คณบดี วิทยาลัยปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น ได้ให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์อยากให้คณะสงฆ์ที่จะเข้าพระราช พิธี ครองจีวรสีเดียวกัน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึง ได้มีมติมหาเถรสมาคมออกมาว่า เวลาพระสงฆ์ทั้ง 2 นิกายเข้าวัง ก็จะต้องครองจีวรสี พระราชนิยม เพื่อเป็นการสร้างความประนีประนอมระหว่างธรรมยุตและมหานิกาย ซึ่ง การที่ธรรมยุตประกาศใช้จีวรสีพระราชนิยมเป็นสีประจำคณะธรรมยุต เป็นการแสดงเชิง ไหว้เชิงพริบทางการเมืองศาสนา หากพระธรรมยุตยึดสีพระราชนิยมเป็นของตนเองแล้ว ต่อไปเข้าพิธี มหานิกายต้องอนุวัตตามที่ธรรมยุตปฏิบัติ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวได้ทรงประนีประนอมความต่างของสีจีวรแต่ละนิกาย ด้วยการสร้างความ กลมกลืนในเวลาเข้าพระราชพิธีด้วยการครองจีวรสีเดียวกัน โดยพระองค์ไม่ได้มีการ บังคับให้เปลี่ยน เมื่อมีประกาศดังกล่าวออกมา มีคำถามว่าพระมหานิกายจะปฏิบัติเช่น ไร โดยมติมส.ให้มหานิกายต้องครองจีวรสีพระราชนิยมเวลาเข้าวัง ทางคณะสงฆ์ มหานิกายก็ต้องปฏิบัติตามนั้น ซึ่งมหานิกายมีพระมากกว่า 2 แสนรูป แต่ธรรมยุตมี เพียงประมาณ 3 หมื่น ทำให้คนส่วนใหญ่ต้องมาปฏิบัติตามคนส่วนน้อย นี่คือการเดิน เกมการเมือง สัญลักษณ์ทางศาสนา (สวัสดิ์ อโณทัย, 2557)

สวัสดิ์ อโณทัย มองภาพรวมของการเปลี่ยนสีจีวรของคณะธรรมยุตในครั้งนี้ว่า เป็นการช่วงชิงพื้นที่ทางการปกครองคณะสงฆ์ภายใต้สีจีวร ด้านนายวรเดช อมรรวพิพัฒน์ เลขาธิการ สมาคมสภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย กล่าวว่า

กรณีที่คณะสงฆ์คณะธรรมยุตออกประกาศเปลี่ยนสีจีวรเป็นสีพระราชนิมนั้น แม้ ยอมรับว่าจะไม่ได้ขัดตามพระธรรมวินัย เนื่องจากมีการใช้สีตามที่ระบุไว้ในพระธรรม วินัย แต่เห็นว่าไม่ควรที่จะเป็นการออกประกาศในลักษณะของการบังคับกัน เพราะพระ ปาส่วนใหญ่จะเป็นพระสังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต และพระป่าจะนับถือและปฏิบัติตาม แนวทางของครูบาอาจารย์ ดังนั้น จึงไม่ควรที่จะไปบังคับ เพราะอาจจะทำให้เกิดปัญหา ขัดแย้งกันขึ้นมาได้ (วรเดช อมรรวพิพัฒน์, 2557)

วรเดช อมรรพพิพัฒน์ มีความเห็นว่า ไม่ควรบังคับให้พระสายวัดป่าเปลี่ยนสีจีวรตามพระเมือง ซึ่งอาจเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งในหมู่คณะขึ้น เนื่องจากพระป่ามีการปฏิบัติตามแนวทางของครูบาอาจารย์ นอกจากนี้ พระพรหมโมลี (สุชาติ ธรรมรตโน) พระเถระฝ่ายมหานิกาย เจ้าคณะภาค 5 รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ได้ปรารภพระมหาเปรียญซึ่งเป็นพระในส่วนของมหานิกาย ห่มจีวรสีพระราชนิยมเข้าร่วมในพิธีสมโภชเปรียญธรรม ศูนย์บาลีคณะสงฆ์ จังหวัดตาก เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2561 ณ วัดดอนไชย ต.แม่สวด อ.แม่สวด จ.ตาก สรุปความว่า

คณะสงฆ์ได้แบ่งเป็น 2 ส่วน โดยแต่ละส่วนมีสีผ้าที่แตกต่างกัน ปัจจุบันมีความพยายามที่จะให้พระใช้สีพระราชนิยมทั้งหมด นับเป็นการรุกรานผู้ที่ใช้ผ้าสีเหลือง ด้วยการพูดโน้มน้าวเพื่อต้องการให้คล้อยตามในการใช้สีพระราชนิยม คณะสงฆ์หนเหนือใช้ผ้าสีทอง (สีเหลือง) จนได้รับการยกย่องจากคณะสงฆ์อื่น ๆ ถึงความงดงามน่าชื่นใจ ขอให้คณะสงฆ์หนเหนือ สำเนียงกว่า สีพระราชนิยมใช้ในงานที่ต้องใช้พัสดัยเรียกว่างานหลวง และงานที่ราชวงศ์เสด็จ นอกเหนือจากนี้ไม่ว่าจะนิมนต์โดยฝ่ายใด ให้ใช้ผ้าสีเหลืองที่เป็นเอกลักษณ์ของมหานิกาย อย่าเกรงใจในการที่จะขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์แล้วสีจีวรจะไม่เสมอกัน หากเขานิมนต์ก็แสดงว่าเจ้าภาพทำใจยอมรับได้แล้ว ขอให้ภูมิใจในสิ่งที่ โบราณจารย์ได้รักษามาถึงปัจจุบัน เว้นไว้แต่ว่ามีมติมหาเถรสมาคมออกมาให้ใช้สีพระราชนิยมทั้งหมด หรือมีคำสั่งนอกเหนือไปจากนี้ ให้ใช้สีพระราชนิยมทั้งหมดเป็นลายลักษณ์อักษร เมื่อถึงจุดนั้นแล้วค่อยว่ากัน ผ้าก็คือผ้า อย่าให้ผ้าเป็นปัญหาเหมือนในอดีตกาล การบรรลุธรรม การสอบเปรียญได้ การรับเปรียญได้ ผ้าสีไหนก็เรียนได้ ผ้าสีไหนก็สอบได้ ผ้าสีไหนก็รับไปประกาศได้ เหมือนกันทั้งนั้น (ชมมณี เสืออ่ำ Channel, 2561)

การประกาศเปลี่ยนสีจีวรของธรรมยุตในครั้งนี้ นับเป็นพัฒนาการด้านสีจีวรในรอบกว่า 150 ปี ที่สร้างความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญให้กับคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจีวรสีกรัก เอกลักษณ์ของคณะสงฆ์ธรรมยุต ที่มีจุดเริ่มต้นจากพระราชาศรัทธาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา การประกาศใช้จีวรสีพระราชนิยมซึ่งเป็นพระราชาศรัทธาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่พระราชทานไว้สำหรับสงฆ์ทั้ง 2 นิกายใช้ร่วมกันในงานพระราชพิธีหลวง ของฝ่ายปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุต ได้สร้างความวิตกกังวลและความไม่ไว้วางใจในสังคมสงฆ์ โดยบางท่านแสดงความคิดเห็นว่าเป็นการล้มล้างปฏิบัติตั่งเดิมที่เคยปฏิบัติมา บางความเห็นมองว่าเป็นการช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองในการปกครองสงฆ์ ในขณะที่ผู้เกี่ยวข้องโดยตรงอย่างธรรมยุตฝ่ายคามวาสีขานรับมตินี้ รวมถึงพระในปกครองของมหานิกาย (บางส่วน) ก็ได้เปลี่ยนจีวรเป็นสีพระราชนิยมตามประกาศคณะสงฆ์ธรรมยุต

ภายหลังการออกประกาศเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสีจีวรของทั้งสองนิกาย พบว่าวัดในสังกัดมหานิกายหนเหนือไม่ได้เปลี่ยนสีจีวรตามประกาศของคณะสงฆ์หนเหนือทั้งหมด เช่น วัดวัด

โพธารามมหาวิหาร หรือวัดเจ็ดยอด อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่, วัดวัดตโปทาราม หรือวัดร่ำเปิง ต.สุเทพ จ.เชียงใหม่ เป็นต้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร ที่ได้ออกประกาศขานรับมติของสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ (ในขณะนั้น) ให้นุ่งห่มเป็นแบบเดียวกัน ลงวันที่ 13 มีนาคม 2557 ซึ่งประกาศฉบับนี้ให้รายละเอียดไว้เพียงว่า “. . .มีมติอนุวัตรตามคำริของเจ้าประคุณสมเด็จพระเจ้า ให้นุ่งห่มเป็นแบบเดียวกันเพื่อความสง่างาม. . .” (ภาคผนวก 5) โดยไม่กล่าวถึงเรื่องจีวรที่ระบุในประกาศที่ลงนามโดยพระเทพโกศล (สังวาลย์ พรหมวันโณ) วัดศรีโสดา เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ (ในขณะนั้น) โดยพบว่าพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนดีโก) เจ้าอาวาสวัดโพธารามมหาวิหาร (วัดเจ็ดยอด) (ภาคผนวก 6), พระภาวนาธรรมาภิรัช (สุพันธ์ อาจิณณสีโล) เจ้าอาวาสวัดตโปทาราม (วัดร่ำเปิง) (ภาคผนวก 7) และพระธรรมเสนาบดี (ธงชัย สุวณฺณสิริ) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยสุเทพ (ภาคผนวก 8) ใช้จีวรสีพระราชนิยม

นอกจากนี้คณะสงฆ์มหานิกายบางวัดในกรุงเทพฯ ได้ใช้จีวรสีพระราชนิยม เช่นเดียวกับคณะสงฆ์ธรรมยุต เช่น วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ (ภาคผนวก 9), วัดประยุรวงศาวาส (ภาคผนวก 10), วัดยานนาวา (ภาคผนวก 11), วัดเทพราชกุญชร (ภาคผนวก 12) เป็นต้น (เขตการปกครองภาค 1 คณะใหญ่หนกลาง) ซึ่งไม่บรรลุนิติบุคคลที่คณะสงฆ์แต่ละนิกายวางไว้ คือเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคณะสงฆ์มหานิกาย (หนเหนือ) ที่ระบุในประกาศว่า “ให้ภิกษุหนเหนือห่มแบบเดียวกัน โดยใช้ผ้าสีเหลืองทอง³ ทั้งภายในวัดและภายนอกวัด เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยทั่วทั้งหนเหนือ” (ประกาศคณะสงฆ์ (หนเหนือ) (ภาคผนวก 2))

ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงแต่ละครั้งที่ผ่านมาเป็นอำนาจจากส่วนกลาง มากกว่าการตกลงร่วมกันของคณะสงฆ์ ที่โดยมากให้เหตุผลว่า “เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย” หรือ “เพื่อความถูกต้องตามพระธรรมวินัย” หรือ “เพื่อความเป็นหนึ่งเดียว” เหตุผลทางจริยธรรมเหล่านี้ถูกหยิบยกมาอ้างถึง เพื่อชักชวนหรือโน้มน้าวให้คล้อยตาม ขณะเดียวกันก็ได้สร้างความกดดันทางสังคมให้แก่บุคคลผู้ไม่ปฏิบัติตาม เห็นได้จากการคาดโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนในกฎหมายตราสามดวง และจากทศนะของพระพรหมมุนี (สุมัง อคฺคชิโน) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม (ธ) กรรมการมหาเถรสมาคม (ในขณะนั้น) ที่กล่าวถึงประกาศคณะธรรมยุตว่า “ในส่วนของวัดคงต้องเปลี่ยนสีครองจีวรตามประกาศของคณะธรรมยุต เนื่องจากต้องการให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในหมู่คณะสงฆ์ แต่ถ้าหากมีการไม่ปฏิบัติตาม คงต้องพิจารณากันอีกว่าจะมีการดำเนินการอย่างไร. . .” (popcornfor2.com, 2557) คำกล่าวนี้ยืนยันว่าเป็นประกาศที่คณะสงฆ์วัดราชบพิธฯ ต้องปฏิบัติตาม และในฐานะที่วัดราช

³ เน้นโดยผู้วิจัย

บพิตร ซึ่งเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก (ธ) ปฏิบัติเป็นตัวอย่างแล้ว วัดธรรมยุตฝ่ายคามวาสีที่มีฐานะรองลงมาก็ต้องปฏิบัติตามประกาศนี้โดยพร้อมเพรียง

ด้วยเหตุนี้ สัจจวิธานของคณะสงฆ์ไทยจึงอาจกล่าวได้ว่าถูกแผ้วถางไว้ด้วยอำนาจอ่อน (soft power) ของชนชั้นปกครอง ที่ โจเซฟ เอส ไนย์ (Joseph S. Nye) ได้อธิบายว่า เป็นความสามารถที่ทำให้ผู้อื่นต้องการหรือยอมรับในสิ่งที่เราต้องการ โดยมีทรัพยากรของอำนาจคือจริยธรรมที่ถูกนำมาใช้เพื่อชักชวน ให้ผู้อื่นหนึ่งเห็นคล้อยตาม (สุชาติ บำรุงสุข, 2557, น. 7-11) สัจจวิธานของคณะสงฆ์จึงถูกนำมาใช้เพื่อกำหนดบทบาทบางประการของสงฆ์ เช่น การใช้สัญญาสิริแดงของพระสงฆ์ผู้มีพรรษามากในสมัยอยุธยา เพื่อแยกสงฆ์พรรษาน้อยออกจากสงฆ์เถระ, การครองจีวรสีรักของคณะสงฆ์ธรรมยุตในสมัยรัชกาลที่ 4 เพื่อแสดงความเคร่งครัดต่อพระธรรมวินัย, หรือใช้สัจจวิธานเพื่อควบคุมสงฆ์ให้อยู่ภายใต้การปกครอง เช่น เมื่อครั้งรวมมณฑลล้านนาเข้ากับรัฐไทย ในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อความเป็นส่วนหนึ่งของรัฐสยาม เป็นต้น ถึงกระนั้นอำนาจที่แผ้วถางไว้ได้สัจจวิธานยังคงถูกนำมาใช้แม้ในยุคปัจจุบัน นำไปสู่ความไม่ไว้วางใจกันระหว่างนิกาย ดังเช่นความเห็นของ พระพรหมโมลี (สุชาติ ธรรมรัตนโน) เจ้าคณะภาค 5 รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดปากน้ำที่กล่าวมาข้างต้น แม้ว่าเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาแล้วกว่า 4 ปี (13 พฤษภาคม 2557 - 18 สิงหาคม 2561)

นอกจากนี้ การแต่งตั้งพระเถระที่เปลี่ยนสัจจวิธานแล้ว ไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ยังส่งผลให้การเปลี่ยนสัจจวิธานของวัดนั้น ๆ ปรากฏเด่นชัดขึ้น ดังเช่นพระบัญชาของ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงแต่งตั้งให้สมเด็จพระมหาธีรราชจารย์ (ปสฤทธ์ เขมฺงโร) เจ้าอาวาสวัดยานนาวา ไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) พระอารามหลวงชั้นเอก (มหานิกาย) เมื่อ 23 พฤษภาคม 2564 (สำนักงานเลขานุการพระสังฆราช, 23 พฤษภาคม 2564) คำสั่งแต่งตั้งครั้งนี้ทำให้คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนฯ ที่แต่เดิมครองจีวรสีมหานิกาย ต้องเปลี่ยนสัจจวิธานเป็นสีพระราชานิยมอย่างค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากโดยวิธีปฏิบัติแล้วพระลูกวัดจะครองจีวรสีเดียวกันกับเจ้าอาวาส แม้ว่าจะไม่มีประกาศอย่างเป็นทางการ

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ การเปลี่ยนสัจจวิธานของคณะสงฆ์เถรวาทไทยที่ผ่านมาโดยมากจะเป็นพระราชประสงค์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่คณะสงฆ์รับสนองพระราชโองการหรือพระราชดำริโดยพร้อมเพรียง แต่การประกาศใช้สัจจวิธานเหลืองทองของมหานิกาย (หนเหนือ) และการเปลี่ยนสัจจวิธานของคณะธรรมยุต เป็นมตจากฝ่ายปกครองสงฆ์ การขานรับมติเรื่องเปลี่ยนสัจจวิธานของสงฆ์ธรรมยุตและมหานิกาย (หนเหนือ) จึงเกิดได้ขึ้นเพียงบางส่วน แต่เนื่องจากประกาศเปลี่ยนสัจจวิธานของคณะสงฆ์ธรรมยุต เป็นประกาศที่อาจตีความได้ว่าเกะอิงหรือเนื่องด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์จากการนำสัจจวิธานพระราชทานซึ่งเป็นพระราชประสงค์ส่วนพระองค์ของรัชกาลที่ 9 ที่ทรงต้องการให้สงฆ์ใช้ร่วมกัน มาเป็นสีประจำคณะสงฆ์ธรรมยุต จึงสร้างแรงจูงใจให้สงฆ์คล้อยตามได้มากกว่า ส่งผล

ให้ภาพรวมของสงฆ์ที่ใช้จีวรสีพระราชานิยมมีจำนวนมากขึ้นจากทั้งมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย ผลพลอยได้ของประกาศธรรมยุตฯ จึงอาจเป็นการรวมสงฆ์ให้เป็นหนึ่งเดียวภายใต้จีวรสีพระราชานิยม หรือสีธรรมยุต แต่ในอีกแง่หนึ่งการประกาศเปลี่ยนสีจีวรของคณะธรรมยุตในครั้งนี้ อาจสร้างความไม่ไว้วางใจแก่มหานิกายอีกส่วนหนึ่งมากยิ่งขึ้น จากปัญหาที่สะสมมาตั้งแต่ครั้งแยกนิกาย

ในยุคที่พระสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้กรอบของพระธรรมวินัยและกฎหมายของบ้านเมือง เป็นเหตุให้ผู้ปกครองของรัฐเข้ามามีบทบาทในคณะสงฆ์ด้านต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยสีจีวรเป็นเครื่องมือประการหนึ่ง (soft power) ที่ชนชั้นปกครองเลือกใช้เพื่อควบคุมหรือจัดระเบียบสงฆ์จากความหลากหลายของจีวร ด้วยเหตุผลทางการเมืองบ้าง ด้วยเหตุรังเกียจกันจากวัตรปฏิบัติที่ไม่สม่ำเสมอเหมือนกันบ้าง โดยยกเหตุผลทางจริยธรรมโน้มน้าวให้คณะสงฆ์ปฏิบัติตาม พร้อมกับสร้างความกดดันทางสังคมให้กับผู้ที่เห็นต่าง เนื่องจากการที่ชนชั้นปกครองเลือกสีจีวรสีใดสีหนึ่งในการอธิบายความเป็น เกรวาท สีจีวรที่ไม่ถูกเลือกจึงกลายเป็นสีที่ไม่ได้รับความนิยมไปโดยปริยาย ซึ่งในสมัยพุทธกาลไม่พบว่าความหลากหลายของจีวรของภิกษุที่อยู่ภายใต้พระธรรมวินัยเดียวกัน จะเป็นปัญหาที่ถูกหยิบยกมาตีความว่า สีใดถูกต้องตามพระธรรมวินัย สีใดไม่ถูกต้อง และไม่พบการใช้สีจีวรเพื่อแยกสงฆ์ที่มีความประพฤติ หรือมีวัตรปฏิบัติที่ไม่เหมือนกัน ออกจากกัน

อีกทั้ง ไม่พบการจัดระเบียบสงฆ์ด้วยการกำหนดให้สงฆ์ต้องครองจีวรสีเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากภิกษุไม่ต้องเปลี่ยนสีจีวรเมื่อเข้ารับกัจฉินมัตในพระราชวังของพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้า ปเสนทิโกศล เป็นต้น และเมื่อเกิดกลุ่มภิกษุที่มีความประพฤติไม่เรียบร้อย หรือมีความเห็นต่างกัน เช่น กลุ่มของพระฉัพพัคคีย์, การขอแยกตัวออกจากหมู่ของพระเทวทัต หรือความไม่ลงรอยกันของภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ที่สงฆ์แบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือฝ่ายพระวินัยธรและฝ่ายพระธรรมกถึก พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีให้โอวาทเตือนสติให้มีความสามัคคี เมื่อไม่สามารถห้ามสงฆ์ไม่ให้เกิดความบาดหมางกันได้ ทรงหลีกเร้นออกจากหมู่ ชาวบ้านต้องเข้ามาแก้ไขปัญหานั้นด้วยมาตรการทางสังคม (Social Sanction) คือไม่ถวายอาหาร ไม่ทำสามัคคีกันดังเดิม เป็นต้น ภิกษุทั้ง 2 ฝ่ายได้รับความเดือดร้อน กราบพูลขอมาต่อพระศาสดา กลับมาสามัคคีกันดังเดิม จะเห็นได้ว่าแม้จะมีความไม่เรียบร้อย ความขัดแย้งหรือความไม่ลงรอยกัน ภิกษุในยุคพุทธกาลภายใต้พระธรรมวินัยเดียวกัน ก็ไม่ใช้สีจีวรเพื่อแสดงความแตกต่างในวัตรปฏิบัติของตน

ทั้งนี้ พัฒนาการของสีจีวรของคณะสงฆ์ในประเทศไทยที่มาจากส่วนบน ทำให้คณะสงฆ์ไทยต้องผูกติดอยู่กับอำนาจรัฐ ทำงานภายใต้กรอบของชนชั้นปกครอง ขาดความเป็นอิสระในการบริหารหมู่คณะภายใต้พระธรรมวินัย จีวรถูกนำมาใช้ผิดวัตถุประสงค์จากที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ ประโยชน์ของจีวรที่เคยมีมาในสมัยพุทธกาลถูกลดบทบาทลง จีวรถูกนำมาใช้ประโยชน์ในแงุ่มที่ต่างไป คงไว้เพียงเป็นเครื่องอาศัยเพื่อบำบัดความหนาวร้อน สัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดดและสัตว์เลื้อยคลาน ปกปิดอวัยวะที่ทำให้ความละอายกำเริบ โดยสีของจีวรเป็นสิ่งที่ถูกนำมาใช้

ประโยชน์เพื่อแสดงความแตกต่างของแต่ละนิกาย ที่ตีความคำสอนต่างกัน แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงมีรับสั่งให้สงฆ์ปฏิบัติตามพระราชาหรือฝ่ายปกครองทั้งหลาย ด้วยพระดำรัสว่า “อนุชานามิ ภิกขเว ราชนิ อนุตติตุ” ก็ตาม หากพิจารณาอย่างรอบคอบจะเห็นว่า พระดำรัสนี้ทรงอนุญาตในเรื่องเกี่ยวกับการเข้าจำพรรษาของภิกษุ อันเนื่องมาจากพระเจ้าพิมพิสารมีพระราชประสงค์จะเลื่อนวันเข้าพรรษา (วิ.ม. (ไทย) 4/186/295) ซึ่งพระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายเพิ่มเติมในกรณีนี้ว่า

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตเพื่ออนุวัตรตาม ด้วยทรงทำในพระหฤทัยว่า ชื่อว่าความเสื่อมเสียเล็กน้อย ย่อมไม่มีแก่ภิกษุทั้งหลาย เพราะเลื่อนกาลฝนออกไป เพราะฉะนั้น ภิกษุควรอนุวัตรตามในกรรมที่เป็นธรรมอย่างอื่นได้ แต่ไม่ควรอนุวัตรตามแก่ใคร ๆ ในกรรมอันไม่เป็นธรรม ฉะนั้นแล (วิ.ม.อ. (ไทย) 3/185-6/171)

ดังนั้น การคล้อยตามพระราชาหรือผู้ปกครอง จะต้องเป็นกรณีที่คล้อยตามแล้ว ไม่สร้างความเสื่อมเสียแก่ภิกษุ โดยจะต้องเป็นการคล้อยตามเฉพาะการกระทำที่เป็นธรรมเท่านั้น หากเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ขัดกับพระธรรมวินัย ไม่เป็นไปเพื่อความปล่อยวาง หรืออาจเป็นเหตุให้เกิดการแบ่งแยก สงฆ์สามารถที่จะไม่ปฏิบัติตามได้ โดยเทียบเคียงกับหลักมหาปเทศ 4 ที่ทรงวางไว้เพื่อให้สงฆ์ใช้ประกอบการตัดสินใจ

การอนุวัติตามชนชั้นปกครองโดยขาดการพิจารณา ทำให้พระศาสนาต้องหมองไปหลายยุคหลายสมัย เช่น สมัยเจ้าพระฝางที่ให้กองทัพของตนใช้จิวรีสีแดงในการประกาศตนเป็นอิสระ ไม่ขึ้นตรงต่อการปกครองของกรุงศรีอยุธยา เมื่อครั้งเสียกรุงครั้งที่ 2 ทำให้ผ้ากาสาฬหพัศตร์ในความหมายธงชัยแห่งพระอรหันต์ กลายเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองจนต้องถูกปราบปราม เป็นต้น นอกจากนี้การอนุวัติตามชนชั้นปกครองโดยไม่พิจารณาอย่างรอบคอบ ยังสร้างมุมมองของพระพุทธศาสนาในสายตาชาวต่างชาติว่า เป็นสถาบันที่ให้การสนับสนุนอำนาจการปกครองของรัฐ ดังจะเห็นได้จากเอกสารของ จอห์น ครอว์ฟอร์ด (John Crawford) ทูตที่รัฐบาลอังกฤษแต่งตั้งให้มาเจริญสัมพันธไมตรีกับกรุงสยามในปี พ.ศ. 2364 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 โดยส่วนหนึ่งของเอกสารได้ระบุว่า

สถาบันที่เกี่ยวข้องกับศาสนามีอิทธิพลต่อระบบการปกครองของประเทศอย่างมาก ไม่มีประเทศใดในโลกตามความเห็นของข้าพเจ้า ที่ศาสนาเข้ามามีส่วนในชีวิตประจำวันมากเท่ากับกรุงสยาม. . . ในคณะสงฆ์ซึ่งจัดเป็นส่วนใหญ่ของประชากรนี้ มีระเบียบวินัยดี นับตั้งแต่พระราชาคณะลงไปถึงสามเณร รัฐบาลมีหน้าที่แต่งตั้งสมณะผู้ใหญ่ และเป็นผู้ให้เงินสนับสนุน และโดยที่วัดต้องพึ่งพาอาศัยรัฐ และไม่มี การสืบทอดทางมรดกหรือครอบครองสมบัติได้ หน้าที่ของวัดจึงเป็นการสนับสนุนอำนาจการปกครองของรัฐบาล ข้าพเจ้าไม่แปลกใจเลยที่จะกล่าวว่า การทั้งนี้ย่อมเป็นการสนับสนุนให้ระบบนี้คงอยู่

ต่อไป ในรูปสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งแผ่กระจายทั่วกรุงสยาม (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ชำ บุนนาค), 2555, น. 787)

นอกจากนี้ การนำตนผูกติดกับอำนาจรัฐของคณะสงฆ์ไทย ยังส่งผลให้ประชาชน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการทำนุบำรุงศาสนา ขาดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ ดังเช่นในสมัยพุทธกาล

หากมีจุดมุ่งหมายให้ความหลากหลายของจีวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย มีความเป็นหนึ่งเดียวภายใต้จีวรสีเดียวกัน เพื่อแสดงออกถึงความสามัคคี ความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยเว้นการตีความสีจีวรอย่างเคร่งครัดว่า สีจีวรต้องเป็นสีที่เกิดจากการย้อมด้วยน้ำย้อมจากธรรมชาติ แล้ว ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ทั้งคณะสงฆ์ ภาครัฐและภาคประชาชน ควรมีส่วนร่วมในการทำความตกลงร่วมกัน โดยนำมาตรฐานสีหรือรหัส PMS (Pantone Matching System) ที่เป็นสากล มาใช้ในการกำหนดสี ซึ่งจะทำได้จีวรที่มีสีระนาบเดียวกัน ไม่ว่าจะถูกย้อมจากโรงงานใดก็ตาม และสิ่งที่สำคัญกว่าการกำหนดสีจีวรคือ สงฆ์ควรมีระยะห่างที่เหมาะสมระหว่างรัฐกับสถาบันสงฆ์ เพื่อลดการแทรกแซงจากการบริหารอำนาจผ่านสีจีวรของชนชั้นปกครอง ด้วยการยึดมั่นในหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้ดีแล้ว อันเป็นรากฐานที่สำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดศรัทธาปสาทะ เป็นปัจจัยส่งเสริมให้พระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลาย เป็นสัญลักษณ์แห่งความสงบเรียบร้อย เป็นบ่อเกิดแห่งความดีงามของหมู่คณะ การเรียนรู้ การยอมรับและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย จึงเป็นการสร้างภักษุในพระศาสนาให้คงงาม มีค่า อยู่ในฐานะของครุฐานียบุคคล ซึ่งเป็นเหตุอันสำคัญที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเจริญมั่นคงสืบต่อไปได้

บทที่ 5

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุปและอภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง “สีจีวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย” เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถาและปกรณ์วิเสสต่าง ๆ รวมถึงบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องจีวร สีจีวร การย้อมผ้า และประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะของสีจีวรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาในยุคพุทธกาลถึงยุคปัจจุบัน และศึกษาสีจีวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย ตลอดจนถึงวิเคราะห์สีจีวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย ผลการศึกษามีดังนี้

จีวรในพระพุทธศาสนาเป็นผ้าที่มีลักษณะพิเศษ ต่างจากเครื่องนุ่งห่มของนักบวชในลัทธิต่าง ๆ กล่าวคือ เป็นผ้าที่ก่อนที่จะนำมาใช้สอยจะต้องตัดให้เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย แล้วนำมาเย็บต่อกันให้เป็นผืน โดยมีแบบแผนอย่างผืนนาของชาวมคธ หลังจากนั้นจึงนำไปย้อมด้วยน้ำฝาด โดยพระพุทธเจ้าทรงกำหนดน้ำย้อมจากธรรมชาติไว้อย่างกว้าง ๆ ไม่ตายตัว ทรงเน้นเพียงไม่อุจาด สวยงามอย่างชาวบ้าน ผ้าที่ได้จากการย้อมจึงมีหลายโทนสี ตั้งแต่โทนสีเหลืองจนถึงโทนสีแดง พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายว่าสีจีวรที่ทรงห้ามภิกษุใช้ คือจีวรสีเขียวคล้ายสีดอกผักตบ สีเหลืองคล้ายดอกกระณิการ สีแดงคล้ายดอกขบา สีแดงอ่อนคล้ายผาง สีดำคล้ายลูกประคำดีควาย สีแดงเข้มคล้ายหลังตะขาบ สีแดงกลาย ๆ มีสีเจือกัน คล้ายใบไม้เหลือง โดยลักษณะของสีจีวรในสมัยพุทธกาลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถาโดยมากจะมีลักษณะเด่นเป็นสีแดง หรือ รตต (รุต) ซึ่ง The Pali Text Society's ได้ให้ความหมายว่า หมายถึงสีแดงเข้มที่มีชื่อว่า คริมสัน เรด (crimson red) สอดคล้องกับคำอธิบายของพระพุทธโฆษาจารย์ที่ใช้คำว่า รตต ในการอธิบาย ยกน- ตับ ว่ามีสีแดง (รตต) หรือสีด้านหลังของกลีบบัวแดง จึงอาจเป็นไปได้ว่าสีจีวรที่ถูกอธิบายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยมากจะมีลักษณะเด่นเป็นสีแดงเข้ม มีเพียงสีจีวรผืนสุดท้ายของพระพุทธเจ้าที่ทรงครองในวันเสด็จดับขันธปรินิพพาน ที่ถูกอธิบายว่ามีสีแดงทองสิงคิ ซึ่งเป็นสีที่อยู่ในโทนสีเหลือง ด้วยเหตุนี้สีจีวรโทนแดงและสีโทนเหลืองจึงถูกนำมาอธิบายความเป็นสมณะในพระพุทธศาสนาในหลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทย ดังจะเห็นได้จากหลักฐานที่ปรากฏในบันทึกโบราณตลอดจนถึงภาพจิตรกรรมในสมัยต่าง ๆ ที่มักใช้สีโทนแดงและโทนเหลืองในการอธิบายภาพลักษณ์ของภิกษุในพระพุทธศาสนา ซึ่งนับว่าเป็นสีที่ยังอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย

ในยุคที่พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายไปในดินแดนต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี พระพุทธศาสนาต้องปรับตัวเพื่อให้เข้ากับกาลและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง อีกทั้งความเจริญที่เข้ามามีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์มากขึ้น น้ำย้อมจากธรรมชาติถูกแทนที่ด้วยสีย้อมเคมี ความหมายของจีวรที่หมายถึงผ้าที่ย้อมด้วยน้ำฝาด ซึ่งมีนัยยะว่าผู้ครองผ้ากาสาวะคือผู้ประกาศตนหรือ “ชูธง” ที่จะมุ่งดำเนินไปสู่ความเป็นพระอรหันต์ ได้ถูกตีความให้หย่อนลง คงไว้เพียงเป็นสัญลักษณ์ของนักบวชในพระพุทธศาสนา ประโยชน์ของจีวรที่เคยมีมาในสมัยพุทธกาลถูกลดบทบาทลง คงไว้เพียงเป็นเครื่องอาศัยเพื่อบำบัดความหนาวร้อน สัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดดและสัตว์เลื้อยคลาน ปกปิดอวัยวะที่ทำให้ความละอายกำเริบ ประโยชน์ของจีวรถูกนำมาใช้ในแง่มุมที่ต่างไป โดยสีของจีวรเป็นสิ่งที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์เพื่อแสดงความแตกต่างของแต่ละนิกาย ที่ตีความคำสอนต่างกัน นิกายใหม่ได้เกิดขึ้นเป็นอันมาก ในแต่ละนิกายที่เกิดขึ้นและแยกตัวออกไปนั้น ล้วนมีอัตลักษณ์ประจำนิกายที่แตกต่างกันในเรื่องสีและลักษณะการครองจีวร พระพุทธศาสนาในประเทศไทยก็เป็นเช่นเดียวกัน ที่ประกอบด้วยหลายสำนัก ในแต่ละสำนักต่างมีวัตรปฏิบัติปลีกย่อยในเรื่องของการครองจีวรและการเลือกใช้สีจีวรที่ต่างกัน ตั้งแต่สีส้มทอง สีแสด สีแดง หม่น สีกรัก สีน้ำตาลเข้ม ไปถึงสีคล้ำจนเกือบดำ

จากการศึกษาพบว่าชนชั้นปกครองในประเทศไทยใช้ประโยชน์จากสีจีวรในการแบ่งแยกหรือจัดระเบียบคณะสงฆ์ ด้วยเหตุผลทางการเมืองบ้าง ด้วยเหตุมีวัตรปฏิบัติที่ไม่เหมือนกันบ้าง ดังจะเห็นได้จากจีวรสีแดงที่เคยถูกนำมาอธิบายความเป็นเถรวาทในประเทศไทยได้ค่อย ๆ เลือนหายไป ภายหลังจากการออกกฎหมายตราสามดวง ด้วยการกำหนดสีสงฆ์หม่นแดง และคาดโทษแก่ผู้ขายผ้าในสมัยรัชกาลที่ 1 และได้หายไปอย่างสิ้นเชิงภายหลังการออกพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ในสมัยรัชกาลที่ 5 จากการรวมมณฑลต่าง ๆ เข้าเป็นหนึ่งเดียวกับรัฐสยาม จีวรจารีตของคณะสงฆ์ล้านนาถูกแทนที่ด้วยจีวรสีเหลืองจากส่วนกลาง โครงสร้างการปกครองดั้งเดิมของสงฆ์ล้านนาถูกยกเลิก นำไปสู่การต่อต้านจากสงฆ์ท้องถิ่นบางกลุ่ม เช่น กลุ่มของครูบาศรีวิชัย เป็นต้น ภายหลังการออกพระราชบัญญัติฉบับนี้ จีวรสีแดงไม่ถูกนำมาอธิบายความเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทยอีกต่อไป เหลือเพียงความต่างของสีจีวรของมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย ที่มีหลากสีหลายโทน เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 ทรงประทานจีวรสีพระราชนิยมสำหรับสงฆ์ ผู้ได้รับนิมนต์เข้าไปประกอบพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลในวาระต่าง ๆ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ต่อมาในปี พ.ศ. 2557 การประกาศเปลี่ยนสีจีวรของคณะสงฆ์ธรรมยุตเป็นสีพระราชนิยม ได้สร้างความสั่นไหวในแวดวงสงฆ์ ซึ่งนับเป็นพัฒนาการด้านสีจีวรในรอบกว่า 150 ปี ที่สร้างความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญให้กับคณะสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจีวรสีกรัก เอกลักษณ์ของคณะสงฆ์ธรรมยุต ที่มีจุดเริ่มต้นจากพระราชศรัทธาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ด้วย

เหตุนี้ สี่จิวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทยในปัจจุบัน จึงเป็นมากกว่าสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นสมณะในพระพุทธศาสนา.

5.2 ข้อเสนอแนะ

จิวรเป็นบริวารใกล้ชิดของภิกษุที่แผ่ไว้ด้วยนัยยะสำคัญ เพื่อย้ำเตือนให้ภิกษุในพระพุทธศาสนาตระหนักถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการดำรงตนอยู่ในเพศบรรพชิต เมื่อเวลาล่วงไปกว่า 2500 ปี หลักพระธรรมวินัยได้ถูกตีความออกไปอย่างหลากหลาย พัฒนาการของจิวรเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ความต่างสี่ของจิวรพบได้ทุกสายการเผยแผ่ การศึกษาในเรื่องเหล่านี้จะทำให้เห็นภาพรวมของสี่จิวรในพระพุทธศาสนามากขึ้น

1. ศึกษาความเป็นมาของจิวรลายดอกและค่านิยมในการสร้างพระพุทธรูปครองจิวรลายดอกในสมัยต้นรัตนโกสินทร์
2. ศึกษาสี่จิวรของพระพุทธรูปนามหายานในประเทศต่าง ๆ

รายการอ้างอิง

หนังสือ

- กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. (2556). *วินัยมุข เล่ม 2*. พิมพ์ครั้งที่ 33. มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. (2562). *มรดกศิลป์แผ่นดินไทย*. ผู้แต่ง.
- กรมศิลปากร. (2548). *รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลีต (วัน วลีต)*. พิมพ์ครั้งที่ 2. โชติวงษ์ ปรีณติง.
- กรมหม่อนไหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2559). *สีธรรมชาติ กระบวนการและมาตรฐานการย้อม*. ชุมชุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กลุ่มอนุรักษ์พันธุกรรมหม่อนไหมและวัสดุย้อมสี สำนักอนุรักษ์และตรวจสอบมาตรฐานหม่อนไหม (2554-2556). *ผลวิเคราะห์เส้นไหมย้อมสีธรรมชาติ*. กรมหม่อนไหม กระทรวงเกษตร และสหกรณ์.
- ไกรฤกษ์ นานา. (2556). *หน้าหนึ่งในสยาม ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*. มติชน.
- เจียน ยัมศิริ, (ผู้แปล). (2503). *พระบฏในกรุงพระเจดีย์วัดดอกเงิน*. สมบัติศิลปะจากบริเวณเขื่อนภูมิพล เนื่องในการจัดแสดงศิลปโบราณวัตถุ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร. กรมศิลปากร
- ชีว ชูหลุน. (2547). *ถึงข้าจ้ง จดหมายเหตุการณ์เดินทางสู่ดินแดนตะวันตกของมหाराชาวงศ์ถึง*. พิมพ์เศศ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า, กรมพระยา. (2457). *พระราชพงษาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1*. พิมพ์ครั้งที่ 2. โรงพิมพ์ไทย สพานยศเส.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า, กรมพระยา. (2505). *พระราชพงษาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา*. โอเดียนสโตร์.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า, กรมพระยา. (2551). *พงษาวดารเรื่องไทรรบพม่า*. พิมพ์ครั้งที่ 3. มติชน.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า, กรมพระยา. (ม.ป.ป.). *พระราชพงษาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2 ตอน 2*. โอเดียนสโตร์.
- เตภูมิกถา. (2564). พิมพ์ครั้งที่ 4. ศรีปัญญา.
- ไทรภูมิ. (2542). *สมุดภาพไทรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม 1*. กรมศิลปากร.
- ไทรภูมิ. (2542). *สมุดภาพไทรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม 2*. กรมศิลปากร.

ทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), เจ้าพระยา. (2555). พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-4 เล่ม 1. ศรีปัญญา.

ทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), เจ้าพระยา. (2555). พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-4 เล่ม 2. ศรีปัญญา.

ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2554). คนเมือง ประวัติศาสตร์ล้านนาสมัยใหม่ (2317-2553). พิมพ์ครั้งที่ 2. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธิดา สารยา. (2555). ประวัติศาสตร์มหาสมุทรอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ 2. เมืองโบราณ.

น. ณ ปากน้ำ, แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. (2529). วัดเกาะแก้วสุทธาราม. เมืองโบราณ.

น. ณ ปากน้ำ. (2537). ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม. เมืองโบราณ.

น. ณ ปากน้ำ. (2539). ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดสุทัศนเทพวราราม. เมืองโบราณ.

น. ณ ปากน้ำ. (2543). จิตรกรรมอยุธยา. เมืองโบราณ.

นันทา วรเนติวงศ์, ผู้แปล. (2548). รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลิต (วัน วลิต). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรมศิลปากร.

นันทา วรเนติวงศ์, ผู้แปล. (2556). จดหมายเหตุของวิลเลียมเคทเธอร์ เรื่องคณะทูตลังกาเข้ามาประเทศไทย สยามและสยามูปถัมภ์หา จดหมายเหตุเรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป. กรมศิลปากร. บุญเจริญอินเตอร์เทรด.

นิยะดา เหล่าสุนทร. (2540). ภูมิปัญญาของไทย: ศึกษาจากกฎหมายตราสามดวงและจิตรกรรมฝาผนัง. ทูลส่งเสริมกลุ่มวิจัย เมธีวิจัยอาวุโส สกว.

เนื้อทอง ขวัญทองเขียว. (2559). เปิดแผนยี่ดล้านนา. มติชน.

บรรจบ บรรณรุจิ. (2555). ประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ. ตาตา พับลิเคชั่น.

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตฺตยาโณ). (2552). พระวินัยปิฎกย่อ. พิมพ์ครั้งที่ 6. มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตฺตวณฺโณ). (2542). ทำไมพระพุทธศาสนาจึงเสื่อมจากอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ 8. มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). คำวัด. เลียงเชียง,

พระพนรัตน์ (พระพิมลธรรม). สมเด็จพระเจ้า. (2551). พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับหมอบรัดเล. พิมพ์ครั้งที่ 3. สำนักพิมพ์ไผ่ขีด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2553). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาวิชาธรรม (เรื่อง เปரியุ) (แปล). (ม.ป.ป.). รามัญสมณะวงศ์. โสภณการพิมพ์.

ภารดี มหาขันธ์. (2527). รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ(พ.ศ. 2394-2475). ไทยวัฒนาพานิช.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2533). *มหาจุฬาเตปิฏก*. โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2533). *มหาจุฬาอรรถกถา*. โรงพิมพ์วิญญาน
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระวินัยปิฎก จุฬวรรค 2*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระวินัยปิฎก มหาวรรค 1*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระวินัยปิฎก มหาวรรค 2*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ 1*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ 2*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย 1*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย 2*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย 3*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย 8*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สลขันธวรรค*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาภาษาไทย พระสูตรตันปิฎก สารัตถปกาสินี 3*. พิมพ์ครั้งที่ 2. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาภาษาไทย พระสูตรตันปิฎก สุมังคลวิลาสินี*. พิมพ์ครั้งที่ 2. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาภาษาไทย พระสูตรตันปิฎก อรรถกถาชาดก 3*. พิมพ์ครั้งที่ 2. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). *พระสูตรและอรรถกถา (แปล) ที่มณีกาย มหาวรรค เล่ม 1*. พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ 200 ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์. มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2547). *ประวัติคณะธรรมยุต*. มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2554). *วิสุทธิมรรค (แปล) ภาค 1 ตอน 1*. พิมพ์ครั้งที่ 11. มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2556). *มิลินทปัญหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย*. พิมพ์ครั้งที่ 5. มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2556). *วิสุทธิมรรค (แปล) ภาค 2 ตอน 1*. พิมพ์ครั้งที่ 13. มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เยื้อง ปั่นเหง่งเพ็ชร. (2564). *สุนทรียศาสตร์ในพระบฏล้านนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, กรมพระยา. (2556). *วินัยมุข เล่ม 2*. พิมพ์ครั้งที่ 33. มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, กรมพระยา. (2556). *เสด็จตรวจการคณะสงฆ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร. (2534). *ประชุมจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม*. สำนักพิมพ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม.
- วิมลศิริ ร่วมสุข. (2522). *ประวัติวรรณคดีสันสกฤต ยุคพระเวท*. สหสยามพัฒนา.
- สมเด็จพระพนรัตน์. (2551). *พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ 4 (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) ฉบับหมอบรัดเล*. โฆจิต.
- สันต์ ท. โกมลบุตร, ผู้แปล. (2557). *จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. ศรีปัญญา.
- สันต์ ท. โกมลบุตร, ผู้แปล. (2557). *เล่าเรื่องกรุงสยาม โดย ปาลเลกัวซ์*. พิมพ์ครั้งที่ 4. ศรีปัญญา.
- สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล. (2525). *ไตรภูมิภาพหรือไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์พญาสิทธิไทย ฉบับตรวจจสอบชำระใหม่*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรมศิลปากร.

- สำนักราชเลขาธิการ. (ม.ป.ป). พระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์กับประชาชน. โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- สิริ เพ็ชรไชย (ผู้แปล). (2559). วิสุทธิมัคค์และปรมัตถมัญจุสา. ม.ป.ท.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2547).ชาติพันธุ์สุวรรณภูมิ บรรพชนคนไทยในอุษาคเนย์. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: เชียงใหม่.
- สุเชาว์ พลอยชุม. (2544). คณะสงฆ์รามัญในประเทศไทย. มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล. (2539). ท่องอารยธรรม. สำนักพิมพ์ธุรกิจก้าวหน้า.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2562). ภูมิปัญญาอินเดียนโบราณ:ประวัติศาสตร์และปรัชญา ทางสายกลางแบบพุทธ พราหมณ์ เชน. ศยาม.
- สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. (2535). พระพุทธปฏิมาในพระบรมมหาราชวัง. อัมรินทร์ ปริ้นติ้ง.
- เสถียร ลายลักษณ์, บุญเรือง นาคนพคุณ, บุญธรรม ศิริฤทธิ์, และ สำราญ เกตุรัตน์. (2478).ประชุม กฎหมายประจำศก เล่ม 2: กฎหมายตราสามดวง (ตอน 2). ม.ป.ท..
- อภิวันท์ อดุลยพิเชษฐ. (2555). จิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์. เมืองโบราณ.
- อุษณีย์ ธงไชย. (2557). ประวัติศาสตร์สยาม: จากสมัยสุโขทัยถึงการปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5. ม.ป.ท.

บทความวารสาร

- ณัฐ จันทรหนูหงส์. มนตรี สิริโรจนานันท์. (กันยายน-ธันวาคม 2560). รูปแบบการถวายผ้าบังสุกุลจากสมัยพุทธกาลสู่ยุค ปัจจุบัน. พุทธปัญญาปริทรรศน์, 2(3), 75-88.
- พระกฤษณ์วชิร ปากโร (เกษกิจ), ศุภพร เสวตพงษ์ (พฤษภาคม-สิงหาคม 2557). การพิจารณาจิตรในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท. ศาสตร์ปริทรรศน์, 1(1), 156-158.
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (เมษายน 2543). เจ้าพระฝางวีรบุรุษของใคร?. ศิลปวัฒนธรรม; 21(6), 50-55.
- สุรชาติ บำรุงสุข. (2557). Soft Power. จุลสารความมั่นคงศึกษา (136-137), 7-11.

วิทยานิพนธ์

- เฉลิมชัย สุวรรณวัฒนา. (2553). สืบค้นวัฒนธรรมคติความเชื่อของไทย. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระสมุห์จักรพงษ์ จนทลีโล (มาตุการักษ์). (2561). ศึกษาการทรงผ้าจีวรของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสาวภา เจริญขวัญ. (2520). *ประเพณีการแต่งงานของอินเดียในสมัยพระเวท*. [วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อานภาพ นันติ. (2562). *รูปแบบและกรรมวิธีสร้างพระพุทธรูปครองจีวรลายดอกสมัยรัตนโกสินทร์*.
[วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. (ม.ป.ป.). *คำฉันท์ดุขฎิสังเวย คำฉันท์กล่อมช้าง ครั่ง
กรุ่งแก้ว และคำฉันท์ชกกรรมประยูร*. <https://shorturl.asia/0hz2P>

ฉมณิศ แผนสมบุญ. (8 มิถุนายน 2562). *ทำไม “สีจี้ว” ของภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ถึง
แตกต่างกัน*. [https://www.matichonweekly.com/special-
report/article_198191](https://www.matichonweekly.com/special-report/article_198191)

ชมณิศ เสืออ่ำ. (25 สิงหาคม 2561). *พิธีสมโภชเปรียญธรรมคณะสงฆ์จังหวัดตาก ศูนย์บาลีคณะสงฆ์
จังหวัดตาก*. <https://www.youtube.com/watch?v=e1f5pdBmXcY>

ชมรมอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมไทย. (4 กุมภาพันธ์ 2563). *ภาพพระบุญ*.
<http://www.reurnthai.com/index.hp?topic=3130.0>

ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว. (14 สิงหาคม 2561). *ครูบาบุญชุ่ม กับกระแสหลังเหตุการณ์ถ้ำหลวง-ขุนน้ำนาง
นอน*. <https://thestandard.co/krubaboonchoom-after-thamluang-situation/>

ทองย้อย แสงสินชัย. (19 สิงหาคม 2018). *บาลีวันละคำ*. <https://dhamtara.com/?p=8497>

ทองย้อย แสงสินชัย. (4 กันยายน 2020). *บาลีวันละคำ ผ้าไตร-ไตร*. [https://dhamtara.com/?
p=10613](https://dhamtara.com/?p=10613)

ทองย้อย แสงสินชัย. (7 พฤศจิกายน 2018). *บาลีวันละคำ*. <https://dhamtara.com/?p=8735>

เที่ยวอุทัยอย่างมีศิลปะ. (24 กรกฎาคม 2564). *เรื่องของวัดอุโปสถาราม*. <https://bit.ly/3HQWbaJ>

ไทยรัฐออนไลน์. (17 กุมภาพันธ์ 2557). *แฉเปลี่ยนสี“จีวรพระ”เป็นการเมืองดงขมิ้น*. [https://www.
thairath.co.th/content/404025](https://www.thairath.co.th/content/404025)

ไทยรัฐออนไลน์. (19 กุมภาพันธ์ 2557). *เผยจีวรพระป่า ไม่ต้องเปลี่ยน*. [https://www.thairath.
co.th/content/404544](https://www.thairath.co.th/content/404544)

บัญชา ธนบุญสมบัติ. (30 มิถุนายน 2561). *Cloud Lovers: สีของเมฆ...บอกอะไรกับเรา?*.
https://www.matichon.co.th/article/news_1019234

ป๊อบ วัดบวร. (16 ธันวาคม 2560). *สีพระราชนิยม สีที่มีกุศโลบายในอดีต*. [https://shorturl.asia/
A1DGP](https://shorturl.asia/A1DGP)

- ผู้จัดการออนไลน์ สุดสัปดาห์. (22 กุมภาพันธ์ 2557). เปลี่ยนสีจิวร “พระธรรมยุต” เรื่องธรรมดาที่ “ไม่ธรรมดา”. <https://shorturl.asia/AV76g>
- ศิลปวัฒนธรรม. (4 มิถุนายน 2564). “เศรษฐี” ในพระไตรปิฎก ความร่ำรวยที่อุปลัมภ์ พระพุทธศาสนา. https://www.silpa-mag.com/culture/article_45486
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (14 กรกฎาคม 2564). จารึกวัดช้างล้อม. https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/25716
- สำนักงานเลขานุการพระสังฆราช. (23 พฤษภาคม 2564). ประทานพระบัญชาแต่งตั้ง สมเด็จพระมหาธีรจารย์ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม. <https://shorturl.asia/tO7EZ>
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุทัยธานี. (6 มกราคม 2563). วัดอุโปสถาราม. <https://shorturl.asia/nALSb>
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (22 พฤษภาคม 2559). จีวรพระมาจาก “ผ้าห่มฝรั่ง” ฝีมือช่างกรีก-โรมัน. https://www.matichon.co.th/columnists/news_144725
- หอถ่ายภาพล้านนา. (18 มิถุนายน 2562). ภาพเขียนจิตรกรรมบนผืนผ้า (พระบฏ) วัดเจดีย์สูง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่. <https://bit.ly/3l8Zp9m>
- alittlebuddha.com. (4 กรกฎาคม 2557). ดอยสุเทพาประกาศเปลี่ยนสีจิวร. <https://shorturl.asia/5jxRX>
- Ausiris Gold. (14 กุมภาพันธ์ 2562). ขึ้นชื่อว่า “ทอง” แต่ไม่ได้มีสีทอง. <https://shorturl.asia/skL8y>
- bangkokbiznews.com. (31 มีนาคม 2565). รู้จัก “พระฉนวน ชิเวอร์ตัน ขยসাโร” พระฝรั่งผู้ศรัทธาในศาสนาพุทธ. <https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/870012>
- becworld.com. (17 กรกฎาคม 2561). ผู้บริหาร-พนักงาน ช้อง 3 ร่วมสักการะ-ฟังธรรมจาก “พระครูบาบุญชุ่ม ญาณสํวโร”. <https://shorturl.asia/5IU6o>
- DID YOU KNOW? คุณรู้หรือไม่. (10 เมษายน 2558). ทำไมเลือดถึงสีแดงเข้ม?. <https://www.facebook.com/DYKThailand/photos/813698435384623>
- facebook.com/Mahathat.bkk. (12 พฤศจิกายน 2021). <https://www.facebook.com/Mahathat.bkk/photos/a.113003491172022/121525926986445/>
- facebook.com/SanggharajaOffice. (17 กรกฎาคม 2561). <https://www.facebook.com/SanggharajaOffice/photos/a.199075358456886/92006950792949148>
- facebook.com/watjedyodroyaltemple. (26 พฤษภาคม 2565). <https://www.facebook.com/watjedyodroyaltemple/photos/pcb.396496472416077/396494415749616/>

- facebook.com/ชุดไตร 9 ชั้น. (16 ตุลาคม 2021). https://www.facebook.com/porsangkapan.shop/photos/pcb.26543360748_60586/2654335668193960/
- facebook.com/เที่ยวอยุธยาอย่างมีศิลปะ. (21 กรกฎาคม 2563). วัดอุโปสถาราม จ.อุทัยธานี. <https://bit.ly/3HQWbaJ>
- facebook.com/ปัตยศ สมณศักดิ์พระสงฆ์ไทย. (26 ตุลาคม 2560). สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ และพระราชาคณะ ภายในพระที่นั่งทรงธรรม. <https://www.facebook.com/Pramahamint/posts/1536852826395960/>
- facebook.com/วัดพระธาตุคุดยสุเทพราชวรวิหาร. (21 พฤษภาคม 2565). <https://shorturl.asia/wlq30>
- facebook.com/วัดยานนาวา-พระอารามหลวง. (8 กุมภาพันธ์ 2565). <https://shorturl.asia/gqhAW>
- hodcity.wordpress.com. (10 กรกฎาคม 2559). พระบฏ “พุทธศิลป์บนผืนผ้า” <https://shorturl.asia/h4pi0>
- Kaset.today.com. (ม.ป.ป.). ชบา ราชนิแห่งดอกไม้เมืองร้อน. <https://bit.ly/3A9b9VW>
- lanpo-bkk.com. (2 กรกฎาคม 2557). ผ้าไตรครอง. <https://shorturl.asia/h2TEy>
- Library.stou.ac.th. (ม.ป.ป.). ภาพเขียนสมัยอยุธยาที่เนินทพบุรี. <https://bit.ly/313CCuJ>
- Library.stou.ac.th. (ม.ป.ป.). ภาพเขียนสมัยอยุธยาที่เนินทพบุรี. <https://library.stou.ac.th/odi/online/exhibition-ayuttaya/index.html>
- matichonweekly.com. (8 มิถุนายน 2562). ทำไม“สีจิว”ของภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ถึงแตกต่างกัน. https://www.matichonweekly.com/special-report/article_198191
- mcu.ac.th/news. (18 กันยายน 2563). พระเดชพระคุณ พระพรหมบัณฑิต เมตตาเป็นเจ้าภาพ ภัตตาหารเพล เนื่องในวันอายุวัฒนมงคล 65 ปี 2563. <https://www.mcu.ac.th/news/detail/34577>
- MGR Online. (25 เมษายน 2551). ภาพพระพุทธรูปในบอมิยันผยองดีด คนเอเชียรู้จักใช้สินค้านี้มาก่อนยุโรปหลายร้อยปี. <https://mgronline.com/science/detail/9510000048321>
- otop. dss.go.th. (ม.ป.ป.). พืชให้สี เข (Khe). <http://otop. dss.go.th/index.hp/en/home/22-natural-dye/40-khe>
- papaiwat.com. (16 พฤษภาคม 2563). วัดเกาะแก้วสุทธาราม อ.เมือง จ.เพชรบุรี. <https://www.apaiwat.com/th/story/category/detail/id/8/iid/198>
- PAPAIWAT.com. (16 พฤษภาคม 2563). วัดเกาะแก้วสุทธาราม. <https://www.apaiwat.com/th/story/category/detail/id/8/iid/198>

- Popcornfor2.com. (19 กุมภาพันธ์ 2014). *จิวรสีพระราชนิยม พระสายวัดป่าห้วยเปลี่ยนแล้ว ทำลายพระกรรมฐานดั้งเดิม*. <https://shorturl.asia/6AYrZ>
- reurnthai.com. (4 กุมภาพันธ์ 2563). *ภาพพระบฏ*. <http://www.reurnthai.com/index.hp?topic=3130.0>
- Sãi Bản Muờng . (12 กรกฎาคม 2563). *จิวรแดงไปไกลถึงแดนอาหรับ*. https://www.facebook.com/permalink.hp?story_fbld=882489802279530& id=100015555556981
- Sãi Bản Muờng. (14 กรกฎาคม 2020). *จิวรสีน้ำตาลดำ*. https://www.facebook.com/permalink.hp?story_fbld=883840405477803& id=100015555556981
- Sãi Bản Muờng. (24 กรกฎาคม 2020). *สังกัษิกา/สังกัษิกะว่าด้วยจิวรภิกษุณีและต้นกำเนิดผ้าอังสะ*. <https://shorturl.asia/rCvjV>
- silpa-mag.com. (11 มีนาคม 2561). *กรมศิลปากร ติดตามความคืบหน้าอนุรักษ์ “จิตรกรรมฝาผนัง” วัดสุทัศน์เทพวราราม ราชวรมหาวิหาร*. https://www.silpa-mag.com/news/article_16149
- watdevaraj.org. (ม.ป.ป.). *วัดเทวราชกุญชร วรวิหาร*. <http://watdevaraj.org/chaoaward/>
- watrampoeng.com. (ม.ป.ป.). *ประวัติวัดไร่เปิง (ตโปทาราม)*. <https://www.watrampoeng.com/history>
- workpointtoday.com. (25 ตุลาคม 2561). *“ครูบาบุญชุ่ม” ออกจากถ้ำ หลังจำพรรษาปีเดียว 3 เดือน*. <https://shorturl.asia/jkMns>

Books

- Davids, T.W. R., & Stede, W. (1966). *The Pali text society's*. London: Luzac&Company Ltd.
- Schoff, W. J., A.M. (Translated from The Greek and Annotated). (1974). *The Periplus of The Erythraean Sea*. Second Edition. London: Longmans
- Thomson, J. (2015). *Siam Through the Lens of John Thomson 1865-66 Including Angkor and Coastal China*. Bangkok: River Books Press.

Articles

- Gokhale, S.B., Tatiya, A.U., Bakliwal, S.R. and Fursule, R.A. (2004). Natural dye yielding plants in India. *Natural Product Radiance*, 3(4), 229.

- Heirman, A. (2014, December). Washing And Dyeing Buddhist Monastic Robes. *Acta orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 67(4), 467- 488.
- Kharbade, B.V., & Agrawal, O.P. (1988, February). Analysis of Natural Dyes in Indian Historic Textiles. *Studies in Conservation*, 33, 4.
- Punia, R. (2018). Dyeing In Ancient Indian Textile: an Analytical Study. *AJRA* 3(1), 28.1.
- Singh, K., & Mathur, P. K. (2012, April). Traditional Dye Yielding Plants of Firozabad, U.P. India. *Journal of Advanced Laboratory Research in Biology*, 3(2), 116.
- Siva, R. (2007, April). Status of natural dyes and dye-yielding plants in India. *Current Science*, 92(7), 920.
- Viana, T.C., Pagnan, C.S., & Ayres, E. (2015). Natural dyes in the design of textile: how to make them more competitive face to synthetic dyes. *Journal of the International Color Association*, 14, 25.

Thesis

- Paññā Nanda (Venerable). (2017). *An Analytical Study of Development of Myanmar Robes (Civara): From The Buddha's Period to The Present Time*. (Master's thesis). Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Electronic Media

- colorxs.com. (n.d.). *Crimson Red Color*. <https://www.colorxs.com/color/crimson-red>
- Deutsche digitale bibliothek.de. (n.d.). *Die 8 Arten der edlen Wesen*. <https://shorturl.asia/iTwPf>
- Deutsche digitale bibliothek.de. (n.d.). *Preta-Welt*. <https://shorturl.asia/FALho>
- en.wikipedia.org. (n.d.). *Chakhil-i-Ghoundi Stupa*. https://en.wikipedia.org/wiki/Chakhil-i-Ghoundi_Stupa
- en.wikipedia.org. (n.d.). *Kizil Caves*. https://en.wikipedia.org/wiki/Kizil_Caves
- GRAF1X.com. (n.d.). *List of Colors with Color Names*. <https://graf1x.com/list-of-colors-with-color-names/>

- Metmuseum.org. (n.d.). *Standing Buddha ca. 3rd-4th century*. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/38820>
- Prospector Jess. (n.d.). *GOLD COLORS AND PURITY-VISUAL INSPECTION OF GOLD SPECIMENS*. <https://shorturl.asia/QTk6O>
- chinaheritagequarterly.org (2005, September 3). *XINJIANG*. <http://www.chinaheritagequarterly.org/editorial.hp?issue=003>
- nbcnews.com. (2008, April 23). *Earliest oil paintings discovered*. <https://www.nbcnews.com/id/wbna24261371>
- askideas.com. (2016, March 23). *30 MOST INCREDIBLE PHOTOS AND PICTURES OF MOGAO CAVES, DUNHUANG, CHINA*. <https://www.askideas.com/30-most-incredible-photos-and-pictures-of-mogao-caves-dunhuang-china/>
- Chaon, A. (2017, March 17). *Ancient, near-pristine Buddha to make Kabul museum debut*. <https://phys.org/news/2017-03-ancient-near-pristine-buddha-kabul-museum.html>
- chainadaily.com. (2017, August 05). *Preserving the pearl of the Silk Road: Dunhuang arts digitalized*. https://www.chinadaily.com.cn/culture/2017-05/08/content_29249050_3.htm
- rama toshi arya's blog. (2019, March 30). *The painted and sculpted caves of Ajanta*. <https://ramaarya.blog/2019/03/30/maharashtra-ajanta-cave-paintings-sculptures/>
- yuvaiaas.com. (2020, September 22). *Indian Architecture, Sculpture and pottery*. <https://yuvaiaas.com/indian-architecture-sculpture-and-pottery>
- EXPRESS GOLD CASH. (2020, October 31). *What Are The Different Shades of Gold?*. <https://www.expressgoldcash.com/what-are-the-different-shades-of-gold/>
- PIME asianews. (2009, 27 November). *PAKISTAN*. <https://www.asianews.it/news-en/Taliban-trying-to-destroy-Buddhist-art-from-the-Gandhara-period-16984.html>

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1

สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ และพระราชาคณะ ครองจีวรสีพระราชนิยม
ภายในพระที่นั่งทรงธรรม ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดช บรมนาถบพิตร

หมายเหตุ. จาก <https://www.facebook.com/Pramahamint/posts/1536852826395960/>

ภาคผนวก 2

พระราชพัชรมานิต (ณอน ชิเวอร์ตัน ชยสาโร) เมื่อครั้งเข้ารับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์
เมื่อ 28 กรกฎาคม 2562

หมายเหตุ. จาก <https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/870012>

ภาคผนวก 3

ประกาศคณะกรรมการยุติ เรื่องการครองผ้าไตรจีวรสีพระราชนิคม

ประกาศคณะกรรมการยุติ
เรื่อง การครองผ้าไตรจีวรสีพระราชนิคม

— ๑๖๖๖ —

สมเด็จพระมหิตลธิราช เจ้าพระยาบรมมหาราชวัง เจ้าอาวาสวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงมีพระราชศรัทธาอันคงในพระบรมพุทธศาสนา ทรงมีพระราชดำริในการที่จะให้พระภิกษุสงฆ์ครองผ้าไตรจีวรที่มีสีเหมือนกัน เพื่อความเรียบร้อยงดงาม จึงได้ทรงนำผ้าสีต่างๆ มาถวาย และมีพระราชปฐกฐนกับพระมหากษัตริย์ จนได้ผ้าที่มีสีที่ถูกต้องไม่มีผิดพระวินัย เป็นที่พอพระราชหฤทัยแล้ว จึงโปรดให้เจ้าพนักงานในพระองค์จัดผ้าไตรจีวรสีตามพระราชดำริพระราชทานถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ในงานทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวาระต่างๆ ซึ่งพระภิกษุสงฆ์เมื่อรับพระราชทานถวายแล้ว ได้ครองจีวรสีดังกล่าว ถวายพระราชาศรัทธาโดยลำดับ ผ้าไตรจีวรสีที่พระราชทานถวายนั้น ทราบกันในนามว่า “จีวรสีพระราชนิคม”

อนึ่ง ในที่ประชุมเจ้าคณะภาคและเจ้าคณะจังหวัดคณะกรรมการยุติ เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๖ ณ วัดอาวุธวิกสิตาราม กรุงเทพมหานคร ที่ประชุมได้ร่วมกันพิจารณาเรื่องการครองผ้าไตรจีวรสีพระราชนิคม และมีมติอนุโมทนาในพระราชศรัทธาและเห็นชอบที่จะให้พระภิกษุสงฆ์ในคณะกรรมการยุติครองผ้าไตรจีวรสีพระราชนิคมเหมือนกัน และให้นำเสนอคณะกรรมการบริหารคณะกรรมการยุติพิจารณา

คณะกรรมการบริหารคณะกรรมการยุติได้ประชุมครั้งที่ ๕/๒๕๕๖ เมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖ ณ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร ได้พิจารณาตามข้อเสนอของเจ้าคณะภาคและเจ้าคณะจังหวัดดังกล่าว มีมติเห็นชอบและให้มีประกาศคณะกรรมการยุติ เรื่อง ให้พระภิกษุสงฆ์ในคณะกรรมการยุติครองผ้าไตรจีวรสีพระราชนิคมตั้งแต่วันวิสาขบูชา พุทธศักราช ๒๕๕๗ ซึ่งตรงกับวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เป็นต้นไป จึงประกาศให้ทราบและถือปฏิบัติโดยทั่วกัน

ประกาศ ณ วันที่ ๓๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๗

สมเด็จพรวันรัต

(สมเด็จพระวันรัต)

รักษาการแทนเจ้าคณะใหญ่คณะกรรมการยุติ

ภาคผนวก 4
ประกาศคณะสงฆ์หนเหนือ

ด่วนที่สุด

ที่ จจ.ชม. (ว) ๐๓๒ / ๒๕๕๖

สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่
วัดศรีโสดา พระอารามหลวง
ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่
จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

๑๐ มกราคม ๒๕๕๖

เรื่อง การนุ่งห่มของพระภิกษุสามเณร

เรียน เจ้าคณะอำเภอทุกอำเภอ

ด้วยมติที่ประชุมพระสังฆาธิการหนเหนือ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการ เมื่อวันที่ ๙ มกราคม ๒๕๕๖ ณ ห้องประชุมธรรมกายคุณารมณีย์ ชั้น ๒ พระมหาเจดีย์พระมหาวิฆนังคละ วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ให้พระภิกษุสามเณรในปกครองคณะสงฆ์หนเหนือ ถือปฏิบัติ ตามกติกาสงฆ์หนเหนือ เรื่อง การนุ่งห่มเป็นแบบเดียวกันโดยใช้ผ้าสีเหลืองทอง ทั้งภายในวัดและภายนอกวัด โดยสม่ำเสมอเป็นปรกติวิสัย เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นแบบอย่างสำหรับประเพณีปฏิบัติ เป็นระเบียบเดียวกันทั่วทั้งหนเหนือ

จึงเรียนมาเพื่อทราบ และแจ้งให้พระสังฆาธิการ พระภิกษุสามเณรในเขตปกครองทุกอำเภอ ทุกรูป นุ่งห่มเป็นแบบเดียวกัน โดยใช้ผ้าสีเหลืองทองทั้งภายในวัด และภายนอกวัด โดยสม่ำเสมอเป็นปรกติวิสัยต่อไป จักขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระเทพโกศล)

เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่

สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่

โทร. ๐ - ๕๓๔๔ - ๒๓๔๖

โทรสาร. ๐ - ๕๓๒๑ - ๔๙๓/๓/๓/

ภาคผนวก 5

ประกาศวัดพระธาตุคอกสุเทพ เรื่องการเปลี่ยนผ้าครองไตรจีวร

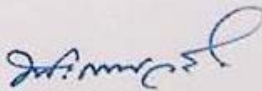
ประกาศวัดพระธาตุคอกสุเทพฯ

เรื่อง การเปลี่ยนผ้าครองไตรจีวร

ตามคำริของพระเดชพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ว่าด้วยเรื่องการนุ่งห่มเป็นแบบเดียวกัน นั้น วัดพระธาตุคอกสุเทพราชวรวิหาร มีมติอนุวัตรตามคำริของเจ้าประคุณสมเด็จพระฯ ให้ นุ่งห่มเป็นแบบเดียวกัน เพื่อให้เกิดความสง่างาม เป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

จึงประกาศให้พระภิกษุสามเณรวัดพระธาตุคอกสุเทพราชวรวิหารเปลี่ยนผ้าครองไตรจีวรเป็นแบบเดียวกัน ตั้งแต่วันเข้าพรรษา พุทธศักราช ๒๕๕๗ ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๗ เป็นต้นไป ประกาศเพื่อให้ทราบและถือปฏิบัติโดยทั่วกัน

ประกาศ ณ วันที่ ๑๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗

 (พระเทพวรสิทธิจารย์)
 เจ้าอาวาสวัดพระธาตุคอกสุเทพราชวรวิหาร

หมายเหตุ. จาก <https://shorturl.asia/5jxRX>

ภาคผนวก 6

พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนดีโก ป.ธ.๗) เจ้าอาวาสวัดโพธารามมหาวิหาร (วัดเจ็ดยอด)

หมายเหตุ. จาก <https://www.facebook.com/watjedyodroyaltemple/photos/pcb.396496472416077/396494415749616/>

ภาคผนวก 7

พระภาวนาธรรมาภิช วิ. (สุพันธ์ อาจิณฺณสีโล) เจ้าอาวาสวัดโปธาราม (วัดร่ำเปิง)

หมายเหตุ. จาก <https://www.watrampoeng.com/history>

ภาคผนวก 8

พระธรรมเสนาบดี (ธงชัย สุวณณสิริ) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยสุเทพ ราชวรวิหาร

หมายเหตุ. จาก <https://shorturl.asia/wlq30>

ภาคผนวก 9

พระพรหมวชิราธิบดี (พีร์ สุชาโต) เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

หมายเหตุ. จาก <https://www.facebook.com/Mahathat.bkk/photos/a.113003491172022/121525926986445/>

ภาคผนวก 10

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาส วรวิหาร

หมายเหตุ. จาก <https://www.mcu.ac.th/news/detail/34577>

ภาคผนวก 11

พระธรรมวชิรโมลี (ทองสุริย์ สุริยโชโต) เจ้าอาวาสวัดยานนาวา

หมายเหตุ. จาก <https://shorturl.asia/gqhAW>

ภาคผนวก 12

พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณ โสภณจิตฺโต) เจ้าอาวาสวัดเทพราชกุญชร วรวิหาร

หมายเหตุ. จาก <http://watdevaraj.org/chaoaward/>